

UDK 808.1 + 881.09(05)

ISSN 03506894

Č 91191

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE

JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1985
4

IZDAJA - ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

SRL	LETNIK 33	ŠT. 4	STR. 401-484	LJUBLJANA	OKT.-DEC. 1985
-----	-----------	-------	--------------	-----------	----------------

VSEBINA

RAZPRAVE

Marko Snoj	Slovansko *porzdъnъ 'prazen' in sorodno	401 ^R
Rozka Štefan	Matija Čop v lvovskih <i>Rozmaitošcih</i>	407 ^P
Jože Toporišič	Delo Jakoba Riglerja	419 ^A
Miha Javornik	Odkrivanje nadrealističnih prvin v drami Slavka Gruma <i>Dogodek v mestu Gogi</i>	443 ^A

OCENE—ZAPISKI—POROČILA—GRADIVO

Pavle Merku	Radovednost slovenista pred besednjakom muglizanskega narčja	453
B. Ostromečka-Fračzak	Besedotvorne razvojne težnje v sodobni poljščini	454
Ivan Zelko	Prekmurska ledinska imena — in primerjava s panonskoslovenskimi imeni	459
Vida Rus,		
Victoria Frāncu	Slovenska književnost v Romuniji	466
Jurij Rojs	<i>Slovar' russkogo jazyka v četyrex tomax</i>	470
Silvija Borovnik	Odmev živega človeka in krajine	473
	<i>Bibliografija znanstvenega in strokovnega dela Franca Zadravca (ob šestdesetletnici)</i>	475

CONTENTS

STUDIES

Marko Snoj	Slavic *porzdъnъ 'empty' and Its Cognates	401
Rozka Štefan	Matija Čop in the Lvov <i>Rozmaitošci</i>	407
Jože Toporišič	The Scholarly Work of Jakob Rigler	419
Miha Javornik	Surrealist Elements in Slavko Grum's Drama <i>Dogodek v mestu Gogi</i>	443

REVIEWS—NOTES—REPORTS—MATERIALS

Pavle Merku	Dizionario del dialetto muglisano, by D. Zudiini and P. Dorsi	453
B. Ostromečka-Fračzak	Word Formation Trends in Modern Polish	454
Ivan Zelko	Microtoponymy of Prekmurje	459
Vida Rus,		
Victoria Frāncu	Translations from Slovene Literature in Romania	466
Jurij Rojs	<i>Slovar' russkogo jazyka v četyrex tomax</i>	470
Silvija Borovnik	Echoes of a Man and a Region	473
	<i>The Bibliography of Franc Zadavec (On the Occasion of His 60th Birthday)</i>	475

Uredniški odbor — Editorial Board: France Bernik, Tomo Korošec, Jože Koruza, Janko Kos, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede — Editor in Chief for Literary Sciences), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje — Editor in Chief for Linguistics), Franc Zadavec.

Casopisni svet — Council of the Journal: Martin Ahlin, Drago Druškovič, Janez Dular, Andrej Inkret, Karmen Kenda, Boris Paternu, Jože Puhar, Jože Sifrer (predsednik — Chairman), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič, Franc Zadavec.

Odgovorni urednik — Editor: Franc Zadavec, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana.

Tehnična urednika — Managing Editors: Velemir Gjurin, Miran Hladnik.

Naročila sprejema in časopis odposilja — Subscription and Distribution: Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5. Za založbo mag. Marjan Znidarič.

Natisnila — Printed by: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana. — 800 izvodov — 800 copies.

SLOVANSKO *PORZDŃ 'PRAZEN' IN ŠORODNO

Praslovanski pridevnik *porzdŃb 'prazen', ki je bil do sedaj etimološko temen, je izpeljanka starejšega *porzdŃ, prvotno le ženskega spola *porzda '*takšna, ki ima mladiča/otroka' → '*ne več noseča' → 'prazna'; le-ta pa je tvorjen s pripono *-dŃ, *-da iz indoevr. *porsó- 'mladič'.

The Common Slavic adjective *porzdŃb 'empty', until now considered etimologically obscure, is a derivation from an older *porzdŃ, originally fem. *porzda 'having a young one, having a baby' → '*no more pregnant' → 'empty', formed by the suffix *-dŃ, fem. *-da, from IE. *porsó- 'a young one'.

Izvor splošnoslovanskega pridevnika *porzdŃb 'vacuus' do danes še ni zadovoljivo pojasnjen. Vaillant¹ ga vzporeja s praslov. *porchŃ, *pŃrchŃ 'pulvis', kar je zaradi glasovnih, še bolj pa zaradi pomenskih ovir skoraj nemogoče. Drugo mnenje — sprejema ga tudi Skok² v svojem etimološkem slovarju — je, da je obravnavani prid. soroden s csl. přezŃ 'trans, sine'. Razlaga je po pomenski plati na videz sprejemljiva, vendar je treba upoštevati, da je pomen 'sine' razmeroma pozen produkt križanja predlogov *perzŃ 'trans, praeter' in *bez(Ń) 'sine', kar je razvidno iz sln., sbh., slš. brez 'sine', stpolj. przez 'trans, sine'³ in vezavnosti predloga *perzŃ z roditeljskim.⁴ Tudi zaradi prevoja, ki ga v taki internoslovanski tvorbi ne bi pričakovali (prim. *per → *perdŃ → *perdŃb), ni mogoče verjeti taki razlagi. Starejše, še manj verjetne poskuse navaja Vasmer v svojem etimološkem slovarju.⁵

Upoštevaje zakone interne slovanske rekonstrukcije, se je praslov. prid. v nedoločni obliki glasil *porzdŃb (npr. sln. prázen, sbh. prázan), v določni pa *pŃrdŃb (npr. sln. prázni, sbh. prázni, čak. prŃzni, p. prózny, češ. práz(d)nŃ) z novim akutom, kar je v skladu s sistemom toniranja slov. pridevniških oblik. Fonem -d- je zaradi težnje po enotnosti besedne osnove v večini slov. jezikov odpadel tudi v im. ednine nedoločne oblike, kjer bi se moral pred polglasnikom v krepkem položaju ohraniti, medtem ko se je obrusil v sklopu -dn-, nastalem v stranskih sklonih nedoločne in v im. ednine določne oblike. Restavrirane oblike z -d- se pojavljajo vsaj delno še v strus., csl., slš., češ., gluž. in sln.

Zaradi srb. csl. neprazda 'gravidá' je upravičeno trditi, da je praslov. prid. *porzdŃb razmeroma mlada izpeljanka starejšega oksitoniranega prid. *porzdŃ, ž. sp. *porzdŃa, slednji pa more biti tvorjen s prid. pripono *-dŃ, *-da

¹ A. Vaillant, Grammaire comparée des langues slaves IV, 578.

² P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III, 28.

³ Predloga *bez(Ń) v stpolj. ni. Pojavi se šele kasneje in je prevzet iz ukr. ali češ. Glej op. 4.

⁴ F. Kopečný, Etymologický slovník slovanských jazyků, Slova gramatická a zájmena I, 41—46 in 175—176.

⁵ M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch II, 408.

iz praslov. samostalnika *porzǫ (*pōrzǫ) 'mladič'.⁶ Sklepati smemo na prvotno žensko obliko *porzdā 'takšna, katere značilnost je mladič/otrok' = 'taka, ki ima mladiča/otroka', kar se je preko pomena 'ne več breja/noseča' posplošilo v 'vacua'. Šele ta pomen je omogočil nastanek moške oblike *porzdǫ in izpeljane *porzdǫnǫ, -nā,⁷ pri čemer se je starejša oblika ohranila v srb. csl. neprazda 'gravida'. Izpeljana oblika neprazdǫna je z istim pomenom izpričana v istem in drugih csl. spomenikih, poleg tega pa živi še v bolg. narečnem neprazna.⁸ Južnoslovansko *neprazda je kakor *noset'a in sbh. trǫdna (< *trǫdǫnā k sln. trǫd 'bolečina v trebuhu') tabuistično označevanje nosečnosti.

Iz praslov. prid. *porzdǫ, -dā v pomenu 'vacuus' je treba izpeljevati že južslov. *prazdǫnikǫ 'festum' tj. 'dan, ko se ne dela' (prim. zlasti mak. prazen tudi 'brezposeln, prost (o dnevu)'), ki je kot termin prešel v vzh- in zahslov. jezike. Iz pomenske podstave 'nedelaven, lenuh' se je skladno s slovenskim pregovorom lenoba je vseh grdob grdoba razvilo še sln. nar. práznik 'prešuštnik', sbh. nar. práznik 'lenuh, siromak, prešuštnik' (v obeh jezikih tudi priimek Praznik), gluž. prǫz(d)nik 'brezdelnež, lenuh, puhloglavec', stč. prazdna žena 'vlačuga' (madž. parázna 'isto') ipd.

Praslov. *porzdā 'taka, katere značilnost je mladič/otrok' je, kot že rečeno, izpeljano s pripono *-da (*-dǫ) iz splošnoslovanskega samostalnika, ki ga rekonstruiramo iz gradiva, sln., sbh. práz 'plemenski kozel, oven', csl. prázǫ 'aries', rus. póroz 'bik, merjasec', strus. porozǫ 'koštrun' kot *pōrzǫ 'večja domača žival'.⁹ Ta slov. leksem je, kljub naglasnim težavam, nedvomno nastal iz ide. *porsó- 'mladič, bik, junec', ki je izpričan še v germ. jezikih, prim. stvn.

⁶ Vzporedni besedotvorni primer je splošnoslov. prid. *rě-dǫ-kǫ 'rarus', ki je s pomočjo iste pripone tvorjen iz ide. osnove *(e)re(H)- 'imeti razmike, redke (biti)' in pomeni 'tak, katerega značilnost so prazni prostori, razmiki'. Prim. tvorjenke iz glagolskega korena *er(ǫ)- še v slov. vzročnem glagolu *orǫti (npr. csl. oriti 'evertere', češ. obořiti 'napasti', sln. oboriti 'premagati', izglagolski tvorbi rázor 'strmina, reber', gorskem imenu Razor (idr.), nosniškem sedanjiku lit. yrǫ, irti, 'razvezati, ločiti se, narazen iti', stind. otrdelem trpnem deležniku v mest. ednine rte 'brez, razen', izglagolskem samostalniku írma- 'rana' (< *rH-mó-) in prislovu virala narazen stoječe, redko' (J. Pokorný, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, 352 s.). Dokaz nekdanje rodnosti pripone *-dǫ je še razmerje slov. *sě-dǫ do *sě-rǫ 'canus' (etimologija pri Vasmer, op. cit. II, 601). Verjetno gre za isto pripono, ki je znana iz predlogov *po-dǫ, *za-dǫ, *na-dǫ, *poz-dǫ in katero je zaradi stprus. sirsdaǫ 'med, poleg', pirsdaǫ 'pred' in pansdaǫ 'potem' (prvotni mestniki ed.) treba izpeljavati iz ide. *-du-. Kot kaže nastanek stprus. predlogov in slov. imenske tvorbe, npr. *podǫ 'solum' in *zadǫ 'pars posterior' (prim. sln. pǫd pǫda, zǫdek; sbh. pǫd, zǫdak, rus. pod -a, im. tož. mn. podý, zad -a, im. tož. mn. zadý, brus. pod -u, ukr. pid, pǫdu, polj. spód, spodu, prisl. rus. s zǫdu, polj. ze zǫdu, češ. zezadu) je treba izhajati iz prvotnih imenskih, po vsej verjetnosti pridevniških u-jevskih osnov (Ch. Stang, Scando-Slavica III (1957), 236—239; R. Nahtigal, Akzentbewegung in der russischen Formen und Wortbildung, 145). K spremembi samostalniške/pridevniške vloge v predložno prim. dluž. předk, gluž. nar. prjodk 'pred' < *vǫ perdǫ-kǫ (E. Muka, Słownik dolnoserskeje récy II, 178) poleg mestnika ednine *perdǫ-cěz v gluž. prjǫdce. Pripone *-dǫ < ide. *-du- je tvorila pridevnike iz poljubnih besednih vrst s pomenom 'tak, katerega značilnost je to, kar izraža osnova'.

⁷ Pridevniška pripona *-nǫ, ki ne vpliva na naglas, označuje med drugim tudi lastnost, prim. slov. imena mesecev, npr. *trǫvǫnǫ k *trǫva in je torej funkcijsko istovetna s prej rodno pripono *-dǫ.

⁸ Primer iz Pentateuchus et aliae quaedam veteris testamenti partes: neprazdǫ sǫtvorǫšu rabǫ (F. Miklošič, Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum, 436).

⁹ Prvotno 'mladič večje domače živali'. Glej etimologijo!

far, farro, stagl. *farr*, stnord. *farri* 'bik, junec' < pragerm. *farzá.¹⁰ V slovanščini povzročča težave razvoj fonema s v z za fonemom r, ki odpadejo, če priznamo delovanje Zuptzevega pravila s popravki, po katerem preide ide. *s pod posebnimi pogoji v slov. *z,¹¹ prim. slov. *dǫrz(ǫ)nǫ, -ǫkǫ = gr. *thrasús*, staroind. *dhṛṣṇú-* 'držen'; slov. *žǫzlǫ < ide. *g^his-ló-; slov. *glez(ǫ)nǫ/-ǫǫ 'gleženj';¹² slov. *kǫrz-a-ti (sln. *kǫzati* 'rezati s topim nožem', rus. *kǫrzat'* 'lupiti skorjo z drevesa' < *kǫrz-ǫ- = het. *karš-* 'odrezati, okrniti', slov. *kǫrz(ǫ)nǫ 'pellis' (sbh. *kǫzno*) < ide. *kǫrs(ǫ)- 'rezati, dreti', perf. trpni deležnik *kǫrs-nǫ-m 'kar je odrezano', prim. še gr. *korsóo* 'strižem', srsl., kimr. *corr* 'zakrnel, pritlikav' (< *korsó-), toh. A *kǫrst-*, B *kǫrst-* 'odrezati' (< *kǫrs-t(o)-).¹³ Interno slovansko je pri samostalniki *porzǫ sicer mogoče rekonstruirati le stari cirkumfleks na korenskem zlogu, vendar kažejo premena s v z, nedvomna germ. vzporednica in pomen ('kar je rojeno' in ne 'rojevanje') na staro oksitonezo.¹⁴

Ide. *por-sǫ- 'mladič' je s pomočjo imenske pripone -so¹⁵ tvorjeno iz korena *per- 'roditi, povreči', prim. lat. *pariō* (< *pariō) 'rodim' in osebno ime *Propertius* '(pre)zgodaj rojeni'. V o-jevski stopnji je z drugimi priponami koren znan še v arm. *orth*, -u (< *por-thu-) 'tele, mlad jelen', gr. *póris*, *pórtis* 'tele,

¹⁰ V agl. *farrow* 'non grávida', stfriz. *fear* 'jalova' gre kakor v sbh. narečnem in star. *prázen* tudi 'sterilis' (Belostenec) za nastanek antonimnega razmerja po postopku, ki je opisan v op. 22. K pomenu prim. še staroind. *vaśá* 'breja krava; krava, ki še doji' in 'jalova krava'. Ženski spol k pragerm. *farzá- se je glasil *fársi (< ide. *pórsi-), prim. srsl. *věse*, nvn. *Färse* 'telica' (F. Kluge-W. Mitzka, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache¹⁷, 184).

¹¹ E. Zupitza, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung (KZ) XXXVII (1904), 398, trdi: Ide. s preide v položaju (tudi neneposredno) za n, m ali zvenečim zapornikom + r, l v slov. z, pod pogojem, da je naglas na zlogu, ki se začneja s fonemom s (→ z). Glej op. 13, primeri, ki jih navaja Zupitza namreč niso neoporečni.

¹² B. Čop, Slavistična revija XIII (1961–62), 204.

¹³ J. Pokorny, op. cit., 945, pri korenu *(s)ker(ǫ)-, *(s)ker-s- 'rezati' ne navaja slov. primerov. Vzhodnjaški izvor slov. *kǫrz(ǫ)nǫ (iz sogd. *kr'z'kh* ali oset. *kǫrc* 'krzno' < *kǫrti = av. *kǫrti-* 'obleka' (!) (V. I. Abaev, Istoriko-etimologičeskij slovar' osetinskogo jazyka I, 528)), ki ga domnevajo Vasmer (op. cit. II, 626) in drugi, se zdi zaradi pristno slovanskih glasovnih in besedotvornih pojavov malo verjeten. O het. *karš-* glej J. Friedrich, Hethitisches Wörterbuch, 102, o toh. *kǫrst, *kǫrst- A. J. van Windekens, Le tokharien I, 207 s. Zupitzevo pravilo bo potrebno oblikovati drugače, morda gre za prehod ide. *s v slov. *z v položaju med ide. *i, *u, *r ali *k in naglašanim samoglasnikom. Ker sledi vsaj v delu vsake besedne družine s prehodom *s → *z neposredno za sičnikom zveneči soglasnik (*glezǫb, *kǫrzno, *dǫrzub, *porzda), je morda treba upoštevati tudi prilikovanje z desne strani in vpliv besedne družine v primerih *kǫrzati, *dǫrzǫb in *porzǫ.

¹⁴ V slov. gre v mnogih primerih za še ne dovolj raziskan premik naglasa za en zlog proti začetku besede, npr. *jǫmǫ < ide. *en-mén, *en-mǫ-, ki jih ni mogoče vseh zajeti v t. i. Hirtovo pravilo (H. Hirt, Der Indogermanische Akzent, 58) niti v Illič-Svityčevi interpretaciji (V. M. Illič-Svityč, Imennaja akcentuacija v baltijskom i slavjanskem, 79). — Omenjena razporeditev je jasno razvidna iz tematskih izglagolskih samostalnikov (staroind. *bhará-* 'nesoč' proti *bhára-* 'nošnja'), vendar opazna tudi pri t. i. -so- osnovah, prim. stind. *rukšá-* 'svetleč se' k *rócate* 'sveti se' proti *mókša-* 'odrešitev' k *muñcati* 'reši'. Prim. še op. 15.

¹⁵ Npr. slov. *gǫlsǫ 'kar se izgovori, glas' k stnord. *kalla* 'klicati'; staroind. *rukšá-* (op. 14), germ. *léuxsa (stnord. *líos* 'luč'), prvotno *'svetenje'; lit. *gařsas* 'kar se sliši, zvok' (balt. ne pozna oksitonih -e/o- osnov) h glagolu *girdėti* 'slišati'. O pripioni obširno K. Brugmann, Grundriss II/1², 538–547.

telica; mlado dekle', češ. *spratek* 'prezgodaj rojen živalski mladič' (< *j6z-port6k6);¹⁶ v ničti stopnji pa v csl. *zapr6t6k6*, sln. *zap6rtek*, *zap6rt6k* 'ovum ventosum', ukr. *vijportok* 'nedonošenček, mrtvo rojen živalski mladič' idr. < praslov. *p6rt6k6 < ide. *p6-t(h)u-k6.¹⁷ S pripono *-k'o-¹⁸ je iz istega korena tvorjeno še ide. *por-k'o- 'prase, živalski mladič' (prim. lat. *porcus* 'udomačen prašič', srir. *orc* 'prase, mlada žival', stvn. *far(a)h*, stagl. *fearh* 'prašič', lit. *pařsas* 'rezani prašič', csl. *prase*, -*ęte*),¹⁹ kar se zdi verjetneje kot Špechtova izpeljava ide. samostalnika iz korena *perk'- 'trgati, riti ipd'.²⁰

Pri novi razlagi slov. prid. *porzd6n6 je treba upoštevati naslednje pomenske prehode in besedotvorne poteke. Ide. *pors6- '(živalski) mladič' (> slov. *p6r6z6 'večja domača žival') → slov. *porz-d6 'taka, katere značilnost je mladič/otrok; takšna, ki ima mladiča/otroka'²¹ → *'ne več breja/noseča'²² → 'prazna'²³ → *porzd6n6 'prazen'. Popolni vzporednici pomenskega razvoja se ponujata v stind. *vašin-* 'prazen', kar je najverjetneje izpeljano z znano pripono -in-²⁴ iz stind. *vař6* 'krava', in lat. izimenskemu glagolu *vac6re* 'biti prazen' k *vacca* 'krava'.²⁵

¹⁶ V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, 571.

¹⁷ J. Pokorný, op. cit., 818.

¹⁸ Npr. v slov. *vol6b = av. *var6sa* 'las' k ide. *uel(6)-. O priponi K. Brugmann, op. cit. II/2, 475 ss.

¹⁹ Glej E. Benveniste, Bulletin de la Société de Linguistique de Paris (BSL) XXXV, 74 ss.; A. Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch², 600 s. in F. Holthausen, Indogermanische Forschungen (IF) LXII (1956), 155.

²⁰ F. Specht, Der Ursprung der indogermanischen Deklination, 54. Slov. *p6rs-ka-ti 'pariti se (o kozah)' naj zaradi domnevanega onomatopejskega izvora oz. navezave na (homonim (?)) *p6rskati 'brizgati, pihati' ostane ob strani.

²¹ Faktor flam. *verve-koe*, *varve-koe* 'breja krava', sln. *spr6sna svinja* 'breja svinja' in 'svinja, ki je že povrgla', sbh. *s6prasna (krmača)* 'isto' k *prase; sbh. *zdj6tna* 'noseča' k *d6t6. Gl. še op. 25.

²² Ta pomenski prehod je bistven za nastanek kasnejšega antonimnega razmerja *noseča : 'nenoseča, jalova'; prim. tipološko slov. *in6 'eden (in isti), enak' (< ide. *eino- = lit. *v-ienas* 'eden') → *'eden (vendar drugačen)' → 'drugačen' = csl. *in6* 'alius' in slov. *lud-6sk6 (< ide. *leud-isko-) *'pripadajoč svobodnim ljudem, tj. ljudem naše skupnosti' → splošnosl. 'pripadajoč ljudem' → 'pripadajoč tujim ljudem' v stsl. *ludske* 'fremd' (Pohlin), bolg. nar. *ljudski* in češ. *ludský* 'tuj' (F. Bezlaj, Etimološki slovar slovenskega jezika II, 146).

²³ Prim. pomensko motivacijo, sicer v nasprotni smeri, v fr. *elle est pleine* 'breja/noseča je'.

²⁴ Prim. stind. *vanin-* 'drevo' (= *'lesen') k *van-* 'les'. Primeri s takšno vlogo sicer rodne pripone -in- so skrajno redki (J. Wackernagel-A. Debrunner, Altindische Grammatik II, 2, 534). Standardna vloga 'imajoč to, kar izraža osnova' pomensko ni daleč.

²⁵ Zvezo med temi leksemi sta pred leti domnevala že Johansson in Pisani (pri A. Walde-J. B. Hofmann, Lateinisches etymologisches Wörterbuch³ II, 722). Vendar oba govorita o pomenskem prehodu 'prazen' → 'jalova krava'. Bolje je misliti na nasprotno: *'(ne več breja) krava' → 'prazna'. Tvorbi lat. *vac6re* in staroind. *vašin-* sta najverjetneje vzporedno razviti iz izhodiščnega samostalnika ide. *uak'6 'krava'. Domneva se zdi verjetna, saj se areala besed za 'kravo' in 'prazen' iz ide. *uak'- popolnoma pokrivata, dosedanjí izpeljavi lat. *vac6re* (k *v6nus*) in staroind. *vašin-* 'prazen' (← *'tak, s katerim je mogoče razpolagati' ← 'voljan' k *v6řti*) (glej A. Walde-J. B. Hofmann, op. cit., 725; J. Pokorný, op. cit., 345 in M. Mayrhofer, Kurzegefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen III, 169) namreč nista neoporečni. Za lat. geminato prim. *cattus* in druga poimenovanja živali (P. Person, IF XXVI (1909), 67 s.).

SUMMARY

The Common Slavic adjective *porzdъnъ 'empty' is a comparatively late formation from an older *porzdъ of the same meaning, originally fem. *porzda '(a female, characterized by) having a young one, having a baby', formed by the adjective suffix *-dъ, fem. *-da (for the word-formation process cf. Common Slavic *rě-dъ-kъ 'having spaces' = 'thin, rare, sparse') from Common Slavic *porzъ (*pōrzъ < IE. *porsō- 'a young one' (base *per- 'bear') = Common Germanic *farzā- 'the same' (e. g. OHG. *far*, *farro*, OIcel. *farrī*). The change of IE. *s to Common Slavic z after r is explained by the Zupitza's rule, as in the Slavic words *kъrzati, *kъrz(v)nō, *dъrzъ-kъ/-nъ. The semantic development is taken to have been: Common Slavic *porzda '(a female) characterized by a young one / by a baby' = *'such which has a young one / a baby' → "no more pregnant" → *porzdъ 'empty'; it has perfect semantic parallels in OI. *vašin-* 'empty' < *'such as a cow that has borne' ← *vaēā* 'pregnant (or sterile) cow, a cow that still suckles' and in Lat. *vacāre* 'to be empty' ← *vacca* 'cow' < IE. **uak'ā*.

MATIJA ČOP V LVOVSKIH ROZMAITOŠCIH

(Iz gradiva za študijo o slovensko-poljskih literarnih stikih)

V članku so objavljeni (v slovenskem prevodu Rozke Štefanove) izvlečki oz. izpiski iz Čopovih nemških dopisov z Dunaja v Lvov poljskemu literarnemu listu *Rozmaitości*, kakor jih je ta v poljščini objavljal leta 1827. Zadnji, prav tako tu priobčeni Čopov prispevek za ta list je bilo poročilo o vsebini angleške antologije poljske poezije, ki ga je Čop pripravil na spodbudo Waclawa Zaleskega in ga je le-ta vključil v svoj članek o omenjeni antologiji. Iz uvoda v ta članek in iz doslej neobjavljenih pisem W. Zaleskega Čopu sledi, da se v podpisu M. Z. pod navedenimi prispevki skriva slovenski pisec M(atija) Z(hop).

The article contains Slovene translations (by Rozka Štefan) from the Polish versions of Matija Čop's originally German-written correspondence from Vienna to the Polish literary magazine *Rozmaitości* in Lvov (the *Rozmaitości* published it in 1827). The last one of Čop's contributions to this magazine (also published in the present article) was a report on the contents of an English anthology of Polish poetry: Čop had been prompted by Waclaw Zaleski to write it and Zaleski incorporated it into his own article about the anthology. It follows from the introduction to Zaleski's article as well as from heretofore unpublished letters by Zaleski to Čop that the initials M. Z., by which the contributions to the *Rozmaitości* were signed, stand for M(atija) Z(hop).

Med številnimi ohranjenimi pismi Čopovih poljskih korespondentov so posebno pomembna tista,¹ ki jih je Čopu kmalu po njegovi vrnitvi iz Lvova v Ljubljano pisal pesnik, dramatik, literarni kritik, publicist in etnograf Waclaw Zaleski (1799—1849).² S Čopom sta se pobliže seznanila in sprijateljila v letih 1825—27, ko sta oba službovala kot suplenta na lvovski univerzi. Zaleski, ki je bil tedaj že stalni sodelavec lvovskega kulturnega tednika *Rozmaitości* (1817—1848), priloge uradnega dnevnika *Gazeta Lwowska* (1811 do 1939), se je prav tako kot Čop navduševal za romantiko in se leta 1827 v diskusiji o sočasni poljski dramatik kot prvi literarni kritik v Lvovu javno izrekel za novo književno smer.³ Čopa ni samo občudoval zaradi njegove razgledanosti, marveč ga je tudi pritegnil k sodelovanju pri omenjenem lvovskem poljskem listu. Jeseni 1827 je obenem s Čopom odšel z univerze in stopil na novo, upravno-politično pot (po študijah je bil pravnik), a je ostal zvest *Rozmaitościm*. Iz Nowega Sącza, kjer je služboval kot gubernijski pripravnik, je 26. dec. 1827 pisal Čopu: »Za Vaša prijazna sporočila se čutim velikega dolžnika do Vas... Za vsebino Bowringa⁴ Vas prav lepo prosim: pripravite jo tako, da jo bo vsekakor mogoče vzeti v naše *Rozmaitości*.«

V naslednjem pismu Zaleskega z dne 5. marca 1828 beremo med drugim: »Zelo sem Vam hvaležen za Vaše poročilo o vsebini Bowringovega dela, ki ga sam doslej še nisem mogel dobiti, čeprav sem ga že davno tega naročil. To

¹ To so štiri doslej neobjavljena nemška pisma Waclawa Zaleskega, NUK, Ljubljana, Ms 489.

² Bibliografia literatury polskiej »Nowy Korbut« IX, 1972, str. 376—378.

³ Krystyna Poklewska, *Galicja romantyczna*, PIW Varšava 1976, str. 123.

⁴ John Bowring (1792—1872), angleški pisatelj in politik.

vsebino sem, v poljščino prevedeno, že poslal v Lvov, kjer tudi prav malo ali sploh nič ne vedo o tem Nikar me torej ne zapustite in podprite me včasih iz zakladnice svojega znanja.«

Nato so 9. maja Rozmaitości (1828, št. 19) objavile naslednji članek:

BOWRINGOV IZBOR IZ POLJSKE POEZIJE

Iz 25. številke Rozmaitości leta 1827 smo za blagorodnim gospodom M. Z. povzeli novico, da je John Bowring v Londonu izdal delo, ki se tiče poljske književnosti. Ker nisem mogel tega dela do današnjega dne dočakati, sem se, nestrpen, obrnil na samega blagorodnega gospoda M. Z. s prošnjo, da bi me natančneje seznanil z vsebino tega, za nas tako zelo zanimivega dela učenega in naklonjenega nam Angleža. Meneč, da se med bralci Rozmaitości najde veliko takih, ki glede tega mislijo podobno kot jaz in so morda v podobnem položaju, objavljam to poročilo, ki mi ga je dal na voljo blagorodni gospod M. Z. v pismu, pisanem iz Ljubljane, preden se bom mogel, ko bom imel to delo pri roki, natančneje zamisliti nad njim, če ne bo tega kdo sposobnejši namesto mene storil.

Delo, ki o njem govorimo, ima najprej poljski naslov: *Wybór poezji polskiej*, za tem pa angleški naslov: *Specimens of the Polish Poets, with notes and observations an the literature of Poland. By John Bowring.* Sledi geslo:

*Narod ne ugasne,
tudi za gomilo
ohrani cilje jasne
z orlin in znanja silo.*

Nadalje: *London printed for the author. Sold by Beldwin etc. 1827. XXX in 227 strani.* Cena 8 šilingov; na Dunaju 4 ZR. 48 kr. k. v.⁵ — Najprej sestavljalec v *Advertissementu* obžaluje, da veliko pričakovanih prispevkov od prijateljev iz poljske dežele zaradi otežene komunikacije ni prejel, vendar obljublja, da bo še naprej nenehno zbiral gradivo in tako svoje delo izpopolnil. Nato je 24 strani dolg predgovor *preface* o političnem položaju Poljske, ki se končuje z omembo na Poljskem izhajajočih časopisov. — Uvod govori na splošno o poljskem jeziku in književnosti — *Language and Literature of Poland* — po Bentkowskem,⁶ Bandtkieju,⁷ Rakowieckem,⁸ Saffaryku in drugih, posebej pa po ustnih in pisemnih podatkih sestavljalčevega prijatelja Lacha Szyrme,⁹ avtorja angleško pisanih pisem o Poljski — *Letters of Poland* —, ki mu Bowring izraža veliko hvaležnost. — Tu je govora o poljskem izgovoru in pravopisu, o začetkih poljske književnosti, kjer sestavljalec navaja kot najstarejši spomenik pesem *Boga Rodzica* z dodano glasbo, naposled pa o ljudskih pesmih, od katerih so tri dane za pokušnjo. Prva, z naslovom *Trije izviri*, vzeta iz ust kmečkega ljudstva v Voliniji, se v prevodu začena takole:

There are three stars in the heaven's blue*deep,
And brightly they shine, though silently;
On the plain three silver fountains leap
And there stood beside them ladies three,
A wife, a widow, a virgin maid.

⁵ k. v. = konvertibilne vrednosti.

⁶ Feliks Bentkowski (1781—1852), poljski bibliograf in literarni zgodovinar; *Historia literatury polskiej*, 1814.

⁷ Jerzy Samuel Bandtkie (1768—1835), poljski bibliograf in zgodovinar; *Krótkie wyobrażenie dziejów Królestwa polskiego*, 1810.

⁸ Ignacy Benedykt Rakowiecki (1782—1839), raziskovalec slovanskega sveta; *Rys historyczny zwyczajów, obyczajów, religii, praw i języków dawnych słowiańskich i słowiańsko-ruskich narodów*, 1820/22.

⁹ Krystyn Lach Szyrma (1791—1866), poljski publicist, prevajalec, profesor filozofije na varšavski univerzi; po vstaji 1831 emigriral v Anglijo.

To pomeni: Sijejo tri zvezde na sinjem nebu, sijejo svetlo, čeprav tiho; vro trije svetli izviri v dolini, a pri njih stoje tri ženske: omožena, vdova in dekle.

Drugi dve naj bi bili prvotno litvanski:

Skoz smrekove gozdove,
skoz borove gozdove,
in — kjer v vrtičku cvel je timijan.

Začetek vsake pesmi je natisnjen tudi po poljsko.

Nadalje deli sestavljalec zgodovino poljske književnosti na obdobja po zgoraj omenjenih piscih in nekoliko obširneje govori o tistih pisateljih, iz katerih v njegovem delu ni prevedenih primerkov. Pisatelji, iz katerih so navedeni prevodi, pa so tile: Kochanowski (Jan),¹⁰ Szymonowicz,¹¹ Zimorowicz,¹² Sarbiewski,¹³ Gawiński,¹⁴ Krasicki,¹⁵ Węgierski,¹⁶ Niemcewicz,¹⁷ Brodziński¹⁸ in Lach Szyrma.¹⁹

Pred prevedenim primerkom vsakega teh pesnikov je kratek podatek o njegovem življenju in o delih. Prevedeni so naslednji primerki:

Iz Kochanowskega:

1. I. žalostinka, *Wszystkie placze, wszystkie lzy Heraklitowe*.
2. VII. žalostinka, *Nieszczęsne ochędóstwo, żalozne ubiory*. Nato sledi naslov IX. žalostinka, *Kupićby cię mędrości za drogie pieniądze*, prevedena pa je
3. VIII. žalostinka, *Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim*.
4. X. žalostinka, *Orszulo moja wdzięczna, gdzieś mi się podziała*. XIII. žalostinka, *Moja wdzięczna Orszulo, bogdaj ty mnie była* — XIII. pesem 4. knjige: *Snie, który uczysz umierać człowieka*.
5. *Tales of St. John's Eve, or Sobotha* (tako) *fire*, to je: Šentjanževa pesem o kresu: ko sonce Raka ogreva. I., II., IV., XII. dekle.

Iz Szymonowicza:

- I. idila, *Kozy, uciężne kozy, ma trzodo jedyna*.
XIV. oziroma XVI. idila, *Czary: Już to trzecia noc, jako doma nie masz mego*.
Epigrams — nagrobki — zająca, wilka, koguta starego.

Iz Zimorowicza:

- Iz Roksolank, Cycenylnina pesem: *Widziałam cię z okieneczka*.
Tymoszeva pesem: *Wdzięczny Zefirze, lecąc środkiem Ukrainy*.
Avrelijeva pesem: *Ukochana Lancelloto, ciebie nie proszę o złoto*.
Hippolitova pesem: *Rozyna mi w taneczku pomarańczę dała*.
Cyprynina pesem: *Roksolanki ukochane, przez usta wasze różane*.

Iz Sarbiewskega:

1. *Ad Rosam: Siderum sacros imitata vultus. Lib. IV. ode 18*.
2. *Ad Equites polonos et lithuanos: Exteros mores prohibete pulchra. Lib. IV. ode 36*.
3. *Ad B. Memnium: Quae tegit canas modo bruma valles. Lib. II. ode 2*.
4. *Ad Cicadam: O quae populea summa sedens eoma Lib. IV. ode 23*.
5. *Ad suam []: Sonora buxi filia subtilis. Lib. II. ode 3*.
6. *An libertatem: Num quae revisas limina dulcius. Lib. IV. ode 38*.

¹⁰ Jan Kochanowski (1530—1584).

¹¹ Szymon Szymonowicz (1558—1629).

¹² Szymon Zimorowicz (1608—1629).

¹³ Maciej Kazimierz Sarbiewski (1595—1640).

¹⁴ Jan Gawiński (ok. 1622—1684).

¹⁵ Ignacy Krasicki (1735—1801).

¹⁶ Kajetan Węgierski (1756—1787).

¹⁷ Julian Ursyn Niemcewicz (1757—1841).

¹⁸ Kazimierz Brodziński (1791—1853).

¹⁹ glej op. 9.

Iz Gawińskiego:

1. Idila: *W pięknej rzeczniomskiej nimie, między gęstym lasem.*
2. *Pobojowisko: Gościu, co na tych polach widzisz kości siła.*
3. *Zabity żołnierz: Za ojczyznę w ojczyźnie zabity się walam.*
4. *Rolnik i skowronek: Już śpiewasz skowroneczku, już też i ja orzę.*

Iz Krasickega:

Prva pesem Hočimske vojne, z dostavkom, da jo je deloma prevedel blag. g. Lach Szyrma.

Iz Węgierskega:

1. *Zona, Sen*, s pripombo, da so svobodnejša mesta — *more licentious* — izpuščena.
2. *Co kto lubi*,
3. *Napis: Smiertelniku! o roskosz* itd. 10 verzov; v izvorniku je 4. [...]
4. *Kolaska*.

Iz Niemcewicza:

1. *Gliński, duma.*
 2. *Potocki, duma.*
- Izraza duma in sielanka (idila) uporablja sestavljalec tudi v angleščini.
3. *Guzdralska*, humoristična povest.

Iz Brodzińskiego:

1. *Legionista.*
 2. *Pole Raszyńskie.*
 3. *Orzel i Sowa.*
 4. *Robactwo.*
 5. *Przyjaźń.*
- Zadnje tri enote iz vzhodnih misli v II. delu knjižice Brodzińskiego.
6. *Wiestaw*, krakovska idila v 5 pesmih.

Iz Lacha Szyrme:

1. *Wendeński postylon.*
2. *Już mój cisak osiodłany, do teści jadę w gościnę.*

Iz te vsebine dela gospoda Bowringa je razvidno, da bi bilo glede tega še veliko želeli. Kateri Poljak bi si namreč ne želel, da bi bilo uvrščenih več stvari ali pa druge stvari. Sarbiewski na primer je dovolj znan vseh Evropi, popolnoma pa so izpuščeni Szymanowski,²⁰ Książnin,²¹ Trembecki,²² Koźmian,²³ a zlasti Karpiński,²⁴ ta resnično poljski pesnik. Mar temelji slava Krasickega na Hočimski vojni? Da o naši dramski poeziji ni nobene omembe, ni važno; Fredrove²⁵ komedije morša še niso bile znane, toda naši največji pesniki Mickiewicz,²⁶ Odyniec,²⁷ Zaleski,²⁸ Kamiński²⁹ upravičeno zaslužijo pozornost tako domačinov kot tujcev. Mickiewiczza omenja sestavljalec samo v tej zvezi, da je izpod njegovega peresa zvezek balad po ljudskih motivih. (*Populars Ballads*). — Toda če ne po besedah, bodo gotovo po dejanjih spoznali v tujini vrednost naših novejših pisateljev. Nedvomno ne bi bila naša starejša književnost pritegnila nase pozornosti enega od zaslužnih sinov Britanije, če bi ga ne bila novejša spodbudila k temu.

Pisal sem v Sonczu dne 2. marca 1828.

W z Oleska.³⁰

²⁰ Józef Szymanowski (1748—1801).

²¹ Franciszek Dionizy Książnin (1756—1807).

²² Stanisław Trembecki (1739—1812).

²³ Kajetan Koźmian (1771—1856).

²⁴ Franciszek Karpiński (1741—1825).

²⁵ Aleksander Fredro (ok. 1793—1876).

²⁶ Adam Mickiewicz (1798—1855).

²⁷ Antoni Edward Odyniec (1804—1885).

²⁸ Józef Bohdan Zaleski (1802—1886).

²⁹ Jan Nepomucen Kamiński (1777—1855).

³⁰ Psevdonim Waclawa Zaleskega.

Čop je vsebino Bowringove antologije na željo Zaleskega res povzel tako, da je bila primerna za široke kroge poljskih bralcev v Galiciji, ki so jim bile Rozmaitošci kot tedaj edini tamkajšnji poljski literarni list namenjene. Dobro so vidne Bowringove politične simpatije do podjarmljenega poljskega naroda in vera v njegovo osvoboditev, ki jo izraža navedeno poljsko geslo. Drugi poudarek je na ljudski poeziji, iz katere navaja Čop nekaj verzov v angleškem prevodu, česar ni storil pri prevodih iz poezije naštetih desetih poljskih pesnikov. To se ujema z naraščajočim zanimanjem za folkloro med Poljaki v Galiciji, zanimanjem, iz katerega je nekaj let pozneje zrasla zbirka Waclawa Zaleskega *Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego* (Poljske in ukrajinske pesmi galicijskega ljudstva, 1853) in ki tudi pri Čopu ni moglo ostati brez odmeva.

Medtem ko je začetek tega članka nedvomno napisal Zaleski, pa ni povsem jasno, kdo je bil pisec zadnjega odstavka — Zaleski ali Matija Čop. Na drugega vsaj deloma kaže omemba Mickiewiczzeve zbirke balad, o kateri da govori Bowring v zvezi z ljudskim pesništvo, kar pa v vsebini ni navedeno in Zaleskemu ni moglo biti znano, razen če je Čopov tekst priredil oziroma skrajšal, vendar v pismu Čopu tega ni omenil.

Iz navedenih dveh pisem Zaleskega in iz uvoda v članek o Bowringovi knjigi nedvomno sledi, da se za začetnicama M. Z. skriva slovenski pisec M(atija) Z(hop). Čeprav se je ta podpis, kot bomo videli, pojavljal v Rozmaitošcih že dalj časa, je očitno šele po objavi tega poročila zbudil pozornost med galicijskimi bralci in povzročil ugibanja, kdo bi se utegnil skrivati za tema začetnicama. Zaleski je to zanimanje na kratko komentiral v pismu Čopu z dne 6. sept. 1828: »*Qui pro quo* zaradi M. Z. v zvezi z Bowringom je res edinstven te vrste.«³¹

Na podlagi razrešenega kriptonima je bilo mogoče iskati še morebitne druge Čopove prispevke za Rozmaitošci. Po pregledu vseh v poštev prihajajočih letnikov³² se je pokazalo, da se je M. Z. prvič oglašil v Rozmaitošcih 25. maja 1827 (št. 21) v rubriki *Razne novice* z dopisom z Dunaja:

Tu so se pojavila naslednja dela, ki so nedvomno zanimiva za vse Slovane: 1) *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta, et sonis Logicae principiis sustulsa Autore Joanne Herkel Panonio*.³³ Budae 1826. 8°. 164 str. Delo, ki ima namen razvejene Slované združiti v skupnem jeziku, je zelo pomembno za vsakega slovanskega filologa. 2) Jana Steitsa,³⁴ *kandidata medicine na Dunaju, Huselandova Makrobiotika v srbskem jeziku, na Dunaju pri mehitaristih* l. 1826. 8°. Priporočamo to delo zaradi izbranega jezika in vzorno narejenih srbskemu jeziku manjkajočih tehničnih izrazov. 3) *Osmanida Epos Slavicum a Gundelicz, Ragusae* 1826. Ščasoma bomo morda objavili odlomke tega dela. 4) *Muzejski časopis*,³⁵ v Pragi 1827. 5) *Ljetopis serbski*

³¹ NUK, Ljubljana, Ms 489 — pismo.

³² To je opravil mag. Niko Jež v varšavski Biblioteki Krasińskih, ki si je oskrbela mikrofilme tega danes na Poljskem redkega lista.

³³ Jan Herkel, slovaški narodni buditelj, sodelavec Jana Kollárja, advokat v Pešti.

³⁴ V teh poljskih izvlečkih iz Čopovih nemških dopisov so osebna imena slovanskih piscev popoljšena, priimki pa v poljski ali nemški pravopisni obliki. Jan Steits je Jovan Stejić (1803—1853), pisatelj in zdravnik, organizator zdravstvene službe v kneževini Srbiji; Makrobiotika ili nauka o produženiju života čovečeskog (1826), Zabave za razum in srce, I. del 1826, V. (zadnji) 1839.

³⁵ Leta 1827 je začel v Pragi izhajati *Časopis společnosti vlasteneckého Museum v Čechách*, od 1830 imenovan *Časopis Českého musea*.

(v Budimu).³⁶ 6) Izšli so na Ogrskem trije zvezki *Bernolakovega*³⁷ slovaško-češkega, latinskega, nemškega in madžarskega slovarja. III. zv. sega od O do P (vključno), IV. zv. od R do T, V. zv. od W do Z. — To vsem Slovanom dobrodošlo delo bo njihova narečja obogatilo z marsikaterim novim izrazom. (*Izvoleček iz pisma*).

Naslovnik — zelo verjetno je bil to Waclaw Zaleski — je iz Čopovega nemškega pisma napravil izvleček, ga prevedel v poljščino in ga izročil uredništvu, ki ga je objavilo pod — očitno vnaprej dogovorjenim — kriptonomom. Poljskemu bralcu sta ti dve začetnici lahko zbujali vtis, da je pisec teh sporočil Poljak, posebno še, ker je uredništvo tekst priredilo tako, kot da bi ga bil poslal z Dunaja kakšen rojak. S tem si tudi lahko razlagamo začudenje in uganjanja, ki jih je med bralci zbudil uvod v članek o Bowringovi antologiji, kjer Zaleski pravi, da mu je poročilo o vsebini te knjige poslal »JP. M. Z. listem z Lajbachu pisanim«.

Medtem ko se da pri prvem pismu sklepati na Čopovo avtorstvo le posredno (isti kriptonom, nekatera navedenih del v seznamu Čopove knjižnice³⁸), je pa le-to pri drugem pismu dokazano neposredno v uvodu k članku Zaleskega o Bowringovi antologiji. Tam omenjena 25. številka Rozmaitości iz leta 1827 (21. jun.) je prinesla naslednji dopis z Dunaja:

G. Bowring, ki je bil omenjen v tukajšnjih Rozmaitościh,³⁹ je že objavil delo, ki se tiče poljske literature: *Specimens of the Polish Poets with a history of the Poetical Literature of Poland*. 12° Prevedel in objavil je tudi srbske pesmi Vuka Stefanovića⁴⁰ in jih posvetil temu učenemu možu. Ta prevod, ki obsega samo najboljše pesmi, ima naslov: *Serbien Popular Poetry translated by John Bowring*. London 1827. 8°

V Pragi je pravkar izšel III. zvezek slovanskih pesmi: Slovanske narodny pisny, 1827, posvečen Vuku Stefanoviću. Nekaj jih je tudi iz Brodzińskiego.⁴¹ Izdajatelj te zbirke je F. L. Čelakovsky;⁴² II. zvezek, izdan l. 1825, je posvetil Brodzińskemu. — V tukajšnjem politehničnem inštitutu je Reuter iz Galicije že drugič za štiri leta potrjen za asistenta. Retl, prav tako Galicijan, je asistent na matematiki. Ravnatelj delavnic je Poljak Jaworski. S Kraljevega varšavskega politehničnega inštituta je tu Rybicki zaradi študija steklarstva. — Tu se mudita gospoda Placer in Rental, Krakovčana, ki pripravljata doktorat iz medicine; prvi od njiju, imenovan za učitelja praktične anatomije na Jagelonski univerzi, bo z začetkom šolskega leta zasedel katedro. S slikarstvom se pridno ukvarjata gospoda Glowacki in Bizański. — Tu sta dva tovarnarja Poljaka, eden od njiju, g. Ziotecki, ima tovarno fajansnih izdelkov pri tovarni porcelana, g. Naraš, Varšavljan, je slaven sedlar v predmestju Rossau. (*Izpisek iz pisma*.)

³⁶ Kasneje: Letopis Matice Srpske; začel je izhajati v Budimu leta 1826.

³⁷ Anton Bernolák (1726—1830), slovaški filolog; skušal uzakoniti knjižno slovaščino; izdal slovnico (1790), *Slovar Slovenskí, Česko-Lat'insko-Ňemecko-Uherskí*, Budim 1825—1827.

³⁸ Arhiv SR Slovenije, Čopov zapuščinski akt. Čopova knjižnica, Fasc. 6 D, zap. št. 1921 (Gunduličev Osman).

³⁹ V Rozmaitościh 1827, št. 22 je bila objavljena naslednja novica (podpisana s -k): G. Bowring, ki že nekaj let seznanja svoje rojake z literaturo drugih evropskih narodov — s srbsko, rusko, holandsko — pripravlja zdaj delo o poljski literaturi in poziciji. — Veseleč se tega, si pa vendarle želimo, da bi to delo vsebovalo več natančnosti in resnice kot tisto kompilatorsko pariško o poljski dramatik. (Mišljena je knjiga *Chefs d'oeuvres du Théâtre Polonais*, Paris, 1825, op. R. S.).

⁴⁰ V poljskem tekstu: Wuka Stefanowicza.

⁴¹ Glej op. 18.

⁴² František Ladislav Čelakovsky (1799—1852); *Slovanské národní písně*, v treh knjigah (1822—1827).

Po tem dopisu, objavljenem tri tedne za prvim, se da sklepati, da se je Čop spomladi 1827 mudil dalj časa na Dunaju, in to verjetno v zvezi s svojimi prizadevanji za premestitev iz Lvova v Ljubljano, potem ko se je zaman trudil za namestitev na kakšni italijanski ali na dunajski univerzi. Za službo v Ljubljani je prosil že 20. febr. 1827, odlok za to mesto pa je bil podpisan šele 30. julija⁴³ in to, kot upravičeno domnevamo, na Čopovo osebno intervencijo. Medtem je mogel — pač na željo uredništva *Rozmaitošcih* — zbrati tudi nekaj novic o znanstvenih in gospodarskih uspehih na Dunaju živečih Galicijanov — Poljakov in Nemcev, pa tudi Poljakov iz drugih delov nekdanje poljske države.

Na poti iz Lvova v Ljubljano se je Matija Čop ustavil na Dunaju dne 6. novembra 1827.⁴⁴ Med nekajdnevним bivanjem v tem mestu — v naslednjem, Gradcu, se je prijavil 10. novembra — si je lahko ogledal knjižne novosti, nekatere od teh, ki jih v dopisu omenja, pa si je tudi nabavil.⁴⁵ Z Dunaja poslano pismo, objavljeno v *Rozmaitošcih* 1827, št. 47, (23. nov.), pa ni bilo več (kot upravičeno domnevamo za prvi dve pismi) naslovljeno na Waclawa Zaleskega — ta je bil tedaj že v Nowem Sączu — marveč na urednika Stanisława Jaszowskega.⁴⁶ Tako je namreč treba razumeti naslovu — z Dunaja — dodani pripis: *Izpisek iz pisma, poslanega S.-u. J.-u.* Dopis se glasi:

Posiljam ti obljubljena sporočila o najnovejših plodovih slovanske književnosti. Najprej — stotnik *Patschilscha*⁴⁷ je izdal svoje Poezije v Budimu. Po večini so to ljubezenske pesmi, poleg tega take, ki opisujejo avstrijsko vojsko, med temi se odlikuje pesem o naših galicijskih ulanih. — Znani *Milovan Widakowitsch* je napisal roman (*Cassia*) *Carica* ali *Tranestirani Oktavijan*. Ta srbski roman ni tako dober kot druga *Widakowitschewa* dela, vidimo le, da Srbi začenjajo delovati tudi v tej književni vrsti. — *Piotr Switschitsch*,⁴⁸ advokat v Budimu, je objavil *Helikon ali sredstvo za olepšanje duše in izpopolnjevanje človeštva po Gregorju Richterju Gorlizu*. To so moralne povesti, na kratko zbrane. — *Popowitsch* je izdal v Budimu *Milano*,⁴⁹ tragedijo iz srbske zgodovine, v prozi. — Ko bodo nastala srbska dramska dela, se bo gotovo dvignilo srbsko gledališče, kar bi bilo želeti v slavo slovanskih narodov. — *Piotr Matisch*,⁵⁰ znan po prevodu Gessnerjeve *Dafne* in *Idil*, je zdaj prevedel še druga njegova dela in jih izdal na Dunaju pri mehitaristih. To je zelo dober prevod. — *Milosch Swetitsch*⁵¹ je izdal, prav tako na Dunaju, pri Christianu Adolfu, *Horacovo Pismo o pesništvu*, in to v dvojnem srbskem prevodu — po narodni meri in po izvorniku. —

⁴³ SBL str. 97.

⁴⁴ SBL, str. 97.

⁴⁵ Arhiv SR Slovenije, Čopov zapuščinski akt. Čopova knjižnica Fasc. 6 D, zap. št. 1943, (Vidaković, Kasija carica), št. 1941 (prevod Horaca).

⁴⁶ Bibliografija literatury polskiej »Nowy Korbut« VII, str. 497–500; glej tudi op. 3, str. 60, 67, 68.

⁴⁷ *Patschilscha*: tiskarska napaka nam. *Patschitsch*; Jovan Pačić (1771–1849), predromantični pesnik, poliglota (pisal je tudi v madžarskem, nemškem in francoskem jeziku), častnik v avstrijski vojski; Sočinenija pjesnoslovska Joana Pačića, Budim, 1827.

⁴⁸ Po podatkih Univerzitetne biblioteke »Svetozar Marković« v Beogradu je delo *Elikon* ili sredstvo ukrašenija duše i usoveršenstvovanija čovečeskog (Budim, 1828) izdal Petar Stojšić, advokat v Budimu.

⁴⁹ Pod tem nepopolnim oz. popačenim naslovom je očitno mišljena zgodnja *Popovičeva* drama *Nevinost ili Svetislav i Mileva* (1827).

⁵⁰ Petar Matić (1797–1860), pravnik, služboval kot državni uradnik; sodelavec listov *Novine Serbske* in *Serbski Letopis*.

⁵¹ Miloš Svetić, pravo ime: Jovan Hadžić (1799–1869), pesnik in politik, advokat v Budimu, eden od ustanoviteljev Maticе Srpske; K. Oracija Flaka o stihotvorstvu knjiga (1827).

Dymitri Tirol⁵² je dal natisniti na Dunaju *Staroslovansko slovnico*, a Bernolak je izdal zadnji (t. j. VI.) zvezek svojega slovarja, ki vsebuje repertorij madžarskega, latinskega in nemškega jezika, na koncu pa so dodane slovanskim sorodne madžarske besede. — Ob koncu teh sporočil sem dolžan popraviti napako, ki so jo glede g. Safarika objavili varšavski listi in ponovile tukajšnje Rozmaitošci (v št. 25). Ta spoštovani avtor v nemščini napisanega dela *O slovanski književnosti* ni profesor botanike v Neustadtu, temveč gimnazijski profesor v Neusatzu (Novem Sadu).

M. Z.

Naslovnik tega Čopovega pisma, Stanisław Jaszowski (1803—1842), je bil prvi poljski poklicni pisatelj in publicist v Galiciji. Leta 1821/22 je stopil v uredništvo *Gazete Lwowskiej*, 1827 pa postal dejanski urednik njene kulturne priloge (podpisan je kot urednik Mikołaj Michalewicz). Čop je bil z Jaszowskim očitno v prijateljskih stikih, saj ga v pismu celo tika. Z njim ga je verjetno zblížalo skupno navdušenje za moderno, romantično poezijo, ki jo je Jaszowski v dvajsetih letih populariziral v Rozmaitošcih s prevodi odlomkov iz Moorovih in Byronovih pesnitev, v svoja izvirna dela pa vstavljal mota in verze iz Mickiewiczzeve poezije.

Naslednji dopis, podpisan z M. Z. in objavljen v Rozmaitošcih 1828, št. 6 (6. feb.), ima pod naslovom — z *Dunaja* — pripis: *Izpisek iz pisma z dne 6. januarja t. l.*

Že ta pripis zbuja dvom, da bi — kljub istemu kriptonomu — pismo moglo biti Čopovo. V doslej znanih Čopovih biografskih podatkih ni opore za to, da bi bil Čop tako kmalu po prihodu v Ljubljano ponovno obiskal Dunaj, čeprav, upoštevaje tedanje božične in novoletne šolske počitnice to ne bi bilo nemogoče. Vzrok za tako pot bi moglo biti dokončno spoznanje, da je učiteljsko delo zanj prenaporno, in pa želja, dobiti mesto v kakšni knjižnici, o čemer govori v pismu Fr. L. Saviu 31. januarja 1828,⁵³ hkrati pa prepričanje, da bo to najlažje in najhitreje dosegel z osebno intervencijo na Dunaju.

Dvomi o Čopovem avtorstvu pa zadevajo tudi vsebino tega dopisa, ki se glasi:

Dne 4. januarja t. l. je na tukajšnji univerzi obranil disertacijo za dosego naslova doktorja prava g. *Ludwik Pietrusiński* iz Lvova. Od oponentov, ki so v razpravi nastopili, je g. *Michał Suchorowski*,* doktor filozofije in prava (ki smo ga v tem listu že omenili pri neki drugi priložnosti), zastavil vprašanje: *O primernosti Galicije za obrtno proizvodnjo in trgovino (Galiziens Anlagen zum Fabrikswesen und Handel)*; potem ko je potrdil prikladnost naše dežele za poljedelstvo, je navedel kot ovire pri napredku obrtne proizvodnje in trgovine lego dežele in značaj prebivalstva; te pomisleke pa je kandidat nadvse imenitno ovrgel, ko je prikazal resnično možnost, da tako narod kot dežela dosežeta najvišjo stopnjo dovršenosti v vseh vejah narodnega

⁵² Dimitrije Tirol (1793—1857), prijatelj Vuka St. Karadžića; izdal Banatski almanah (1827 in 1828).

⁵³ Matija Čop, Pisma in spisi MK, Ljubljana 1983, str. 16.

* G. Michał Suchorowski, po rodu iz Mostov v Galiciji, je poleti 1827. leta na c. k. padovanski univerzi prejel častni naslov doktorja prava. Za to priložnost običajni disput je opravil v italijanskem jeziku. Za tiste, ki jih to zanima, navajamo naslov snovi za ta disput, katerega v Padovi natisnjeni primerek imamo pred seboj: *Tesi che Michel Suchorowski de Mostij (sic) in Galizia, Dottore di Filosofia et di belle arti J. R. Impiegato al Tribunale generale militare d'Apello, propone in occasione della publica sua promozione alla laurea dottorale in umbe le ambe le leggi, nell' J. R. Università di Padova* —

gospodarstva. Novost in zanimivost predmeta je pritegnila številne zbrane poslušalce, in to tembolj, ker sta oba omenjena rojaka, ki svojo domovino dobro poznata, natančno predstavila njeno naravno primernost in prikladnost in sta, potem ko v siloviti diskusiji nista prezrla zaprek, ki dušijo domačo obrtno proizvodnjo, pokazala sredstva, ki lahko pripomorejo k temu, da se le-ta izpopolni in celo prekosi sosednje dežele.

G. Jan Tuczynski, ki živi tu in se hvalevredno posveča zdravilski umetnosti, je pripravil manjše delo, ki bo nedvomno zanimivo za vsakega poznavalca našega jezika. Je to z veliko prizadevnostjo napravljena *Analiza poljskega jezika (Rozbiór języka polskiego)*, ki se odlikuje z dobrim sistemom, z vsebino in mnogimi drugimi lastnostmi, a zaradi prijetne in lahko umljive razlage, zaradi nove metode in poglobljanja v naš jezik zasluži, da bi čimprej v tiskani obliki pomnožila ta tako pomembni del literature o materinem jeziku. — G. Julian Niklewicz, ki prav tako živi tu in se pridno ukvarja z medicino, se je lotil dela, s katerim bi po načelih Mroziškega tujcem (posebno Nemcem) pokazal pot k študiju poljskega jezika; to delo, ki bo prav kmalu izšlo, obeta vsaj eno takšno za tujce, v razširjenem nemškem jeziku napisano *gramatiko*, ob pomoči katere se bodo mogli z lahkoto naučiti osnov našega jezika. — Omenjenega gospoda Suchorowskega v nemškem jeziku napisana pravna razprava *O testamentih privilegirancev na splošno, posebej pa vojaških oseb* bo objavljena v nemškem pravnem časopisu profesorja Wagnerja. — Od spisov, ki zadevajo književnost slovanskih narodov, letos veliko pričakujemo in ne dvomimo, da kmalu kaj izide. Doslej so izdali samo srbski almanah *Danica*.⁵⁴ Učeni in po svojih delih splošno znani izdajatelj tega almanaha g. Vuk Stefanović Karadžić je v tem, od lanskega najmanj dvakrat večjem almanahu objavil izvrstno *razpravo o glavnih samostalniških in pridevniških končnicah v srbskem jeziku; prvo leto srbske vojne proti dahijam; imena srbskih naselij po pašaluku zunaj Beograda in nekaj kratkih pripovedi*.

M. Z.

Poročilo daje vtis, da ga je sestavil na Dunaju živeč Poljak iz Galicije, ki se je zanimal za napredek ekonomske in pravne znanosti v tej pokrajini, hkrati pa spremljal prizadevanja svojih dunajskih rojakov za izdajo poljskih slovnice in zasledoval novosti v srbski književnosti. Tudi po slogu se ta dopis loči od prvih treh, ki jih upravičeno pripisujemo Čopu. Isti kriptonim si lahko razložimo le s tem, da uredništvo po Čopovem odhodu v Ljubljano ni več pričakovalo njegovega poročanja z Dunaja in je ta kriptonim uporabilo za nekega drugega dopisnika.⁵⁵

To velja tudi za zadnji dunajski dopis, podpisan z M. Z. in objavljen v *Rozmaitošcih* 1828, št. 7 (15. febr.):

Dopolnjujem v zadnji številki priobčene novice o srbski literaturi. K porastu srbske literature največ prispevajo budimske tiskarne, ki enako kot dunajske stalno izdajajo časopise v srbskem jeziku, ti pa pogosto pozno ali pa sploh ne pridejo vsem v roke. Bolj kot drugod razširjeni način prenumeriranja povzroča, da se more ta našemu jeziku sorodna literatura ugodno razvijati. *Ljetopis serbski*,⁵⁶ časopis, katerega zadnji dve številki iz leta 1827 sta naposled le prišli sem, vsebuje kar lepe prispevke v prozi in v verzih in je skoraj edini časopis te vrste, ki nas pogosto seznanja z novimi plodovi vseh slovanskih rodov, zato je vreden, da bi pri vseh pobratimih dosegel večji sloves. Na zelo zanimivo novico sem v omenjenih dveh številkah naletel v nadaljevanju opisa samostana Bodjani;⁵⁷ tu so omenjene knjige, ki jih hrani ta samostan in so bile natisnjene s slovanskimi črkami v sedemnajstem stoletju v Lvovu. Te knjige so: *Pisma svetih apostolov po obredu vzhodne cerkve s kraljevim privilegijem in z blagoslovom*

⁵⁴ Almanah *Danica* 1826—1829 in 1834 na Dunaju.

⁵⁵ Že v *Rozmaitošcih* 1827, št. 28 (15. jul.) je o srbski književnosti poročal neki Mar. Z., tako podpisan očitno za razločevanje od M. Z.

⁵⁶ Glej op. 36.

⁵⁷ Bodjan, samostan v Bački, sezidan 1478.

praznikov kijevskega in hališkega patriarha in metropolita Piotra Mogile. Natisnil Michal Smorka 1659. Tu sta dva predgovora o poljskem jeziku, natisnjena s slovanskimi črkami, ter lastnoročna podpisa Michala Smorka, ki je to delo poklonil samostanu sv. Onufrija v Lvovu, in Mojzesa Petroviča⁵⁸ iz leta 1723, tedanjega metropolita vzhodne cerkve. — *Triodion z blagoslovom taistega metropolita Mogile*, z dvema poljskima predgovoroma, enim za metropolita, drugim za bralce, natisnjenem v Kijevu. — *Euchologion — Molitvenik* i.t.d. v Lvovu leta 1608, predgovor duhovskega stanu za bralca po poljsko s slovanskimi črkami v Bracki tiskarni. — Od srbskih del, ki so izšla v preteklem letu, je vredno omeniti dve romantični povesti, prva ima naslov *Erbia* in je povest o afriški princesi, napisal jo je Tymotej Ilicz,⁵⁹ natisnili so jo v Budimu leta 1827; druga: *Cvet nedolžnosti ali Dobrivoj in Aleksandra*, roman Evstacha Michajłowicza,⁶⁰ prav tako v Budimu. Atanazy Nikolicz⁶¹ je izdal v Budimu v dveh delih *Srbski Slawoj* (Slavec), v katerem so zbrane številne izvirne ljudske pesmi. Za leto 1828 je izšel *Banecki Alamanah*;⁶² izdal ga je Demetr Tyrol v Budimu. Vsebuje poleg mnogih raznovrstnih prispevkov v prozi in v verzih še: Opis narodov Rusije in vseh slovanskih v Evropi, zgodovinski oris Banata po Godzelinu, kronološke preglednice vladarjev Srbije in v ruskem jeziku nekaj o srbski književnosti in o ljudskih pesmih. — V Budimu je izšel tudi koledar *Ruzica* z majhno zbirko ljudskih pesmi. — Na Dunaju so v tisku *Igračke za um in srce*. I. Skitsa,⁶³ doktorja medicine. To je zbirka raznih, tako izvirnih kot tudi prevedenih razprav. Ko bo ta plod srbske književnosti izšel, bomo o njem obširneje spregovorili.

M. Z.

Čopova poročila z dunajskega knjižnega trga, kakršna so jih, prevedena in prirejena, objavljale Rozmaitości, so se omejevala na knjižne — tako leposlovne kot jezikoslovne — novosti pri avstrijskih Slovanih, posebej pa poudarila izid poljske in ljudske srbske poezije v angleščini. Takšna so ustrezala uredniški politiki lvovskega lista, hkrati pa razodevajo vso širino Čopovega literarnega zanimanja, ki je poleg slovečih evropskih imen vključevalo tudi dosežke manj razvitih slovanskih književnosti. Tudi v tem pogledu je našel Matija Čop somišljenika in sobesednika v Waclawu Zaleskem, vnetem slovnofilu. To potrjujejo naslednje besede Zaleskega v pismu Čopu z dne 26. dec. 1827: »Za Vaše dobrotno pomnjenje Vam moram biti tem bolj hvaležen, ker od dne, ko sem odpotoval iz Lvova, nisem še prav nikogar našel, s komer bi mogel govoriti o Slovanih in slovanstvu.«⁶⁴ Za novice o slovanskih knjigah izrecno prosi Čopa v pismu z dne 7. julija 1828: »Drugače pa Vam iz svojega pregnanstva ne vem prav nič novega poročati in moram prositi Vas, da bi moja suha usta kmalu osvežili z nekaj kapljami iz obilice svojega bogastva — tudi s čim takšnim, *quod Slavica attinet*«⁶⁵ (podčrtal W. Z.).

⁵⁸ V poljskem tekstu: Petrowitscha.

⁵⁹ Tymotej Ilic (1795—1851), učitelj, pravoslavni duhovnik v Temišvaru, znanec Vuka St. Karadžića; ode v slovanosrbskem jeziku; povest Erbija, princesa afrikanska, Budim, 1827.

⁶⁰ Eustahije Mihajlović (1802—1888), advokat, pozneje uradnik, nasprotnik Vukovih reform; prozaik, napisal dva viteško-avanturistična romana: *Cvet nevinosti* ili *Dobrivoj* i *Aleksandra* (Budim 1827), *Osveta* i *sudbina* (Budim 1835).

⁶¹ Atanasije Nikolić (1803—1882), profesor matematike, literarni in družbeni delavec, začetnik poljudno-poučne srbske književnosti, od 1827—1835 izdajal koledar *Ruzica*, zbiral ljudske pesmi in pravljice.

⁶² prav: Banatski almanah.

⁶³ Tiskarska napaka namesto: Steits, glej op. 34.

⁶⁴ NUK Ms 489, 1. pismo W. Zaleskega M. Čopu.

⁶⁵ NUK Ms 489, 3. pismo W. Zaleskega M. Čopu.

Kljub kratkim komentarjem k literarnemu dogajanju pri avstrijskih Slovanih (v primerjavi z obširnimi razpravljanjem o zahodnoevropskih književnostih v pismih Fr. Saviu) so ti Čopovi dopisi z Dunaja pomembni, saj je z njimi, čeprav skrit za začetnicama svojega imena, prvič stopil v širšo javnost, prvič je tiskana beseda nadomestila dotedanjo govorjeno ali pisano.

Po Čopovi ustalivti v Ljubljani je njegovo sodelovanje z Lvovskim listom prenehalo. Tudi stiki z Zaleskim, ki je v novi službi naglo napredoval — že leta 1829 je postal pomočnik galicijskega guvernerja — so se razrahljali. Spodbuda za pisanje o poljski književnosti, ki jo je ob Bowringovi knjigi dobil Čop od Zaleskega, pa ni zamrla. O tem je sam spregovoril spomladi 1829 v pismu Kopitarju, potem ko ga je ta povabil k sodelovanju pri časopisu Wiener Jahrbücher der Literatur: »/.../ primanjkuje mi časa vsaj zdaj, ko moram skrbeti za šolo, knjižnico in nekaj zasebnih inštrukcij, /.../ še bolj pa mi primanjkuje knjig, saj le prav poredkoma zablodi k nam kakšno novo delo, o katerem bi se dalo spregovoriti v časopisu Jahrbücher /.../ Vendar bi mogel tudi od tod, če želite, poslati zbirni članek o leposlovju na Poljskem v novejšem času (mogoče od izida Zgodovine poljske književnosti Bentkowskega naprej — 1814), vsekakor v treh razdelkih: 1. lirsko in pripovedno pesništvo, 2. dramsko pesništvo, 3. romani. Pri prvem razdelku bi se oziral na Bowringov *Specimens of the polish poets* in pri drugem upošteval *Chefs d'oeuvres du Théâtre polonais* (Paris 1825) /.../«. ⁶⁶

Ohranjeni odlomek koncepta ⁶⁷ za ta spis priča, da je Čop prvotni načrt spremenil: v prvem članku je nameraval ob navedenih dveh tujih antologijah govoriti le o starejši poljski književnosti, izčrpnjšo predstavitev moderne, romantične poezije pa prihraniti za naslednji članek.

Vzrok, zakaj Čop kljub večletnemu temeljitemu študiju poljske književnosti začetega prispevka ni dokončal, tiči v preobremenjenosti z vsakdanjimi dolžnostmi, ki se jim je prav v tem času pridružilo zbiranje gradiva za zgodovino slovenskega slovstva, delo za Kranjsko Čbelico in abecedna vojska. Po le-tej so vsi stiki med Čopom in Kopitarjem prenehali, zaradi Kopitarjevega sovražnega stališča pa je bila Čopu, kot pravi sam v pismu Januaryju Skarzyńskemu 1. aprila 1834, ⁶⁸ toliko kot zaprta pot v Wiener Jahrbücher der Literatur, za katere bi bil tisto zimo (1833/34) le kaj pripravil, namesto da je klavarno drobil svoj čas z jezikovnimi inštrukcijami.

Na začetku pričujočega članka navedeno Čopovo poročilo o vsebini Bowringove antologije, vključeno v članek Waclawa Zaleskega, je bilo zadnji Čopov prispevek za *Rozmaitošci*. Njegovo sodelovanje pri tem listu je moralo biti vsaj ožjemu krogu Čopovih Lvovskih znancev dobro znano in mu ostati še dolgo v spominu, saj si le tako lahko razlagamo vprašanje njegovega nekdanjega Lvovskega univerzitetnega kolega Franciszka Strońskega, postavljeno v pismu Čopu 19. 3. 1832 iz Gorice, kjer je Stroński tedaj služboval: »Ali delate kaj za Haliczanina??« ⁶⁹ Čopovo sodelovanje pri tem almanahu, ki je prvič izšel leta 1830 v dveh zvezkih in velja za galicijski romantični manifest, sicer ni znano, že samo vprašanje pa je značilno in pomembno.

⁶⁶ Matija Čop, *Pisma in spisi*. MK, Ljubljana, 1985, str. 62.

⁶⁷ N. d. str. 186—187.

⁶⁸ Instytut Ossolińskiego (Lvov), sign. št. 2051.

⁶⁹ NUK Ms 489, 2. pismo Fr. Strońskega M. Čopu.

STRESZCZENIE

Z nie opublikowanych dotychczas jeszcze listów polskiego pisarza i publicysty, Wacława Zaleskiego, pisanych do słoweńskiego filologa i krytyka literackiego, Matii Čopa, tuż po jego powrocie ze Lwowa do Lublany można stwierdzić, że Čop z inicjatywy tegoż przedstawił w lwowskich »Rozmaitościach« zawartość antologii pt. »Wybór poezji polskiej«, opracowanej i wydanej po angielsku przez Johna Bowringa w Londynie. To sprawozdanie Čopa włączył Zaleski do swojego artykułu »Rozmaitości«, 1828, nr 19), w którym na wstępie mówi o tym, że sprawozdanie przysłał mu: »JP M. Z. listem z Lajbachu pisany«. Pod tymi inicjałami kryje się M(atija) Z(hop), gdyż zgodnie z ówczesnym alfabetem słoweńskim, właśnie tak się on podpisywał.

Na podstawie odczytanych inicjałów można było stwierdzić, że »Rozmaitości« już wcześniej, bo w roku 1827, wydrukowały wyciągi z trzech listów M. Čopa, napisanych prawdopodobnie do współpracownika »Rozmaitości«, W. Zaleskiego oraz do redaktora S. Jaszowskiego, podczas kilkakrotnego pobytu Čopa we Wiedniu. W listach tych Čop nie tylko zwraca uwagę na antologię J. Bowringa, ale ponadto omawia literackie nowości Słowian zamieszkujących tereny ówczesnej Austrii. Informacje te świadczą o szerokości horyzontu literackiego M. Čopa i o jego interesowaniu się również mniej rozwiniętymi literaturami słowiańskimi. Jednocześnie jest to pierwsze pojawienie się Čopa w druku. Wyciągi z listów Čopa, pisanych niewątpliwie po niemiecku, zostały opublikowane w polskim przekładzie. W niniejszym artykule podane są po słoweńsku i opatrzone odpowiednimi objaśnieniami.

Na początku 1828 roku ukazały się w »Rozmaitościach« jeszcze dwa listy z Wiednia podpisane również: M. Z., ale ze względu na ich treść i styl nie można ich uznać za listy Čopa; brak ponadto odpowiednich danych biograficznych.

Zainteresowanie Čopa literacką twórczością Polaków trwało nadal, także i po ukazaniu się artykułu Zaleskiego. Čop gruntownie zpoznał się z polskimi utworami literackimi i przygotowywał o nich artykuł dla »Wiener Jahrbücher der Literatur«, z którego do dzisiaj zachował się jedynie fragment konspektu.

DELO JAKOBA RIGLERJA

Jezikoslovno delo Jakoba Riglerja je velik dosežek sodobnega slovenskega povojnega jezikoslovja. Iz diahronega izročila mladogramatikov se je povzpelo na raven strukturalnosti tako enočasijsko kakr raznočasijsko. Posebno pomembno je njegovo raziskovanje strukturnega razvoja slovenskih samoglasniških sestavov od praslovensčine pa vse v bogato razčlenjenost v sodobnih narečjih. Na to študijo je v glavnem tudi oprl svojo globalno klasifikacijo slovenskih narečij (*Karta slovenskih narečij*). Drugo važno področje je podrobna raziskava izrazne podobe širšega narečnega področja (preko 120 točk: *Južnotranjski govori*, 1963) ter prvega obdobja slovenskega knjižnega jezika (*Začetki slovenskega knjižnega jezika*, 1968). Pomembna je tudi njegova reformulacija slovenskega knjižnega tonemskega naglaševanja v oblikoslovju, onaglašanje besed v SSKJ I—IV (deloma tudi V) ter oblikoslovna ter glasoslovna in pravopisna določitev vseh gesel tega slovarja. Odločilno je prispeval tudi k *Načrtu pravil za novi slovenski pravopis* (1981).

The scholarly work of Jakob Rigler is a great contribution to Slovene linguistics. It rose from the diachronic tradition of neogrammarians to the level of structuralism in both synchronic and diachronic research. Specially important is his study of the structural evolution of Slovene vowel systems from Proto-Slovene to the modern dialects. He used this study (1963) as a basis for his global classification of Slovene dialects (*Karta slovenskih narečij*, 1983). He detailedly investigated the phonology of a wider dialectal area (over 120 points: *Južnotranjski govori*, 1963) and orthography in the first period of Slovene literary language (*Začetki slovenskega knjižnega jezika*, 1968). Also important are his reformulation of the standard Slovene tonemic accent patterns in morphology, his accentuation of the entries in volumes I through IV (and, in part, V) of the *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, and his specification of pronunciation, spelling, and morphological features for all the entries of the same dictionary. He also gave a decisive contribution to the *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (1981).

0 Jakob Rigler (2. 12. 1929—8. 7. 1985) je bil jezikoslovno opazen že v Ramovševem seminarju, v katerem se je oglašal k besedi s kritičnimi pripombami, zlasti v zvezi s tonemskim naglasom. Hitro dozoritev v jezikoslovca kaže tudi njegov prvi znani, za tisk ponujeni jezikoslovni sestavek¹, kritika Ramovševe Morfologije slovenskega jezika (le-to so izdali trije učenci Ramovševga seminarja, ta pa — tedaj že močno bolan — jo je utegnil nekako še pregledati). Že ta kritika kaže Riglerja kot jezikoslovca, ki dobro pozna praktično vso zadevno literaturo (v kritiki se omenjajo V. Oblak, S. Škrabec, M. Valjavec, M. Rešetar, A. Breznik, F. Levec, M. Pleteršnik, K. Štrekelj, I. Navratil, L. Tesnière, o. Hipolit, A. Bohorič, R. Nahtigal, T. Torbiörnsson, S.

¹ Rigler je po Ramovševi smrti 1952 (obolel in ne predaval pa je Ramovš že prej) nastopal v seminarju prof. R. Kolariča; za ta seminar je napisal tri dela in zanje prejel tri Prešernove nagrade ljubljanske univerze. Ta dela so bila: Karakteristika glasoslovja v govoru Ribnice na Dolenjskem (ohranjeno z istim naslovom v rokopisu), Doneski k slovenski morfologiji (tiskano v SR 1985 (3), 335—349, z nekoliko spremenenim naslovom) in Odnosi Štajercev do Kranjcev in Kajkavcev (objavljeno kot Jezikovna in kulturna orientacija Štajercev v starejših obdobjih, Svet med Muro in Dravo, 1968, 661—681). — Rigler je diplomiral junija 1954 iz slovenistike in rusistike.

Ivšič, J. Tomižšek, S. Vraz, F. Plešič, A. J. Murko, F. Trávníček, J. Baudouin de Courtenay, F. Metelko, A. Belič, A. Klodič, W. Vondrák, F. Miklošič, M. Murko, N. Majnarić, M. Zavادل, M. Rupel, A. Cronia, V. Jagić, A. Vratuša, F. Tomšič, J. Glonar, J. Gebauer, T. Lehr-Splawiński — vse do S. Kotnika, ki se je h kritiki Morfologije oglašil prvi (Tribuna III, št. 4). Rigler že v tem svojem za tisk pripravljenem prvencu razpolaga tudi s svojimi izpisi: iz slovenskih besedil od spomenikov od 16. stoletja vse do modernega I. Mraka, hkrati pa se opira tudi na podatke iz slovenskih narečij.

To njegovo delo je doletela za naše razmere tipična usoda: niso ga marali objaviti² in obležalo je v njegovi miznici vse do njegove smrti.

Dolgo tak delavec seveda ni mogel ostati zunaj Slavistične revije. Prvo v njej tiskano Riglerjevo delo je bilo objavljeno že l. 1955 (Vokalna disimilacija v slovenščini), nato pa je do konca življenja stopal pred slovensko in mednarodno javnost kot samostojen avtor do l. 1982 še 69-krat (po bibliografiji, ki jo je pred smrtjo še sam sestavljal), kot soavtor pa 21-krat, tako da je bilo do njegove smrti objavljenih del 91, med njimi dve knjigi, nekaj krajših stvari pa je še v tisku oz. zanj namenjeno (pri Enciklopediji Slovenije).³ Tvarinski krogi njegovega dela pa so nekako naslednji: 1. razvoj slovenskega jezika, 2. slovenska dialektologija, 3. jezik 16. stoletja, 4. naglas, 5. prispevki za zgodovino slovenskega jezikoslovja, 6. slovenski knjižni jezik, 7. slovarsko delo ob knjižnem jeziku in krajevnih imenih, 8. kritike, 9. polemike in 10. izdajanje jezikoslovnih del.

1 V okviru tvarine razvoj slovenskega glasovja je Riglerjevo glavno delo na vokalizmu.

1.1 Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu (SR 1963, 25—78). Temu je kmalu nato dodal še Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu (SR 1967, 129—152), pa Slovenski vokalizem v tuji obdelavi (SR 1967, 296—301). V ta tematični okvir gredo v bistvu še Smeri glasovnega razvoja v panonskih govorih (Študije o jeziku in slovstvu, 1973, 115—128) ter Junkovičeva kajkavska teorija in slovenščina (SR 1976, 437—465) in O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerjih (13. SSJLK ZP 1977, 29—38), v širšem smislu pa tudi Dvojni refleksi kratkega *ě* v slovenščini (ZFLMS 1968, 249—255) oz. Rozwój *ě* v języku słoweńskim (RS 1965, 79—92). Širše tvarinsko in problemsko s tem povezani pa so še: že omenjena Vokalna disimilacija v slovenščini (prvo njegovo objavljeno delo, SR 1955, 225—231), Notranjski nepoudarjeni *y* in razvoj *u*-ja v slovenščini (SR 1958, 206—218), Glasoslovni razvoj predlogov in predpon *na*, *za*, *nad* (SR 1959/60, 230—248) ter Tendence pri razvoju *l*-a (SR 1961/62, 241—252), v marsičem pa še njegovo pisanje o akanju: K probleme akan'ja (VJa 1964, št. 5, 36—45), Kžm statijata na Vl. Georgiev »Novi teorii i tradicionalni zabludi«.

² Prim. J. Rigler, Zbrano delo I Frana Ramovša, SR 1972, 443, opomba 50: »O tem sem že pisal v neobjavljeni kritiki Ramovševe Morfologije 1953/54, ki mi je tedanje uredništvo SRL ni objavilo zaradi nekaterih stališč, ki so se razlikovala od Ramovševih.« SR V—VII, 1954 so urejali R. Nahtigal, A. Ocvirk, J. Vidmar, VIII, 1955 T. Logar, R. Nahtigal, A. Ocvirk, F. Tomšič, J. Vidmar.

³ Med tem je izšlo tudi skupinsko delo Slovenskega krajevnega imena, 1985, 358 sar., v katerem je med avtorji (abecedno razporejenimi) naveden na 4. mestu, s križcem zaznamovan. Med njegovimi rokopisi je tudi uvod v SKI.

(BE 1966, 564—567) in Obščeslavjanskoe značenje probleme akan'ja (VJa 1969, št. 3, 47—58). Marsikaj tega je mimogrede, bolj ali manj, obravnavano še drugje, zlasti npr. v njegovi kritiki prve knjige Zbranega dela F. Ramovša (SR 1972, 371—376, 439—456).

To je okrog 20 prispevkov, v glavnem razprav. Pri tem je v 50. letih obravnaval razvoj posameznih kategorij pri samoglasnikih, z razpravo o *l* pa posegel tudi na področje soglasnikov. To se mu je v 60. letih nadaljevalo v dvakratnem razpravljanju o jatu in razpravah o akanju, sicer pa mu je bilo tedaj težišče na sistemskih obravnavaš slovenskega vokalizma (tudi z rezimem v bolgarščini: Rezumjeta na dokladite, Slavjanska filologija 1965, 153 do 154). V 60. letih sta izšli tudi obe njegovi knjigi (Južnotranjski govori, Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom, 1963, 235 str.; Začetki slovenskega knjižnega jezika, The Origins of the Slovene Literary Language, 1968, 277 str.), tako da je to dobo treba imeti za višek Riglerjevega ustvarjanja, še zlasti izvirnega. Verjetno je bil konec 60-ih let ob objavljenem opusu 800 strani upravičeno prepričan, da bi mu bili morali priznati akademsko čast, a ga tudi drugače (npr. pri Skladu Borisa Kidriča) odlikovati. Ne eno ne drugo se ni zgodilo in je v marsičem vplivalo na nadaljnje Riglerjevo delo, o tem je pisec tega sestavka prepričan.

V razpravah o glasoslovnih posameznostih je najprej obravnaval proti pričakovanju neupadle (nereducirane) samoglasnike *i*, *u*, *ě* in v njih videl posledice razlikovanjskega učinkovanja (*kəpĭla* : *lučĭla*, *pəlĭla* — *pihĭla*), s čimer je bila, ob delni pomoči Ramovša, morda popravljena Škrabčeva teza o nereduciranosti/nereduciranju visokih samoglasnikov (danes bi rekli razpršenih) v teh položajih. — S tem nekako povezano je razpravljanje o notranjskem nenaglašnem *y* (1958), kjer Rigler ugotavlja posebnost v razvoju *u* — *ü* — *ü/y* »v južnem in vzhodnem delu slovenščine«, zajemajočo tako dolge kot kratke prvotne *u*-je. Riglerjevo cizelirsko delo dobro ponazarja nadaljnja razlaga tega za notranjščino in komenski (kraški) govor, v katerih je nenaglašeni *y* večinoma prešel v *i*, danes ohranjeni (ne)končni notranjski *y* pa je iz *-ju* ipd. ali iz *u* za mehкими soglasniki. V Riglerjevem delu je tudi pozneje takih ostrih ločevanj, ki so manj podrobne poznavalce teh pojavov zavajale v neustrezna posploševanja. (V bistvu je ta razprava že del Riglerjeve disertacijske naloge.) Sledila je nekako nasprotnostna razprava o prilikovanjskem razvoju predlogov in predpon *na*, *za*, *nad* (1959/60), v kateri je spet preciziral in popravljial dotedanje razlage tega pojava, zlasti Ramovševe — pač deloma po zaslugi svoje disertacije.⁴ V njej ima posebno poglavje Pregled vokalnih sistemov (JNG, 1963, 179—196 — za tisk predloženo že 1961, disertacija napisana 1960) za Zavrhek, Zabiče, Kilovče, Markovčino, Hrušico, Dolnje Vreme,

⁴ Južnotranjski govori, akcentska in glasoslovna analiza južnotranjskih govorov med Snežnikom in Slavnikom, 1960, VII + 391 str.; na koncu je navedena literatura in tiskani viri. — Naloga je bila prijavljena (23. 1. 1957) kot Južnotranjski govori, temo so sprejeli R. Kolarič, F. Tomšič in A. Bajec (potrjeno 21. 3. 1957). 31. 3. 1959 je R. prosil za podaljšanje roka za predložitev naloge, in sicer z naslovom Glasoslovna, akcentska in morfološka podoba južnotranjskih govorov med Snežnikom in Slavnikom. 31. 3. 1959 je bila »po nasvetu referenta prof. dr. Antona Bajca« dovoljena sprememba naslova: Glasovna in akcentska podoba govorov med Snežnikom in Slavnikom. Mentor mu je bil A. Bajec, glavni ocenjevalec pa T. Logar. Obramba je bila 8. 4. 1961 (komisija M. Kos, F. Bezlaj, A. Bajec, T. Logar). Rigler si je pridobil naslov »doktor filoloških znanosti«; promoviran 27. 6. 1961.

Nadanje selo, Vrbovo, Jasen, Lisec, Sušak, Ilirsko Bistrico, ki jih je pazljivi bralec lahko primerjal z izhodiščnim notranjskim samoglasniškim sestavom, veljavnim za začetek 17. stol. (JNG, 179): *i ie eĭ e a o ou u y* kot dolgimi in *i e a o u ə y* kot kratkimi samoglasniki.

Nato je že sledil Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu (1963). V njem je posebno dobro zajet razvoj slovenskega samoglasniškega sestava od praslovanske alpskoslovenske narečne podstave sem pa vse v mnogoobrazno pisanost slovenskih narečij, kolikor mogoče, tudi v vseh/več časovnih obdobjih. Prve razvojne gibe slovenskih samoglasnikov je gledal povezano z razvojem samoglasnikov v vsem južnoslovanskem prostoru (opora pri P. Iviću), sicer pa se je v glavnem opiral na strukturalno teorijo sopogojenosti razvoja enega samoglasnika ali samoglasniškega vstričnika (kakor bi rekel Škrabec) glede na ves preostali sestav. Po Riglerju se je ta razvoj vršil v petih obdobjih:

V I. obdobju se severo-zahod glede na *ě* in *ō* ter *ę* — *q* razvija v nasprotju do jugo-vzhoda (s čimer je pravilno ovrednotena Miklošičeva delitev slovenskih narečij, v nasprotju z Ramovšem).

V II. obdobju sledi odvoglašenje (znano že po T. Logarju) enoglasnikov, pri čemer pa Rigler k jugovzhodni smeri (*ei*, *ou*) prišteva vso gorenjščino, parnost jata z dolgim *ō* pa mu je tipični slovenizem nasproti srbohrvaščini.

V III. se ob daljšanju skrajšanega akuta (pa tudi novega na kratkem zlogu) severovzhod postavlja nasproti jugo-zahodu, kar poteka nekako vzporedno z *e*- oz. *a*-jevskim odrazom za dolgi *ā* in z izenačenjem *ê* = *ě* oz. *ê* = *è* ipd.; hkrati pa se dolenjščina loči od gorenjščine (*ou* > *o* gor. : *u* dol.); morda pred tem se postavlja vzhod nasproti zahodu v pojavih *a* > *ā* in *u* > *ū*. — Rezultat tega razvoja, v katerem si posamezni prvotnoslovenski glasovi iščejo svoje razvojne pare, so »osnovni vokalni sistemi« (prikazani tudi zemljevidno), vsega 8 po številu in v deloma drugačni razporeditvi, kakor se kažejo v Ramovševih narečnih podstavah slovenščine (t. i. bazah). Rigler jih razvršča, iz slovenske osrednjosti, takole: I. gorenjski, II. dolenjski, III. južnoštajerski, IV. severnoštajerski, V. panonski, VI. obsoško-idrijski, VII. beneško-kraški, VIII. koroški (pri Ramovšu: I. koroški, II. primorski, III. rovtarski, IV. gorenjski, V. dolenjski, VI. štajerski, VII. panonski); iz (Riglerjevih) osnovnih skupin so izločene tri enklave: A istrska, B abkolpsko-južnobelokranjsko-kočevska, C prleška. V resnici ima torej Rigler 11 področij osnovnih samoglasniških sestavov. Skupini I—V (in A, B, C) oz. VI—VIII nekako sledita miklošičevski jatovski ločilnici, le da je vzhodu dodeljena tudi gorenjščina. — V nekem smislu je to osnova za skupinjenje narečij na Karti slovenskih narečij (1983),⁵ kjer pa je pod zemljevidom navedenih 19 skupin v naslednjem zaporedju: 1. gorenjska, 2. dolenjska (brez belokranjskih), 3. savinjska, 4. štajerska, 5. obsavska, 6. panonska, 7. koroška v SRS (razen delčkov), 8. vzhodno-koroška v Avstriji, 9. zahodnokoroška v Avstriji, ob zgornji Savi in v Italiji, 10. rezijanska, 11. obsoško-beneška, 12. kraško-banjška, 13. istrska, 14. notranjsko-čiška, 15. tolminsko-cerkljanska, 16. poljansko-šokfjeloška, 17. črnovrško-horjulska ter 18. belokranjska (vsa narečja) in 19. kočevska (ne da bi bile /razen izjemoma: istrsko, posavsko/ tako tudi naslovljene).

⁵ Izdala pedagoška služba (Dopisna delavska univerza Univerzum, 1983, 84 × 68 cm), žal brez besedilnega dela, ki sicer tudi ne obstaja.

IV. obdobje označujeta 2. oz. 3. umik naglasa, zaokroženje *a*-ja na precejšnjem delu vzhodne Koroške in Štajerske, *a*-jevski preglas *o*-ja v obsoško-idrijski in dolenski narečni podstavi, izguba tonemskosti na »več kot polovici slovenskega ozemlja«, slovenski samoglasniški upad.

V V. obdobju se odpravlja kolikostno nasprotje pri samoglasnikih, ko se kratki naglašeni samoglasniki začenjajo daljšati, ponekod pa tudi dvoglasniki razpadajo v po dve fonološki enoti; nasprotno pa se drugod (rovtarska narečja) dolgi samoglasniki tudi krajšajo, »posebno pri ozkih⁶ vokalih«.

Rigler je nadaljnjo usodo teh narečnih ploskev (glede na samoglasniške sestave) v razpravi zasledoval še podrobneje: gorenjskega v Dovju-Mojstrani, v Črni pri Kamniku in v govoru Smlednika, pa tudi še v obrobnem poljanskem in prvotno tudi črnovrškem narečju. V okviru dolenskega sestava je govor še o bloškem (zahodnem) in ambruškem (osrednjem), deloma še o notranjskem in vzhodnodolenskem. V štajerski in panonski skupini obravnava najprej skupne pojave (npr. *ei*, *ou*), podrobneje pa nato Zibiko, Mostec v okviru južnoštajerskih in Zafoš v okviru severnoštajerskih govorov, iz panonske skupine pa sta obravnavani še Cankova in Gorice. Obsoško-idrijsko skupino mu deli tonemskost-netonemskost, k rovtarski skupini pa jo priključuje zlasti krajšanje *i*-ja in *u*-ja; del tega je tudi cerkljanščina, ki pa je posebej prikazana, kakor še Trenta. V beneško-kraškem osnovnem območju je posebej obdelan Breginj na severu, v južnejšem delu (bovško-banjško-kraškem) pa zlasti Kojsko. Za ta del navaja kot značilnost samoglasniško sozvočje (harmonijo) v Reziji in Komnu. Na koncu je med oštevilčenimi narečnimi samoglasniškimi osnovami obravnavana koroška, podrobneje za Št. Jakob in Sela v Rožu, za t. i. Dravce v Podjuni, in deloma za ziljščino. Podrobneje je obravnavana še rezijanščina (kot naslednica koroškega osnovnega samoglasniškega sestava), in sicer v kraju Njiva. — Na koncu te bogate razprave je obravnavan razvoj zložnikov *l* in *r*, kjer je glavni problem eno- ali dvofonemskost zveze polglasnik + *r* za nekdanji *r*.

To razpravo je Riglerju omogočilo narečno gradivo za slovenski jezikovni atlas (precej ga je zbral sam, še veliko več T. Logar in na njegovo pobudo študentje ljubljanske slavistike) ter tudi ne tako redke narečjeslovne razprave. Razvojno shemo samoglasniškega sistema v narečju imamo neposredno pred Riglerjevo razpravo v Toporišičevem Vokalizmu moščanskega govora v brežiškem Posavju,⁷ razvoje posameznih samoglasnikov (samoglasniških dvojic, npr. širokega *e* in *o*) pa je podal že Ramovš v Kratki zgodovini slovenskega jezika (tudi z zemljevidnimi prikazi).⁸ Delo, ki ga je Rigler opravil s to razpravo, je vsekakor velikega spoštovanja vredno ne le zaradi izjemne problemske obširnosti obravnavane tvarine, ampak zlasti zaradi strukturalnega gledanja nanjo. V vsem seveda ni dognana in izčrpna, in Rigler je, potem ko je zavrnil deloma kritično obravnavo svojega dela s strani I. Mahnken

⁶ Beri: izgovorjenih z visoko pridvignjeno jezikovno ploskvijo, tj. razpršenih.

⁷ Dolenski zbornik, 1961, 203–222 (Rigler mi je pomagal pri delu v tiskarni); prim. še Ablösung des relevanten Wortintonationssystems durch den Quantitätsunterschied in einer slowenischen Mundart. Scando-Slavica 1962, 239–254. Rigler prvo omenja (str. 25, op. 1): »Za posamezne govore ali manjšo skupino govorov so starejše sisteme nastavili še /.../ in Toporišič.« Množina »sisteme« se tu lahko nanaša na nastete avtorje (tj. vsak po enega), ne pove pa, da jih ima kdo lahko več zaporednih.

⁸ Navaja deloma podrobneje Rigler v točki 9.

(Slovenski vokalizem v tuji obdelavi, 1967), dopisal še Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu (1967).

Tu je najprej nedoločno govor o možni dvojni naravi jata v prvotni slovenščini (na podlagi druge literature), katere osnovni samoglasniški sestav postavlja »okrog 9. stoletja«. Enako manj določen je Rigler glede narave jerija. Pač pa meni, da je kolikostno nasprotje še obstajalo (tj. le *e o ɔ* in *ɔ* so kratki). Opozarja na nejatovski odraz zlitega *e*, če je kateri od zlivših se samoglasnikov nosni, ker je zlitje nastopilo pred raznosnjenjem. Glede jata mu je bila prav prvotna slovenščina neenotna: na sev.-zah. je bil njegov odraz širok, drugje ozek, nato pa kot dolga v razvoju dosežeta nasprotno razmerje, tako da je sedaj na prvem območju ožji kot na drugem (kratki pa je ostal na sev.-zah. širok, na jug.-vzh. pa je dal celo *i*). Oženje jata R. povezuje z raznosnjenjem *e* in *o*, sicer pa podpira teorijo o ohranjenosti nosnikov v Brižinskih spomenikih (Ramovševa in dr. teza v nasprotju s Kolaričevo) ter zastopa mnenje o ožjosti etim. *o* v primeri z raznosnjenim (morda z izjemo v prleščini). — Nekako pribija se povezanost razvoja *u* v *ü* in odvoglašenja *ē* in *ō* v *ei*, *ou*, opozarja pa se tudi na vzrokovno nejasnost različnega odvoglašenja v smer *ei* oziroma *ie* in podobno, čeprav je za *ē* — *ei* neka zveza z večjim številom *e*-jevskih samoglasnikov v samoglasniških sestavih. Govor je tudi o položajnih variantah istih fonemov, npr. za jat (*ei* — *e*). Zapletena je lahko obravnava odrazov za *-ó*, ne povsem razložna je odvisnost samoglasniške kakovosti od kolikosti. Rigler je tu tudi preciziral zgodnje podaljšanje akuta na kratkem *o* (zlasti tip *úkna* < *òkna*), javljajoče se tudi sredi besede, in nekatere kategorije zgodnjega daljšanja v slov. sev.-vzh. govori (npr. tip *näsé*), ki so sicer na splošno daljšali pozneje ali sploh ne. Pri tem je večkrat izkazana povezanost slovenskega s kajkavskim.

Podrobneje je obdelan naglas v Kapli na Kozjaku (na osnovi tujega nar. gradiva) v oblikah deležnika na *-l*. Nato je obravnavan razvoj *a* v *a/e*, »nekje blizu konca 13. stoletja« (sicer sočasen »splošnemu daljšanju nezadnjih kratkih naglašanih zlogov na severu«, datiranje po srbohrvaščini), kar si je Ramovš razlagal z ustrezno dvojno naravo nevtraliziranega *a* iz nekdanjih *o* in *ɔ*. S tem v zvezi zavrača Ramovševa domnevo o položajnih variantah polglasnika (glede na ustrezne odraze polglasnika na področju *ā* — *ā*, kjer si Ramovš *ē* za *ā* razlaga z analogijami), podobno moščansko dvojnost pa pojasnjuje z mešanjem štajerskih in dolenjskih narečnih odrazov.⁹ Na koncu je razpravljano o sovpadu odrazov za *ā* in *ē* v pohorskem narečju in na Kozjaku in v Zilji. — S črkami A, B, C označenih sistemov (oz. narečnih področij) tu Rigler ni komentiral.

S temi opombami se je Riglerjeva podoba razvoja slovenskih samoglasniških sestavov nekako izpolnila, hkrati pa se za človeški spomin strokovnjaka deloma tudi zameglila. K tej podrobnejši obdelavi je Riglerja nagibala deloma posredna kritika Mahnkenove,¹⁰ v še večji meri pa narečno gradivo samo,

⁹ Seveda pa ostaja trmoglavo dejstvo, da se je ravno tu zapletlo: ker sta *k* in *a* oba strnjena, si razvoj *ək* — *ek* lahko predstavljamo z razlikovanjsko težnjo (v primeri z *māša*); tonem torej ni važen.

¹⁰ V njej zlasti zagovarja svoje sicer bolj zapletene, a zato tudi bolj zanesljive, zgodovinsko razvojno oprte razlage nasproti samo površinsko tipološkim. — Veliko več ugovorov, po vsem videzu upravičenih, k osnovnim razvojem slov. vokalizma nam v svoji razpravi Raising of *e* and Loss of the Nasal Feature in Slovene (ZFL 25/1,

ki je stvari nenehno še bolj zapletalo. To se nam potrjuje tudi iz njegove razprave Smeri glasovnega razvoja v panonskih govorih (1973), kjer je še enkrat obravnaval razvoj sredinskih samoglasnikov v štajerskih in panonskih govorih, tokrat predvsem glede na dejstva, ki te govore povezujejo s preostalimi slovenskimi. Že prej pa je svojo razpravo o osnovnih razvojnih obdobjih slovenskih samoglasnikov okrepil tudi z razpravo Fonološka problematika slovenskega črnovrškega dialekta (ZFL IX/1966, 97—111), v katerem je črnovrško narečje (na podlagi gradiva iz narečnega slovarja I. Tominca) uvrstil glede na prvo obdobje razvoja v gorenjsko narečno skupino (zlasti po odrazu kratkega jata).

Za konec k temu delu omenimo še, da so razvojna vprašanja slovenskih samoglasnikov obravnavana v sestavku Junkovičeva kajkavska teorija in slovenščina (1976), K problematiki daljšanja starega akuta (kongresna štev. SR 1977 /izšla 1978/, 83—99), kjer prikazuje govore prvotne koroške narečne podstave (vključujoč tudi severnosavinjskega in del štajerskih), ki so stari akut daljšali le v predzadnjih zlogih (z izjemo — vsaj glede na sedanjo razvidnost — ziljščine in rezijanščine, ki imata to dolgo), naglas z nepodaljšane zloga pa nato največkrat prestavili na naslednji zlog (razen v delu rožanščine in v južnopohorskem narečju). Omenimo tudi še Nekaj pripomb o glaslovnih značilnostih gornjesavinskih govorov (SR 1980, 21—34), kjer je obravnavan tudi samoglasniški sestav in zanj potrjeno severnoštajersko izhodišče.

Tu se na kratko ustavimo še ob Riglerjevem razpravljanju o akanju, slovenskem in slovanskem (K probleme akan'ja . . . , 1964, Kčm statijata . . . , 1966, Obsčeslavjanskoe značenie . . . , 1969). S tem razpravljanjem se je pridružil novodobnemu obravnavanju, sproženem z Vaillantovo mislijo, ki jo je nato povzel V. I. Georgiev ter jo nasilno uveljavljal celo na nebolgarskem, slovenskem, jezikovnem gradivu, (ne)ohranitve praslovenskega kratkega *a*, in sicer ob primeru t. i. akanja. Rigler je dokazal prehod praslovenskega *ǣ*-ja v *o* in nato njegovo akanje, in sicer tudi nasproti misli V. Žuravljeva, ki je podmeno Georgieva nekako zagovarjal ali dopuščal z ustnično-mehkonebniško razločevalno lastnostjo (distinctive feature), t. i. bemolnostjo, soglasniško-samoglasniškega sklopa te vrste (grupofonema).

Razpravljanje o narečnem razvoju slovenskih samoglasnikov je (mestoma z močnim oziranjem na druge slovanske jezike, zlasti na hrvaščino in srbščino) osrednji del Riglerjevega jezikoslovnega opusa. Velika škoda je, da svojih spoznanj ni mogel strniti v knjigo, ki bi nam bila v okviru del zgodovinske slovnice dala monografijo Vokalizem slovenskega jezika.¹¹ Ker je za tako delo potreben silen unski napor, in to še ob skoraj neizmernem (kakor kažejo nove razprave) tvarinskem obsegu teh problemov, po Riglerjevem odhodu za do gledno prihodnost ni videti delavca, ki bi kaj takega, tj. sestavno-razvojnega in celostnega, lahko prispeval v slovensko jezikoslovno zakladnico. — Bilo

1982, 97—120) podaja Willem Vermeer, sicer skoraj izključno opiraje se na gradivo Riglerjevih razprav. Loči osrednji ploskvi 1 in 2 (gorenjsko in dolensko z notranjsko), severni 1 in 2 (rezijsko in koroško), zahodne 1, 2, 3 (beneško, oboško-indrijsko, obgoriško, tj. briško-banjško-kraško), štajerske 1, 2, 3 (južno 1 in 2 severni), panonske 1, 2, 3 (goričansko, prekmursko, prleško) in istrsko; skupaj torej 14 enot v okviru (višjih) petih (O, S, Z, Š, P, I).

¹¹ Ki nam manjka že od Ramovša, saj za to tudi od Ramovša obstajajo le študentski razmnoženi zapisi predavanj.

bi morda le drugače, ko bi bil Rigler v svojem življenju dobival kaj več priznanja tudi od zunaj in/ali bil bolj zdrav. Deloma pa bi se bil moral tudi sam notranje osvoboditi, z mislijo nemara, da je prvo le velika služba slovenstvu in stroki, ne glede na to, ali ga to zaradi tega primerno priznava ali ne. Moral bi se bil tudi bolj odpreti spoznanjem drugih in ne tako težiti k nekemu absolutnemu prvenstvu ali samstvu na odbranih, nikdar vseh, jezikoslovnih območjih (tudi ene jezikovne ravnine), odreči samstvo tudi tam, kjer je v skupnosti več moči in iz te skupnosti vendarle prihajajo vsaj tudi pobude za večjo dognanost, kakor jo lahko posameznik kdaj doseže.

V tem smislu, tj. s stališča vednosti drugih, o stvareh, ki jih je Rigler tu (in drugje) obravnaval, bi vendarle bilo mogoče začeti tudi kritiko marsičesa, vodečo k večjemu dognanju tega in onega v Riglerjevem opusu, ki pa kot celota seveda tudi v dani obliki upravičeno lahko zbuja le spoštovanje pred velikimi rezultati in naporom, ki je bil za njih doseg potreben.

1.2 Riglerjevo razpravljanje o slovenskih s o g l a s n i k i h je veliko skromnejše. Začel ga je z razpravo Tendence pri razvoju *l*-a (SR 1961/62, 241—252), ki je že del razpravljanj v zvezi z disertacijsko nalogo (JNG, 1963), kjer je konzonantizem obravnavan na 40 str. (156—176), potem pa prikazan še v sistemskih preglednicah (192—199) za Jelšane, Hrušico, Topolec, Hrpelje, in sicer v navpičnici tipa *p-b-m* in vodoravnici tipa *p-f-t-s-c-š-č-ć-(t', k')-š(x)-k-x*. Pri tem je v preglednici že ločil zvočnike od nezvočnikov,¹² vendar *ń* (in celo *ŋ*) neprimerno povezoval s *t-d*, *r s c(z)*, *l s š/ž* in *l* pa s *č(ž)* ipd. Tudi o soglasnikih je govor v Fonološki problematiki slovenskega črnovrškega dialekta (1966), v Obščeslavjanskoe značenie problemy akan'ja (1968), Smereh glasovnega razvoja v panonskih govorih (1973), Junkovičevi kajkavski teoriji in slovenščini (1976) in v O slovensko-kajkavskih jezikovnih razmerjih (1977), kakor tudi v Nekaj pripomb o glasovnih značilnostih gornjesavinjskih govorov (SR 1980, 21—34).

Kot že nakazano, je pobuda za obravnavo teh stvari izhajala iz njegove disertacijske naloge,¹³ saj se je v južnotranjskih govorih srečeval z dovolj znamenitostmi, kakor so: mehki šumevci oz. ustrezni zaporniki in χ (*t', k', \chi'*); trdi *l* in mehki *ń*; vprašanje variantnosti (npr. *ĭ* v skupini *s'/\chi'/z'* in posebej kot zvočnik ipd.). Tu je najprej obdelal mehke *ř, ń, l', é* (zadnje tudi iz slovenskega *tj*), nato še slovensko mehčanje mehkonebnikov (napol domneva mu je bila, da je to splošnoslovenski pojav, vendar tega potem ni nikoli ekspliciral), temu pa je sledila obravnava posebnosti posameznih soglasnikov, sledeč nekako Ramovševemu Konzonantizmu. Dostikrat se, namesto da bi kak pojav sam razložil, sklicuje kar na Ramovša, ne da bi povedal, kaj ta pravzaprav trdi (tako pogosto še npr. ob Ramovšu omenja, da se je odločil za teorijo Oblaka ali Škrabca in ne koga drugega).¹⁴ Nabral pa je v disertaciji tudi veliko zanimivih stvari, npr. o t. i. deiktinem *j* nam. *u* (*rajfnik*), česar ne pojasnjuje, kaže pa seveda očitno zvezo med drsnikom (kolikor ni, po našem, utemeljena z nemško dvojico *rauchen — räuchern*, ki je za naše uho kar *au* —

¹² V svoji neobjavljeni razpravi (Karakteristika...), so mu »sonorni« zadnja izmed 4 skupin, od katerih so prve 3 zaporniki, priporniki in afrikate. V njej že uporablja izraz fonem.

¹³ Še prej pa iz Karakteristike..., gl. op. 12. V dis. nalogi je poglavje Konzonantizem na str. 250—329.

¹⁴ Ta značilnost mu je ostala še izza Karakteristike.

oj /Mostec vse áj/). Kdaj se je Rigler tudi motil, npr. ko je menil, da je *f* »fonično ustrezen *v*-ju«; pač še ni povsem sprejel delitve soglasnikov na zvočnike in nezvočnike, čeprav sicer pozna definirani (pri Toporišiču)¹⁵ pojem govorna enota. Tu skoraj do smrti piše še kar o zvnečih soglasnikih, čeprav meni nezvočnike ipd., poleg tega tudi ne citira. V razpravi o črnovrškem narečju je posebej zanimivo njegovo razpravljanje o prehajanju modifikacijske značilnosti s samoglasnika na soglasnik: »Glede konzonantizma spada /.../ črnovrški dialekt med najzanimivejše slovenske dialekte, saj je razvil palatalno korelacijo.« Brez omehčanega para so od nezvočnikov le šumevci, pri zvočnikih pa ima to nasprotje le *n*. — V razpravi Tendence pri razvoju *l*-a (1961/62) je prikazal vplivanje praslovanskega *μ*-ja na razvoj trdega *l*: lepa ponazoritev moči strukturalnih obravnjav pojavov. Pri razpravljanju o slovensko-kajkavskih razmerjih pri soglasnikih (Smeri glasovnega razvoja v panonskih govorih) pa je preveč poudarjal razlike, tako da njegova ugotovitev »Med panonskimi dialekti in kajkavščino so torej verjetno neke naseljitvene zveze, medtem ko jezikovni razvoji, ki so formirali posamezne jezike, zajemajo vso slovenščino skupaj s panonskimi dialekti in se razen najzgodnejših večinoma ločijo od kajkavskih« velja bolj za neke razvoje sredinskih samoglasnikov kot npr. tudi za soglasnike. To je tudi razvidno iz Riglerjeve polemične razprave Junkovičeva kajkavska teorija in slovenščina (1976), kjer (na začetku razpravljanja o soglasnikih) beremo naslednjo poved: »Zlasti ob slovensko kajkavski meji praktično ni konzonantskega pojava, ki bi ju v celoti ločil, kot tudi skoraj ni splošnoslovenskih pojavov.« Tu je tudi branil povezanost slovenščine s kajkavščino pri razlagi odrazov za nekdanja *t'* in *d'* in možnost za neenak razvoj *d'*-ja v sklopu *zd'*¹⁶ (za potrditev te Ramovševe misli bi bil Riglerju poleg Rezijske lahko služil tudi Mostec s svojim *meja* — *možani* < *moždžani* (kakor je iz *püšča* nastalo *püša*)). Korelacijo palatalnosti je Rigler odkril še v gornjesavinjskem govoru.

1.3 K fonološki strani spada še *n a g l a s*, ta nadsegmetni pojav.

1.3.1 Rigler je tudi o njem razlagal zelo veliko, najprej spet z izhodiščem v svoji disertaciji. Prva taka stvar je narečjeslovni zapisek Akcentski tip *kólo* v južni notranjščini (SR 1959/60, 283—285), nekaj malega je o naglasu povedanega tudi v JNG (1963, 22—27), nakar sledijo: O rezijanskem naglasu (SR 1972, 125—126), K problematiki daljšanja starega akuta (SR 1977, 83—99), kjer za srednji del naših severnih govorov ugotavlja daljšanje le v predzadnjem zlogu, in Nekaj opažanj pri akutu v zadnjem zlogu v slovenščini (SR 1980, 219—222), kjer obravnava njegovo izgubljanje v dolenjskih narečjih. Nato sledi obravnava tonemskosti knjižnega jezika: Premene tonemov v oblikoslovnih vzorcih slovenskega knjižnega jezika (JiS 1966, 24—35), O akcentuaciji sufiksa *-ost* (SR 1967, 218—229; to je dejansko iz kroga razpravljanja o začetkih slovenskega knjižnega jezika), pa Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku (JiS 1968, 192—199)¹⁷ ter trojne Akcentske variante (SR 1970, 5—15; 1971, 1—12; 1978, 365—274), veliko pa je o naglasu govora tudi v polemiki Reproducirani ponatis Pleteršnika (SR 1976, 279—289), ki so

¹⁵ Glasovne premene soglasnikov v knjižnem govoru, JiS 1957/58, 70—76.

¹⁶ Rigler si je izdelal karto slov. narečnih odrazov (v besedi *možgani*).

¹⁷ To je bilo tudi predavanje na 4. SSJLK l. 1968, šapirografirano razmnoženo, individualno ostraničeno. O naglasu je predaval še večkrat (rokopisi).

ga naši konservativni založniki dali v uredništvo R. Kolariču, seveda, ne npr. ravno Riglerju, pa še Akcentuacijska zmeda v naših slovarjih (SR 1982, 491 do 503). Pripomniti je treba, da Akcentske variante sicer obravnavajo narečno (deloma tudi mestnogovorično) gradivo, da pa služijo določitvi tonemske neenotnosti v knjižnem jeziku.

Naglasoslovje je mogoče gojiti (raziskovati) v njegovih različnih danostih, vse do normativnostnih v knjižnem jeziku, sicer pa kot fonološki nadsegmentni pojav, besedoslovni (in v tem okviru tudi besedotvorni ali tudi le morfemski) in kot oblikoslovni pojav, pa seveda tudi kot stavčnofonetično dejstvo v najširšem pomenu te besede (od besednozveznosti preko stavka do povedi), vse pa seveda lahko isto- ali raznočasijsko in/ali v različnih socialnih zvrsteh (istočasijsko seveda ne le v aktualni sedanjosti, ampak lahko v katerem koli obdobju); poleg tega ga različno obravnavamo v slovnici in različno v slovarju. Rigler je slovenski naglas obdeloval z marsikaterega izmed teh vidikov.

1.3.2 V marsičem najvažnejše mesto zavzema pri Riglerju razpravljanje o knjižnem zbornem naglasu. Predvsem tega obravnava že v članku K našemu pravorečju (JiS 1956/57, 305—308),¹⁸ načelne važnosti pa je njegov prispevek Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku (1968), ki je nekaj (ne sicer dovolj določen) tolmač k dve leti prej tudi v JiS-u objavljenim Premenam tonemov v oblikoslovnih vzorcih slovenskega knjižnega jezika, kar je v bistvu to, kar je 1970 izšlo v SSK J I (L-LVIII) pod naslovom Sheme za tonemski naglas (seveda so tu napravljene nekatere, ne najboljše, spremembe).

Da tonemski naglas pridi v SSK J, je na piranskem slavističnem zborovanju (1960) v debati k Voduškovega poročilu o pripravljajočem se slovarju zahteval pisec teh vrstic, ki je imel tedaj pripravljeno knjižico o glasoslovju slovenskega knjižnega jezika v tonemski varianti naglasa in z normodajalnim težiščem na osrednji, ljubljanski realizaciji tonemov (četudi je potem izgovarjalka za ploščice to izgovarjala z rahlim dolenskim naglasom).¹⁹ Rigler je bil nato pritegnjen k delu pri slovarju in je zagovarjal (menim, da nasproti Vodušku, Bezlaju, Logarju, še komu?) tezo o (delni) posebnosti knjižnega tonemskega naglaševanja nasproti narečnemu, čeprav je to zahtevalo precej preobrazb tistega, kar je bilo na splošno že znano iz Valjavca, Škrabca, Pletteršnika in tudi Breznika. V našem članku tudi sporoča glávne težave pri delu za sistematiko oblikoslovnega naglasa v SSK J.

1.3.2.1 To Riglerjevo delo doslej ni bilo ocenjeno. Na splošno zanj lahko rečemo, da je v oblikoslovnem delu naslonjeno na štiri naglasne tipe pisca tega sestavka (prim. zlasti varianto v JiS 1966), specialno pa na preglednice, ki jih je pripravljala »pravorečna komisija za slovar knjižnega jezika« (JiS 1966, 25) za jakostno naglaševanje in jih je pisec teh vrstic tudi objavil²⁰ (in je to mogoče primerjati s Shemami za dinamični naglas in oblikoslovje v SSK J I, 1970, XXV—L).

¹⁸ Razpravlja o neusklajenem določanju naglasa v SS 1956 in SP 1950 ter o nekritičnem vrenotenju variantnih možnosti; morda se kar preveč opira na narečni naglas (dolga dobi).

¹⁹ Knjižica je izšla naslednje leto: Slovenski jezik, Izgovor i intonacija s recitacijama na ploščama, Zagreb 1961; glede ljubljanske podstave opisane oblike knj. jezika prim. str. 15.

²⁰ Naglasni in oblikoslovni tipi v akademiskem slovarju slovenskega knjižnega jezika, JiS 1966, 155—160. — In je torej daleč od resnice, kar o tem trdi B. Pogorelec

Riglerjev delež pri oblikoslovnem tonemskem naglaševanju je predvsem v odločitvi za potrditev ali spremembo tega, kar je bilo v tem oziru pri nas že storjenega; odločati pa se mu je bilo na podlagi žive govorne uresničitve knjižno oz. knjižno pogovorno govorečih v času nastajanja slovarja. V podrobnosti tu ni mogoče iti, Rigler sam je v Problematiki... nekako že nakazal, kje so bile glavne točke odločanja. Podrobnosti o tem nam sporočajo Akcent-ske variante: I — deležnik na *-l*, II — metatonije v 1. moški sklanjatvi, III — naglas (dolgega/kratkega) nedoločnika, še zlasti glagolov na *-iti*; posebej ome-nja še tip *podpís* nasproti starejšemu *podpís*, prislove tipa *včēraj* nam. *včēraj* in prislovne zveze tipa *na mīzo*. Za primer izbire oz. kombiniranja naglasa pa naj nam bo 1. moška sklanjatev, kjer hočemo primerjati določitve Va-ljavca, Skrabca, Breznika in Riglerja:²¹

V a l j a v e c

1. *brāt -áta* k/o *brātu* *brātov*²² *-ih -i*
(enako *kovāč*, posebnost eno zložnice tipa *hlēv*)
2. *pēs psā*
3. *grōb gróba*
(*čēp čépa*)
4. *kót -a* (isto je *hlēv*)
5. *jézik -íka*
6. *bōg -ā*
7. *mēsec -a* (*golōb -a*)

Š k r a b e c

1. *korāk -a*
2. *bōg -ā* (na *móstu*, na *křlju/křlju*; oblike *lās -ēh -mí* bi obravnaval v posebni, 4. sklanjatevi)
3. *grēh -a* h/o *kovāču* *grēhov -ih -i*
(enako *kovāčev -ih -i*)
4. *brāt bráta* k/o *brātu* *brātov -ih -i*
(enako (*jēlen*) *-ēna* *jelēnu...*)
5. *pēs pesā* (*grōb gróba*: h/na *grōbu* *grōbōv na kōnjih s kōnji*)
6. *křst krstā* ≠ *přst přsta*

(JiS 1985/86, 41—50): «/Za slovar/ je /R./ izdelal osnovne vzorce glasoslovnih, pravorečnih in oblikoslovnih informacij» (50). Prim. še moji objavi O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij, JiS 1969, 51—59, Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in kolikosti naglasnega samoglasnika, JiS 1969, 249—260. Že prej pa sem prav za pripravljajoči se slovar izdelal podrobno analizo naglaševanja v SP 1962, nato v JiS 1965 izšlo kot Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika (56—79).

²¹ Pri Valjavcu po Glavnih točkah (vendar brez ločevanja dveh ozkih *e* in *o* — tako tudi pri drugih — a tudi cfl. na kratkih zlogih zaznamujem enotno *s*); pri Skrabcu se ravnam po Valjavčev »Prinos naglasa u (novo)slovenskom jeziku' in prihodnja Slovenska slovnica, CF 1895, 7. zv., konkretno št. 10, str. c—č; pri Brezniku po SŠ 1934.

²² To je postavil s cfl. potem, ko je Skrabec (v delu iz opombe 21) opozoril na dolenjski cfl. v tej kategoriji; prej je pisal *brātov*.

Breznik

1. <i>rāk ráka</i>		<i>râkov -ih -i</i>
2. <i>kõnj kónja</i>	<i>pri kônju</i>	<i>kónj -ih -i (grobóv -éh)</i>
3. <i>stebër -brä</i>		<i>stebřov -éh -i</i>
4. <i>dûh -â/-a</i>	<i>pri dûhu/na brégu</i>	<i>duhóv/móž -éh -mí</i>
5. <i>hlâpec -pca</i>		

Rigler

1. <i>korâk -a/blagoslôv -ôva</i>		
2. <i>kováč -a</i>		<i>kováčev -ih -i</i>
3. <i>brät bráta</i>	<i>k/o brätu</i>	<i>brätov -ih -i (kônju kónj kônjih kónji)</i>
(podtip <i>přst přsta</i>)		
4. <i>dûal -âla</i>		
5. <i>râzred -êda</i>	(dalje kot <i>bráta</i>)	
6. <i>stebër -brä</i>		
7. <i>svêt -â</i>		<i>daróv/ljudí laséh -mí</i>

Iz Riglerjeve preglednice se (če ne gledamo na drobnosti) vidi, da prav tesno sledi Škrabcu,²³ le da hkrati upošteva zapovrstnost 4 tipov naglasa pisca teh vrstic, pri čemer je I. tip 1—3, II. 4—5, III. 6 in IV. 7. Prav to mu je tudi ločilo Škrabčeva²⁴ *brät* in *jélen -éna*, podtip *grôb* pa je pridružil tipu *brät*, načeloma pa je skoraj vse metatonije (razen tu v mešanem naglasnem tipu akutske) proglasil za neobvezne. — V objavi l. 1966 je Rigler rahlo poskušal ubežati osnovni štiripipnosti glede oblikoslovnega mesta naglasa z naslednjo shemo: I 1. *korâk*, 2. *kováč*, 3. *přst přsta*, 4. *blagoslôv -ôva*, 5. *brät bráta*; II 6. *jézik -íka*, III 7. *pěs psâ/stebër -brä*, IV 8. *dâr -û*, 9. *kónec -éh*, 10. *stôl -ôv -éh* (vendar so *koncéh*, *stoléh*, pa tudi *stolôv* očitno le ostanki 4. naglasnega tipa (z avtomatičnim naglasom), sicer pa gredo *kónec*, *stôl* v I. tip.

1.3.2.2 Glavna teža, prav teža, Riglerjevega dela pri naglasu je slovaropisna, tj. preučiti je moral, ali ima ta in ta beseda (sto tisoč besed) tak in tak naglas. Za to je za težje stvari precej anketiral, imeni teh naglaševalcev (Boža Pleničar, Eva Toporišič) v SSKJ nista omenjeni, pa bi zaslužili, imel pa je tudi nekake glavne informatorje (ob sodelavcih, ki pa jih, kakor glavne informatorje za tonemskost, slovar posebej navaja). Ohranjeno je Riglerjevo onaglašanje v alfabetariju (vseh pet knjig), poleg tega si je onaglašal tudi odzadnji slovar k prvim štirim knjigam. Na akademiji je imel še kartoteko onaglaševanja morfemov, v kateri navaja mesta obravnave vsaj nekaterih kategorij besedja v dosedanji literaturi ipd.

Naglaševanje v SSKJ je zlasti očitno branil v kritiki Reproducirani ponatis Pleteršnika (proti R. Kolariču), v nekem smislu pa tudi v kritiki Akcentska zmeda v naših slovarjih (kjer je kritiziral zlasti neodgovorno onaglašanje F. Bezlaja in J. Jurančiča v ustreznih slovarjih, etimološkem slovenskem in srbohrvaško-slovenskem in obratno).

²³ Za tip *přst přsta* prim. Riglerjev *ljubezniv -íva*.

²⁴ Škrabčeva ureditev je od cfl. osnov (*korâk*, *bôg*) preko akutiranih (*gréh*, *kováč*, *brät*, prvotno tudi *jélen* in še danes *premet*) h končniško naglašeniim. Valjavec pred njim je šel od akuta h končniško naglašeniemu pa preko premičnega k cfl. osnovam, tj. k mešanemu nagl. tipu. Po njem se je ravnal Breznik.

Rigler se je zanimal tudi za naravo slovenskih tonemov, vendar o tem, razen kakšne opombe, pri njem ni izrecnega pisanja, čeprav je svoj naglas (in verjetno še južnonotranjskega) tudi kimografsko skušal raziskovati.²⁵ Dalj časa se je via facti upiral pojmovanju o višinski namesto potečni korelaciji obeh tonemov (še najbolj učinkovito tako, da ju je samo različno poimenoval: akut — cirkumfleks), toda v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis je (str. 128) molče pristal na teorijo o višinski razliki med akutom in cirkumfleksom.²⁶ Na potečno korelacijo je tu dolgo mislil zato, ker ni upošteval vsakokratnega deleža stavčne intonacije pri uresničevanju tonemskosti, čeprav je sicer Voduška sam opozarjal na potrebo različne razvrstitve akutiranih oz. cirkumfektiranih besed v raziskovalnih parih (npr. *kápa* — *spod kâpa* oz. *spod kâpa* — *kápa*).²⁷ Radovoljno je sodeloval tudi v eksperimentalnofonetičnih raziskavah slovenske tonemskosti pisca teh vrstic,²⁸ kot izgovarjalec, prepoznavalec govornega (in slikovno posnetega), pri snemanju na magnetofonski trak. — Naslov ene izmed razprav sam kaže na Riglerjev interes za zgodovino tonemov kakor tudi za narečjeslovno problematiko (prvotni cirkumfleks oz. skrajšani akut). — Prav že bolan se je ukvarjal, pač z manj uspešnosti, še tudi z naglasom naših krajevnih imen, na podlagi gradiva, kakor ga je pač dobil od glede na zanesljivost dokaj pisane družine informatorjev.²⁹

Riglerjeva velika zasluga v slovarskem naglasoslovju je gotovo ta, da je, kjer je le mogoče, onaglašal besede z oporo na govorni resničnosti sedanjega, našega trenutka (z delnim ozirom, kakor sam pravi, na izročilo); pri mnogih mrtvih besedah SSKJ pa te žive govorne opore ni (tu so pomagale ankete, čeprav so anketiranci sami izjavljali, da premnogih besed ravno ne poznajo, da pa bi jih, prisiljeni, pač izgovorili tako ali tako, nekako pač). Važno je tudi, da je, sledeč podzavestnemu obvladanju norme in zvest naravni govorici, pametno uresničeval v pravopisni komisiji načeloma dogovorjene kategorije dvo-naglasnih besed. V slovarju je tudi res popolnoma sam onaglasil medmete, potem ko mu je bila odvzeta misel, da za medmete naglasna pravila morda ne veljajo in bi jih kazalo pustiti nenaglašene. Za primer, kako je medmete onaglašal, prim.: *ā* in *â*, *âh*, *ahâ* tudi *ahâ*, *ahčî*, *ahôj*, *âj*, *âja*, *âja*, *âjâ*, *âjd -te*, *âjd(i)*, *ajěj* in *ajěj* in *âjēj*, *âjmo âjte*, *âjs*, *âjs*, *âjsa*, *âla*, *âs*, *âsa*; *hâ* in *hâ*, *hâj*, *hâjdi* in *hâjd*, *hajî* *hajô*, *halô* tudi *hâlo*, *hâm*, *hâv*, *haphâv*, *hê(j)* tudi *hê(j)*, *hêja*, *hêjsa*, *hêjsasa*, *hêk*.³⁰ Kakor kažejo primeri, se pri medmetih uveljavlja

²⁵ Nekako »ustrašil« se je, ko je za dolenski akut ugotovil, da ni rastoč, ampak prej padajoč (ustno).

²⁶ Oznaki akut in cfl. seveda spet nič ne povesta, če je v jezikovnem sistemu še več tonemov. Torej bi bilo morda dobro rabiti dejanski naravi teh fonemov ustrezno poimenovanje, morebiti višajnik, nižajnik (cfl., akut).

²⁷ Ustna informacija.

²⁸ Pojmovanje tonemskosti slovenskega jezika, SR 1967, 64—108; Liki slovenskih tonemov, SR 1968, 315—393; to sodelovanje omenja v Reproduciranem ponatisu... (SR 1976). Pisec teh vrst ima tudi slikovne ponazoritve R. realizacije tonemov.

²⁹ Verjetno je pri tem bil odločevalen, toda naglasi kot *Svetó -éga* gotovo za knjižni jezik niso srečna rešitev.

³⁰ Ob tej priliki bodi povedano, da je v slovenskem naglasoslovju tudi za knjižni jezik uvedel razlikovanje v zapisu akuta in cfl. na kratkem zlogu, npr. *têmo* — *têmo*, *brât*. Kar se tiče zadnjih (edinih) zlogov besede, bi bil moral ostati pri Pleteršnikovem ' , saj označuje akut (prim. *brât brâta*), tj. akutiranost morfema (sicer tu seveda tonemskosti sploh ni). Primeri kot *blagoslôv* — *ôva* so pač *-ôv -ôva*; premene tipa *nâm* — *nâmi* se razlagajo z metatonijsko.

zlasti kolikostno nasprotje, tonem pa je večinoma cerkumfleks, redko obojen, v naštetih primerih pa nikdar akutiran. Drugače je v besednozveznih medmetih: *bôgpomáčaj*, *bôgsigavédi*, *bôgváruj*, *bôgme*, *boglônaj*, *hudíča* (zadnje kot medmet neoznačeno).

1.5.3 Tudi tukaj bi bila v nekaterih primerih kategorialna kritika možna, zlasti glede na to, da je bila onaglašena geselska glava ne popolnoma (ali nejasno) usklajena z razlagalnim delom geselskega članka, kakor npr. pri *ne* (kjer bi bil moral ločiti *ne* 'nicht' od *ně* 'nein', pri prvem pa še *ně*, do katerega prihaja zaradi izpuščenega dela besedne zveze z *ne* (*jaz sem bil tam, ti pa nê* — kar je stavčnofonetični pojav). Rigler mu (torej enemu členku) naglasnost določa tako, da mu jo pred osebno glagolsko obliko odvzema. Podrobna kritika tega in takega seveda tu ni na mestu, pa tudi zaradi časa težko uresničljiva.

2 Rigler je naš največjopoteznejši povojni narečjeslovec, saj so njegovi Južnonotranjski govori (1963) naše pač največje povojno narečjeslovno monografsko delo,³¹ vendar metodološko komaj inovativno. (V tem pogledu bi ga bilo zanimivo primerjati npr. z razpravo pisca teh vrst Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju (gl. op. 7) in v tej zvezi nemara še s knjigo P. Zdovca o podjunskih govori,³² pa morda še Neweklowskega o rožanskih.³³) Metodološko je torej v strategiji obravnave narečne problematike v Južnonotranjskih govori tradicionalen.³⁴ Zanimiv je zlasti v bistrih razlagah (kot smo jih z enim primerom že skušali nakazati) in v obilnosti ponazarjalnega gradiva (kar je še večja značilnost druge njegove knjige). Južnonotranjski govori pri nas žal niso dožveli javne strokovne ocene, kakor tudi sicer ne celotno Riglerjevo delo (ocena tega dela obstaja pač na Filozofski fakulteti izpod peresa T. Logarja, namreč ob Riglerjevi habilitaciji za učitelja Univerze — dosegel je naslov izrednega profesorja,³⁵ dalje pa se mu ni zdelo vredno potegovati; morda so ocene teh dveh del tudi, prav tako notranje, na SAZU, kjer je Rigler dosegel stopnjo znanstvenega svetnika³⁶).

³¹ T. Logar v oceni doktorske naloge omenja veliko število raziskovanih točk (nad 120), ugotovitev vsaj 8 govorov, natančno obdelavo 3. umika (*meglà > mēgla*), s posebnostjo (*ropotāt > rōpotat*), razlago naglasa *kôlo* (»morfofonetičen pojav«) ter razpravljanje o odpravi fonoloških kračin, »ki jih je zamenjala vokalna kvaliteta« (pojav podoben moščanskemu — Riglerju dostopen v mojem zapisu za SLA). Ocena poudarja tudi bogate kartografske prikaze obravnavanih pojavov, pa npr. strnjeno obravnavo preglasov (*a > e, u > y*) ipd.

³² P. Zdovec, Die Mundart des südöstlichen Jaunatales in Kärnten, Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«, Dunaj 1972, 191 str.

³³ G. Neweklowsky, Slowenische Akzentstudien, Dunaj 1973, 273 str. + 31 strani podob.

³⁴ Dialektološko metodo si je v osnovi razvil že v Karakteristiki glasoslovja... (1952), kjer po Uvodu preide na glasovni sestav, pa so potem najprej na vrsti Vokali (na koncu podani v 4 sestavih: monoftongi, diftongi, kratkoakcentuirani, neakcentuirani), nato Konzonanti. Temu sledi obširnejši Historični del z razlago obravnavanih pojavov in upoštevanjem dotlejšnje literature o njih (po posameznih samoglasnikih in nato soglasnikih); razprava se končuje z zemljevidom Ribnice in okolice.

³⁵ 1969. Obstaja rokopisni odgovor na to Logarjevo oceno.

³⁶ Od dec. 1954 asistent, od 1961—1966 višji znan. sodel., od 1969 znan. svetnik, od 1961 pa do odstopa 1977 načelnik Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik.

Kot narečjeslovec se je Rigler ukvarjal predvsem z glasoslovjem (vključno s fonološkim naglasom), zlasti s samoglasniki (in le-te spremljajočimi prozodijskimi značilnostmi), predvsem na podlagi teh proučevanj pa še s prostorsko razprostranjenostjo narečnih enot. Drugje³⁷ sem že ugotovil, da naši narečjeslovci narečnih enot teoretično niso jasno določili, ampak jih razločujejo na podlagi kaj skromnega števila glasoslovnih značilnosti, medtem ko se o (ramovševskem) splošnem slušnem vtisu narečne enote (to je pač stavčna fonetika in fonetika prozodijskih sredstev) ali pa o besedišču govori le na splošno, mimogrede pač kot o različnem, čeprav ne konkretiziranem. V tem se vendar nekako odlikuje predvojna narečjeslovna monografija A. Isačenka o narečju vasi Sele na Koroškem.

2.1 Riglerjev prispevek pri spoznavanju narečne razčlenjenosti (in meja posameznih takih členov) je vsekakor velik. Tako je (ob gradivu, ki ga je Ramovš svoj čas moral pogrešati, a se glede marsičesa vendar izrekati, če nam je hotel podati Dialektologijo) ugotovil neobstojanje brkinskega narečja (O suponiranem slovenskem brkinskem dialektu, RS 21/1960, 27—35; v Južnonotranjskih govorih, 1965, s pripombo o predhodništvu T. Logarja: »Pri zapisovanju za SLA pa je bil /Logar/ tudi že ugotovil, da severni del Brkinov ne spada pod suponirani brkinski dialekt, ampak pod notranjščino.« Rigler je določil mejo te »razširjene« — da jo tako imenujemo — notranjščine do istrskega narečja³⁸ in deloma popravil ono nasproti srbohrvaškim. Posledica njegove razprave o razvoju slovenskih samoglasnikov je tudi še odločenje belokranjsko-obkolpskih narečij in kočevskega mešanega področja od dolenjščine na Karti slovenskih narečij, deloma pač tudi poudarjenost glasovnih značilnosti solčavskega govora (Nekaj pripomb o gornjesavinjskih govorih), zlasti pa je njegova ostra delitev južno- in severnoštajerskih narečij, z nekim omahovanjem, ali naj haloško narečje prišteva k panonski skupini ali ne.³⁹ Deloma je iz panonske narečne skupine izločil tudi prleško narečje, in pač — komaj upravičeno — na Karti slovenskih narečij »pripisal« slovenščini čiško narečje ter se ne brigal za zaznambo slovenske podstave istrskih govorov okrog Buzeta in Sluma in morda še kje, npr. na desnem bregu Čabranke in Kolpe (prve vse do Prezida).⁴⁰ V tej luči je poučna Riglerjeva razprava O zgodovini klasificiranja slovenskih dialektov (SR 1975, 27—40), kjer je bilo lepe prilike biti glede marsičesa na Karti (tedaj pač že v pripravi) bolj določen, kakor je v resnici bil. Tako bi nas bil tam lahko informiral o preureditvi obsavskih narečij, ki ločijo Dolenjsko od Štajerske, vse od Litije do Jesenic na Dolenjskem in še s posebnim laškim govorom (kar vse strokovni javnosti

³⁷ Die slovenische Dialektforschung, ZslPh 50/1962, 2. zv., 383—416. To je naše najtemeljitejše (in najobširnejše) delo o slovenskem narečjeslovju, vendar ga poskusni snopič Slovenske enciklopedije (katere prvotni in v nekončni obliki tudi skrajšani alfabetařji je sestavil pisec te razprave) ne navaja v literaturi, pač pa manj pomembni dve drugi deli, eno v angleščini.

³⁸ Pomaknila se je tako bolj na zahod, kot jo je postavljala Ramovš.

³⁹ Na Karti slovenskih narečij potem vendarle spet panonsko.

⁴⁰ K temu gl. nekaj v tem oziru zanimivih bibliografskih navedb iz razprave W. Vermeerja, op. 25 na 104. str.: »As is well known, dialects that must be explained on a Slovene basis are spoken by Croats in the Gorski kotar. It is less well known that the same must hold for a number of points that owe their present population to recent migrations from the Gorski kotar /.../« In so ene take točke z ustrežno literaturo navedene.

ni bilo predloženo v presojo na podlagi razkritega ustreznega narečjeslovnega gradiva).

Z narečjeslovnega področja moramo omeniti še sedem pregledničnih prikazov Riglerjevih prispevkov (za Cerčno, Luče, Hrušico (notranjsko pač), Ribnico, Spodnjo Ložnico, Videm ob Ščavnici in Breznico pri Št. Jakobu na Koroškem) v knjigi *Fonološki opisi* (Posebna izdanja ANUBiH, 1981), kjer je na podlagi načrta obdelave za vse slovanske jezike v Jugoslaviji podal zahtevane ustreznike. Zapisoval je tudi točke za slovenski⁴¹ in slovanski⁴² jezikoslovni atlas⁴³. Veliko truda je vložil v preverjanje narečnega gradiva, ki so ga — večinoma študentje Filozofske fakultete v Ljubljani na pobudo T. Logarja (še prej pa R. Kolariča) — zbirali na osnovi Ramovševe vprašalnice. V enakem smislu je Rigler »friziral« tudi še kakšno drugo delo mlajše slovenske dialektologije (zlasti za Fonološke opise).

2.2 Kot vodja narečjeslovnega odseka Inštituta za slovenski jezik na SAZU (1961—1977) se ni počutil dovolj svobodnega, da bi bil razvil vidnejšo dejavnost, organizatorično in raziskovalno, pa tudi kartografsko v tem okviru (kar mu je bilo tudi zamerjeno). Sam se je izgovarjal tudi na deloma manjšo zanesljivost, kot bi bilo treba, zbranega gradiva, verjetno pa ga to delo tudi res ni veselilo, saj je v veliki meri mehanično, on pa je bil tako živ teoretični duh. Kot načelnik narečjeslovne sekcije je odstopil ob napadih v zvezi z Načrtom pravil za novi SP. — Na njegovo prvo narečjeslovno delo (*Karakteristika glasoslovja v govoru Ribnice na Dolenjskem*, 1952, rokopisno 62 str. + zemljevid ribniške okolice) pa smo že opozorili: napisal ga je še kot študent slavistike.

3 Še eno važno področje Riglerjevega delovanja je zgodovina slovenskega knjižnega jezika, pravzaprav le njegovih začetkov od 1550 do 1615.

3.1 Njegova monografija *Začetki slovenskega knjižnega jezika* (1968) se je napovedovala v člankih *Osnove Trubarjevega jezika* (JiS 1965, 161—171), *Register v Dalmatinovi Bibliji* (JiS 1967, 104—106: pripisal ga je Bohoriču), istega leta kot v *Začetkih* pa je njihove osnovne teze povzel v razpravi *Über die Sprache der slowenischen protestantischen Schriftsteller des 16. Jahrhunderts* (*Abhandlungen über die slowenische Reformation*, 1968, 65—89). Sem spada še obramba teh tez (*Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordningi*, SR 1977, 465—490: tu je odgovarjal T. Logarju) ter tudi *Reproducirani ponatis Pleteršnika* (SR 1976), v nekem smislu pa še *Zbrano delo I Frana Ramovša* (SR 1972, 371—376, 439—456). V nekem drugem smislu spada v ta problemski krog še razprava *Jezikovnokulturna orienta-*

⁴¹ Po podatkih *F. Benedik* je za ta atlas zapisal 23 govorov: V Bili, Njiva, Osojani, Solbica, Log pod Mangartom, Trenta, Hrušica, Sabonje, Rakitna, Begunje pri Cerknici, Nova vas (na Blokah), Raščica, Sv. Gregor, Kolenča vas, Ribnica, Muljava, Zagradec, Ambrus, Žužemberk, Mačkovec pri Dvoru, Mirna, Dobrnjč, Mokronog.

⁴² Po istem viru 7, tj. vse, ki jih je prikazal v Fonoloških opisih.

⁴³ Pripravljal in izpisoval na listke gradivo za OLA ter SLA ter sodeloval pri komentiranju gradiva za OLA. Za SLA je predeloval tudi vprašalnico. Magnetofonsko snemal (deloma s T. Logarjem) narečno gradivo ter izdelal nekaj poskusnih kart za SLA: 3 variante za *ç*, 1 za sredinske samoglasnike, po 1 za *ø* in *ə*, pri soglasnikih pa za *g*, *dl*, *zd'* (*možgani*), *r* in *l*, ter tri besedne ('kost', 'plug', 'kopica sena'). Nekaj kart je izdelal tudi za OLA. Kot dialektolog je delal tudi v raznih komisijah.

cija Štajercev v starejših obdobjih (Svet med Muro in Dravo, 1968, 661–681), obravnavajoča omahovanja v priključevanju slovenskemu osrednjemu ali pa kajkavskemu knjižnemu izročilu.⁴⁴

V Začetkih slovenskega knjižnega jezika je pravzaprav edina Riglerjeva teza, da je Trubar za osnovo (osrednjega) našega knjižnega jezika izbral govorico Ljubljane,⁴⁵ ne pa morda Raščice, kakor so si napačno razlagali njegovo izjavo, češ da je pisal v raščičini. Rigler je to mesto pri Trubarju pravilno razložil v tem smislu, da zadeva Trubarjevo dajanje prednosti domačemu, preprostemu, ne pa imenitnemu ali hrvaškemu v besedju in stilu. Vsekakor pa je bila ljubljansčina tedaj jezikovno bolj dolenjska kakor gorenjska. Glavna opora za tezo o ljubljansčini kot podstavi začetkov našega knjižnega jezika je Riglerju v glasoslovju oz. morfonologiji (oblikoglasju) — čeprav zadnjega izraza ne pozna — kot odsev nekdanjih Škrabčevih vstričnih glasov jata in dolgega (zaradi cirkumfleksiranosti ali zgodnje podaljšave akutiranega etimološkega) *o*, kratko ponazorjeno: *e/ei* — *u* (vzporedno s tem gre nenaglašeni jat v *i*, etim. *o* pa v *u* (vsaj v izglasju), npr. *méstu/vei* — *mûst* oz. *sídi* — *sálu*). Take odraze je Rigler res našel (oz. iztolmačil) še za sedanje severozahodno, južno in vzhodno področje ljubljanskega prostora. Svojo tezo bi bil Rigler lahko podprl tudi s Kopitarjevo izjavo,⁴⁶ da v Ljubljani (250 let pozneje) govorijo bolj po dolenjsko kot po gorenjsko, le da brez zavijanja. Dvojnice za jat je Rigler prepričljivo razložil s Trubarjevim begom pred enakoglasnostjo besed, pa z različnim razvojem odrazov dolgega jata na koncu oz. sredi besede (v paradigmatičnih oblikah se konec lahko prenese tudi v sredo, npr. *vejmo* po *vej*, analogno še nekoliko širje npr. *umejtel* po *umei*), sicer pa z etimologiziranjem, npr. tudi pred *s* in *z* v okviru prvih dveh točk, nekaj pa je pri Trubarju seveda tudi odstopanj od tega sistema. Poleg tega je Rigler v Trubarjevem delovanju ločil več faz: v zadnjem obdobju se mu je v večji meri vrivala raščičina, kakor jo je dopuščal, ko si je normo določil in jo pri polni moči in v stiku z živo govorico Ljubljane tudi lažje vzdrževal. Pri vsem tem je Rigler operiral z bogato ekscerpcijo iz Trubarjevih del; na njeni podlagi je potem z lahkoto dokazoval Trubarjevo

⁴⁴ To je eno njegovih študentskih del, po vsej verjetnosti nastalo na Kolaričevo pobudo, a pozno objavljeno. Obravnava praktično vsa ustrežna besedila z upoštevanjem obširne znanstvene literature o njih. Na kajkavsko stran so se močno (ali tudi docela) nagibali Štajerci šele sredi 18. stol. Prav v tej razpravi se je Rigler podrobneje začel ukvarjati tudi z našo protestantsko pisano besedo, da je lahko sodil o njenem odnosu do štajerske (in narobe).

⁴⁵ S tem je nehote podprl tudi moje opiranje na ljubljansčino v zadevah normodajalnosti (Slovenski jezik ..., 1961, 15): »Kakav je tip izgovora ovdje opisan i snimljen na pločama? Ljubljanski, oslobođen nekih dijalektalnih crta. Zašto? — Slovenski se književni izgovor razvio iz dijalektalne dolenjske baze (područje jugoistočno od Ljubljane prema Hrvatskoj). Sveslovenski postao je time, što se u toku stoljeća (od sredine 16. stol. naovamo) oslobađao svojih izrazitih dijalektalnih crta. /.../ Zahvaljujući činjenici, da se Ljubljana nalazi što nekako na granici dvaju središnjih, velikih slovenskih dijalekata, u njoj su smještene najviše slovenske kulturne i političke institucije, koje imaju koncentracijsku, centripetalnu snagu. Razumljivo je zbog toga, da se kultivirani govor ljubljanskog intelektualca i umjetnika smatra onom normom, kojoj se svatko, tko želi dobro govoriti, nastoji što više približiti.« — Rigler v Začetkih ... tega mesta ne citira, pač pa (10) Slovenski knjižni jezik 2 (1966, 21): »da se Trubar /glede *ě*/ ni ravnal po govoru svoje vasi, temveč po Ljubljani«. Kakor že iz zgoraj citiranega vidi, jaz že veliko prej nisem govoril o Raščici.

⁴⁶ V Slovnici ... 1808/09.

podstarostno opesanje v vzdrževanju dosti zapletene norme, hkrati pa ostro zavračal ugovore tej svoji teoriji o začetkih našega knjižnega jezika (zlasti T. Logarja, deloma B. Grafenauerja ali J. Petra).

Sicer pa je Rigler res nekoliko preveč poudarjal razliko med svojim in npr. Ramovševim gledanjem na Trubarjevo izbiro jezikovne podlage svojih knjig, med drugim pa je docela šel mimo Breznika, ki je v svoji razpravi Literarna tradicija v Evangelijih in listih (DS 1917, sedaj v: Jezikoslovne razprave, 1982, 27—54, konkretno 31—52) navedel čez 60 Trubarjevih jezikovnih posebnosti, seveda tudi pozitivnih, ki so ga ločile od Dalmatina. Navedimo jih polovico (pri tem pred pomišljajem Trubar, za njim po potrebi Dalmatin):⁴⁷ 1. izpačiti — spačiti, 2. iz notra — znotraj, 3. čestili, česti, 4. zamelčana, ne kalnite, vulk, 5. dotle (brez -r), 6. nebesom, 7. gospudi, 8. hočo ipd., 9. vužigal, 10. vzgudo, 11. končaj nje (jih), 12. selzami (brez predloga), 13. krivina (krivica), 14. tuim (tvojim), 15. v serdu — v serdi, 16. sodi — je rihtar, 17. kir (kateri), 18. voli (tož. mn.), 19. nevernik — neverni, 20. vsak čas — vsaki č., 21. nega — njegov, 22. skrivaje — skrivši, 23. oblastjo — gvaltjo, 24. hočmo (ne hočemo), 25. vstati — gori vstati, 26. ličkaki (zanikrni) ...⁴⁸

3.2 Kakor je Rigler Trubarja na eni strani (kot širšega rojaka pač) tudi preveč povzdigoval, je Krelju dajal zaslug pre malo, tudi glede zveze z Dalmatinom. Kakor da bi se bil v njem pojavil nekak »besni Dolenjec«, ki potem le bolj sebe vidi. Tako tudi nima najprimernejšega odnosa do Bohoriča.⁴⁹

Seveda pa take pripombe temu Riglerjevemu delu nočejo manjšati (ali jemati) hvale, ki bi jo od nas zaslužil že za življenje, a mu je nismo dali dovolj, saj tudi te knjige pri nas nismo ocenili.

4 Ustavimo se še pri Riglerju polemiku. Kakor pri Škrabcu je tudi pri Riglerju sorazmerno veliko njegovega pisanja nastajalo kot protiteza že izraženim teoremom in teorijam. Toda tako je povsod, kjer ima katera veda že daljše izročilo: znanstvenik nujno postane njegov dejavnik, loči pa se seveda po tem, ali je glede izročila v bistvu le sprejemalen in ohranjevalen (in v tem smislu zelo lahko tudi reakcionaren), ali pa je tvoren, tj. tak, da to izročilo sprejema kritično, ga po potrebi preinačuje, hkrati pa seveda vanj vnaša nove prvine (lahko tudi revolucionarne ali vsaj izročilu močno nasprotno). Revolucionar Rigler ni bil, pač pa močan novotar na področju glasovne podobe slovenskega jezika, posebno vokalizma (narečnega, zgodovinsko-razvojnega), s tem v zvezi pa tudi dialektolog. Neke vrste polemika je tudi v njegovem nenehnem korigiranju vprašljivih teorij, teorijic in teore-

⁴⁷ Pišem kar v sedanji pisavi, pri Brezniku seveda po izvirniku.

⁴⁸ V podobni opombi Rigler v Začetkih, str. 11, opom. 1 navaja neke, večinoma drugačne, Trubarjeve častitljivosti glede na razvoj mlajše slovenščine: od te duhouske Skaly; kmui Dushei; od pas (psov); tih iftih tour; rizhym; na vfeh rizhiih; slabim Vystym, Vistym, vystih; kani /.../ lipei /.../ Molytvi; vtim flouenfkiiefiki; tiga Galileiska moria, mahina ozhniga /.../ blaga, vtim Staru Sakonu, Inashimi mnogoterimi veliki Grehii, huala vfiga mogozhu; delouci inu delouice; duezili, fobmi ne guezhiti; y (in); v Shegi; Ifydek; Saamouzh (napaka za Samouez?) »samotar, puščavnik«; repnu Šeime inu Turyak prodaje; kai faitra bode; na ta slateni Altar; shebraio; shold.

⁴⁹ Krelja, še manj Bohoriča, ni zaokroženo orisal ne v razpravljanju o jeziku ne o pisavi. O bohoričici kot pisavi 16. stol. prim. mojo razpravo s simpozija Obdobja l. 1984, v tisku v Obdobjih pri FF v Ljubljani za l. 1984.

mov na podlagi v slovenističnem izročilu že ustrežnejših, pa ali pozabljenih ali zamolčanih razlag. (Tako je veliko nehote prispeval tudi k zgodovini slovenističnega jezikoslovja.) — Seveda pa je treba imeti občutek za boljnost oz. slabšost česa, in ta raziskovalcu, kakršen je Rigler, raste iz lastnega, izvirnega raziskovalnega dela, za katero se — kakor vidimo iz številnih nasprotnih primerov — človek vendarle rodi, in torej ne šele postane. Napravi se, dalje razvije, vendar lahko le nekaj (precejšnjega obsega, seveda), nič (ali premalo česa) je nič, ni rastno, ne daje kakovosti. Rigler je imel dovolj ozko zamejena področja delovanja, da je bil na njih podatkovno vsem nadmočen, zato je v polemikah, kakor je (navadno skrito) sam rad kazal, zmagoval (kdaj tudi z manj simpatičnimi argumenti). — Nekaj strokovnih področij se je intenzivne loteval v ne več veliki mladosti in bil na njih le (bolj) sprejemalen, torej nikakor le ohranjevalen, čeprav včasih brez potrebe (iz ozirov do delovne skupine, v kateri je bil) tudi le tak.⁵⁰ Na nekako nesvojih področjih se je opiral na skupinsko delovanje, glede katerega ga je nekoč zadel F. Tomšič z (na splošno sicer prehudo) oznako »Jaka — čaka« (in se nato odloči).

Naj to ponazorim z nekaterimi primeri in s tem v zvezi označim še preostala področja njegovega delovanja.

5 Glavni njegov prispevek v pravopisu je (sprejeti) predlog, da naj se naselbinska imena pišejo v vseh sestavinah z veliko začetnico (izjema ne prvi predlogi in besede *vas, trg, mesto, selo*). Predhodni Bajčev predlog je bil, naj se tudi te štiri besede pišejo z veliko; Rigler sam je omahoval glede *sela* (ker ni več v občni rabi), ni pa upošteval besede *vesca* (verjetno zanjo ni vedel). Pred Bajčevim predlogom pa se (v nasprotju z marsikom) ni izrekel o določilih pisanja naselbinskih imen v Slovenskem pravopisu 1962. Pri pisanju skupaj ali/in narazen se je rad opiral kar na rabo, zametujoč besedotvorno teorijo (na podlagi nekih predodločitev pri pripravah SSKJ, npr. možnosti zamenjave besednega reda (*beta žarki — žarki beta*), ki pa ne ločijo besedne in morfemske zveze). In vendar nam lahko le besedotvorna teorija v teh vprašanih odločilno pomaga. Tej teoriji se je pa vendar postopoma podajal, zlasti v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.⁵¹ Zelo važno za njegove odločitve v teh in drugih vprašanih (npr. o podomačeni ali tuji pisavi) je bilo, ali se je o čem že kako (in kako) odločil, seveda zlasti pisno (pozitivni primer za to je njegov zapis dvonaglasnosti v Poizkusnem snopiču Slovarja slovenskega knjižnega jezika, medtem ko so se glavni uredniki odločili za samononaglasnost naglasnih besed). Zelo se je trudil, da bi mu že izrečenega mnenja ne bilo treba spremeniti (v tem se je močno razlikoval od Škrabca).

6 Osnova za njegovo odločanje v pravorečnih stvareh je članek K našemu pravorečju (JiS 1956/57, 305—308)⁵² in ga je zanimivo primerjati

⁵⁰ Izjemoma je javno razodel svoje drugačno stališče od v delovni skupini sprejetega (ali tej od višjih oktroiranega) npr. v polemiki O izgovoru ... ali v H kritikam ... (prvo SR 1980, drugo 1971, 1972).

⁵¹ Zlasti v pojmovanju zloženke, kjer se je čutil obligiranega nazorom svojega zaščitnika A. Bajca (Besedotvorje slovenskega jezika), pozneje pa v SSKJ sprejetim stališčem.

⁵² Kot že nakazano, tu govori le o naglasnem normiranju in vrednotenju variant.

z zapisom Pravorečje (v SSKJ) (NRazgl 6. 3. 1970, 140) ali s Pravopis in pravorečje v slovarju (NRazgl 16. 1. 1976, 13) oz. O izgovoru črke *l* v SSKJ (SR 1980, 114—120).⁵³ V zadnjem sestavku je spet zagovarjal absolutno opiranje na govornjo, in sicer od primera do primera, brez kakršnega koli popoševanja ali (pedagoškega) usmerjanja, ne glede na priučljivost oz. obvladljivost variantnih oznak; kaj takega bi morda dopuščal slovnici, ne pa slovarju, za katerega je določal izgovorne variante. S tega stališča je treba primerjati še njegov članek Še o naših slovarskih tegobah, Mostovi 1971, 14—16 (s podpisom Pravorečna komisija Slovarja slovenskega knjižnega jezika). Pravopisno-pravorečne določitve slovarnikov je branil tudi z metodo družjenja docela različnih kritikov (tako se znajdejo na isti ravni J. Golias, J. Toporišič, J. Gradišnik, J. Moder, B. Debenjak, R. Rupar, čeprav se dejansko ves odgovor nanaša le na J. T. in je vsa ta menažerija bila uvodoma potrebna za t. i. toniranje odgovora).⁵⁴ Najboljši odgovor na taka Riglerjeva branjenja za vsako ceno pri SSKJ storjenega in odločenega je najti v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, kjer je v marsičem odstopal tudi Rigler (v nasprotju s kom iz kroga uredništva SSKJ) od sakrosanktnosti akademijskega slovarja. (To bo morda še bolj vidno v revidirani obliki Načrta.) V naslovu vsebovano tretjo sestavino svoje kritike SSKJ I (1970),⁵⁵ namreč oblikoslovje, sem posredno uresničeval v Jeziku in slovstvu⁵⁶ oz. v predlogah za obravnavo teh stvari v Načrtu (treba pa bo to kritiko vendarle dokončati v SR, v prvotno mišljenem obsegu in ustroju). Na to mojo implicitno kritiko oblikoslovja SSKJ v JiS (in SR) se je Rigler torej odzval le v Načrtu, ne pa s kakim javnim nastopom. V SSKJ je sicer on izpisoval besednovrstne oznake geselskih besed (in besednih zvez), vendar mu jih je (teoretično mnogokrat zaostale) verjetno diktilar uredniški odbor (zlasti pač pri slovničnih besedah, ker je te urejal A. Bajec). Velika škoda pri tem je, da slovar ne loči povedkownika in členka v pravem pomenu (vse to je sedaj v Načrtu).

7 Na področje zgodovine jezikoslovja gredo ne številni prispevki, večinoma po enciklopedijah in podobnih delih: tematični niz Gramatike Slovenije (EJ 3/1958, 576—578),⁵⁷ portreti: Jubilej znanstvenika, 80-letnica prof. dr. Rajka Nahtigala (SPor 14. 4. 1957, 6), Oblák Vatroslav (EJ 6/1965,

⁵³ To polemiko je izzvala M. Pirnat s kritiko teh izgovornih določitvev v SSKJ (Izgovor črke *l* (*tu, v* ali *v*) kot *u*, SR 1979, 215—229).

⁵⁴ Prim. začetek polemike z naslovom H kritikam, SR 1971; še najbolje jo odnese R. Rupar.

⁵⁵ Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, SR 1971, 55—57, 222—229.

⁵⁶ Samostalniška beseda, *Linguistica* 1972, 301—314; Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, *JiS* 1974/75, 33—39; Slovenske zaimenske besede, *JiS* 1974/75, 117—119 (tu se je, ko je bilo to predloženo pravopisni komisiji, Bajec čutil prizadetega, Rigler pa je potegnil z menoj); Esej o besednih vrstah, *JiS* 1974/75, 295—305; prim. še članke iz stilistike jezikovnih ravnin v SR 1973, 217—263; 1974, 245—262; 1976, 29—38.

⁵⁷ Rigler se je tu opiral predvsem na literarnozgodovinarske oznake, preveč tradicionalno negativnostne npr. ob Pohlínu (Kopitarjev vpliv), in preblagohotne do koga drugega (npr. Gutsmana). Sedaj imamo o tem precej več jezikoslovnih ocen (sam sem pisal o Bohoriču, Pohlínu, Gutsmanu, Kopitarju (deloma s tem v zvezi Metelku), Slovenski slovnici 1956 in SP 1962).

360), Škrabec Stanislav⁵⁸ (EJ 8/1971, 253—254; za SBL je o Škrabcu moral pisati pisec teh vrstic), Anton Bajec osemdesetletnik (D 6. 1. 1977, 89), Toporišič Jože (SBL IV/12, 1980, 143—146). V vsem tem je Rigler v glavnem naštevalen, še zlasti, če je opus koga obširnejši.

8 Kot kritik je Rigler nastopal redko. Sem nekoliko, tj. širše pojmovano, gredo že omenjeni prikazi jezikoslovcev in slovnice. Potem prvi del Problematike naglašanja v slovenskem knjižnem jeziku (JiS 1968, 192—199), glavno pa je le kritika Zbrano delo I Frana Ramovša (SR 1972).

Ta kritika mu je dala ob tvarini 1. knjige Ramovševega zbranega dela priložnost, da je nekako utelesil že prej mimogrede izrečeno misel, da imamo skoraj za vse, kar je Ramovš učil, že drugačne razlage. — H kritikam gre nekako še Reproducirani ponatis Pleteršnika (SR 1976), čeprav je to v veliki meri le polemično besedilo, ter že obravnavana objava Akcentuacijska zmeda v naših slovarjih (SR 1982). Za marsikoga in -kaj bo tudi zanimivo, kaj je pisal kot uradni recenzent učbenikov SKJ 1 do 4 (izšli 1965—1970): z njimi je pomagal utrjevati novo, strukturalno jezikoslovje tudi v priročnikih za srednjo šolo. Važne so tudi njegove ocene za FF in SAZU.

9 Na koncu nam je omeniti še Riglerjevo odločno vodstvo Slavističnega društva Slovenije v času, ko so se med drugim z novo ustavo urejala določila o pravnem položaju slovenščine v Sloveniji in naši državi sploh.⁵⁹ V svoji bibliografiji navaja nekaj enot,⁶⁰ povezanih s to problematiko, zlasti npr. s pravico in dolžnostjo, da imajo slovenski otroci osnovno šolo v svojem maternem, ne srbohrvaškem jeziku, in sicer tudi ob slovensko-srbohrvaški meji, kjer to ni povsod uresničeno. Rezultati tega njegovega velikega truda niso bili ravno veliki.⁶¹ Za naslednico v vodstvu Slavističnega društva si je nekako izbral B. Pogorelec. — V formalni okvir delovanja v Slavističnem društvu spada še njegovo dolgoletno članstvo v uredniškem odboru Slavistične revije od l. 1970 do 1985, tj. do svoje smrti. Tu je predvsem skrbno in kritično bral stvari zgodovinske slovnice in dialektologije in v Reviji tudi pridno objavljaj, pri tem pa strateško podpiral tedaj odgovornega urednika in glavnega urednika za jezikoslovje (pisca teh vrstic) zlasti tudi v kriznih obdobjih.

10 Važno je tudi Riglerjevo delo kot soavtorja.

10.1 Sem gre na prvem mestu Slovar slovenskega knjižnega jezika I do IV (1970—1985), priprave zanj pa so se intenzivno začele že v 60. letih, deloma

⁵⁸ V bistvu močno skromni oznaki; zlasti Škrabec je zajet površno (morda tudi zaradi Riglerjevih ubesedovalnih težav, o katerih je večkrat govoril, na tako skopo odmerjenem prostoru).

⁵⁹ Poslovni leti 1972/73 in 1973/74.

⁶⁰ Iz dela Slavističnega društva Slovenije I, Slovensko šolstvo v obmejnih vaseh (JiS 1973/74, 179—184); Pojasnilo (JiS 1973/74, 235—236); Poročilo o delu Slavističnega društva Slovenije (JiS 1974/75, 79—80, ov. III—IV); Predsedniku kulturno-prosvetnega zbora Skupščine SR Slovenije (JiS 1972/73, 303—304); Republiškem sekretariatu za zdravstvo in socialno varstvo (JiS 1972/73, 304 + ov. III štev. 7—8); Iz dela Slavističnega društva Slovenije, II, Komisija za jezikovno kulturo v slovenski javnosti; III, Prispevek k ustavni razpravi (JiS 1973/74, 184 + ov. III štev. 5).

⁶¹ Dokazal pa je tu Rigler veliko vodstveno sposobnost in disciplino.

tudi z njegovo pomočjo (prim. Poskusni snopič...).⁶² Pri Slovarju je Rigler postopoma napredoval do člana glavnega uredniškega odbora⁶³ in za 1. knjigo — skupaj z mnogimi drugimi — prejel skupinsko Kidričevo nagrado. O Riglerjevem delu pri Slovarju smo to in ono že povedali: zelo veliko truda, odpoved kakemu bolj kvalitetnemu raziskovalnemu delu. Rigler se je nekako pač zavedal, da je tudi žrtev tega slovarja (kakor bi bil lahko postal žrtev Slovenskega dialektološkega atlasa), saj mu je delo za določanje naglasov prav vsake besede jemalo čas za ustvarjanje bolj pomembnega. Hkrati pa ga je slovar zajel, saj ga je v zadevah naglasa (zlasti tega) postavljaj ob bok (ali celo nad) Pleteršnika.

10.2 Druga važna stvar je njegovo delo za novi slovenski pravopis. Pisec vseh besedil za ta pravopis je bil sicer avtor teh vrstic, Rigler (zlasti kot član predsedstva komisije: Bajec, Rigler, Toporišič) pa je bil važen za odločanje o na novo predlaganem (kar je rad povedal). Pri tem se ni dal preveč vezati s predodločitvami za SSKJ (v nasprotju s kom drugim iz poznejše razširjene komisije). Glede tega se je opiral na svoje razmišljanje o tem, čeprav — po lastni izjavi — teh razmišljanj npr. ob SP 1962 ni objavljaj. V podobnem položaju je bil Rigler tudi pri recenzijskih postopkih Načrta v II. razredu na SAZU (le za Jurančičevo »porecenzijo« je on pisal odgovore, ki pa jih je, seveda, komisija tudi rešetala na sejah).⁶⁴ Tudi pri komentiranju Načrta pravil slovenskega pravopisa je bil v takem položaju, in enako pri odgovoru B. Urbančiču (Ob Urbančičevi kritiki Načrta pravil pravopisa in njegovem sestavku o veliki začetnici, SR 1978, 208—226). Sploh se pri skupnih objavah s piscem tega sestavka prvotno avtorstvo vidi iz zaporedja imen: na prvem mestu je Rigler naveden le v polemiki k Urbančičevi alternativni SP (NRazgl 26. 3. 1982, 164, ki pa jo je napisal na moje prvotno besedilo, ker se mu je zdelo preostro). Tu je nekako dokončno tudi nehal skupaj z menoj braniti Načrt; da bi ga komentirala tudi v še preostalem delu, pa se mu že 1980 ni več hotelo, češ da tam tako ni veliko komentarja potrebnega. O pravopisu je po l. 1980 sicer še nastopal v javnosti, zagovarjajoč ga, naveden na prvem mestu, v dveh dopisih Poštnemu predalu Dela: Vsi jezikovni nasveti

⁶² Slovar slovenskega knjižnega jezika, Poskusni snopič, 1964, 20 str. Rigler je zanj prispeval tonemski naglas, vendar v PS ni imenovan. Široka naglašena *e* in *o* je v njem zaznamoval z vejico pod ustrezno črko (prim. *cvèk* — *cevi*). Na moj predlog na neki seji v Inštitutu je bilo sprejeto načelo, da se širina ne označuje s podčrkovnim ločevalnikom (diakritičnim znamenjem), kakor ni zaznamovana že v Pleteršniku (in potem ne v mojem Slovenskem jeziku... 1961). S tem je rešeno tudi vprašanje kakovosti nenaglašenih *e* in *o*.

⁶³ Prim. po posameznih zvezkih SSKJ: I — član komisije za pravopis (ob glavnem uredniškem odboru); član komisije za pravorečje in oblikoslovje (kot sodelavci se mu navajajo A. Bajec, S. Suhadolnik, F. Tomšič, »začetna dela za pravopis in pravorečje je vodil dr. Jože Toporišič, habil. docent«). — II — član glavnega uredniškega odbora (za pravopis in pravorečje); Pravopis, pravorečje in oblikoslovje je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec, pri pravopisu deloma tudi dr. Lino Legiša in dr. France Tomšič. — III — član glavnega uredniškega odbora (za pravopis in pravorečje); Pravopis, pravorečje, oblikoslovje in intonacijo je obdelal dr. Jakob Rigler, sodelovala sta dr. Anton Bajec in Stane Suhadolnik. — IV — član glavnega uredniškega odbora, Pravopis... /kot v III/.

⁶⁴ Ti odgovori Jurančiču so natisnjeni v SR 1979, 97—111; drugi odgovor prav tam, 122—123. Ves Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa je v SR: I, 1977, 66—106; II, 1977, 311—358, III, 1979, 91—150; IV, 1979, 231—261; V, 1979, 459—476; VI, 1980, 325—356. — O delu za novi pravopis je bogat arhiv na SAZU-ju.

in opozorila so bob ob steno (D 15. 11. 1980, 50 in 6. 12. 1980, 29). Še pozneje je, s strategijo urednikov Dela ločeno, tj. brez pisca teh vrst, sodeloval za Delovo okroglo mizo Anketa Dela: Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis (21. 11. 1981, 26–27) in Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi SP (29. 12. 1981). Sodeloval je tudi pri nekaterih ustnih razpravljanjih o Načrtu pravil, organiziranih po raznih interesnih združbah (ni ga bilo npr. pri pisateljih, prevajalcih, v ljubljanski Drami, pri novinarjih Dela). Nekam nerad je tudi sodeloval (kolikor pač je, zaradi očetove in svoje bolezni) pri reviziji tiskanega Načrta, zadnji čas se mu je zdelo pomembnejše delo za izdajo slovenskih krajevnih imen.

10.5 Tretje važno soavtorstvo Riglerjevo je pri Karti slovenskih narečij, izdeloval pa je to karto skupaj s T. Logarjem (Rigler je imenovan na drugem mestu). O tej karti je bilo nekaj že povedanega, gotovo pa bi zaslužila temeljito oceno,⁶⁵ saj je avtorja v javnosti v premmnogem nista nič utemeljila, pa tudi sicer je tehnično toliko slabo dialektološka, ker na njej ni mnogih jezikoslovno obdelanih krajev, zato pa veliko nezanimivih. Sicer je pa seveda dobrodošla in dolgo pričakovana. S T. Logarjem je Rigler začel tudi izdajo Ramovševega zbranega dela pri SAZU, a je izšla samo 1. knjiga (1971).⁶⁶ Rigler je zanjo izdelal Besedno kazalo (357–372) ter Opombe (350–354), nato pa je izdal še kritiko Ramovševih razorov v tej knjigi.⁶⁷ Tega dela ni nadaljeval predvsem zaradi velikega korekturnega napora.⁶⁸

11 Taka je torej *podoba velikega slovenskega jezikoslovca* Jakoba Riglerja, kakor se nam razodeva v njegovem delu (in v očeh pisca teh vrst). Postavil si je s tem delom in vsem svojim delovanjem (kakor tudi s svojo človekostjo) spomenik, morda ne »aere perennius«, gotovo pa tako trden, da se bodo ob njem (tj. ob njegovih delih) s pieteto in spoštovanjem mudili vsi, ki bodo o slovenskem jeziku in jezikoslovju resno razmišljali v svojem raziskovalnem hotenju. In dokler nas je kaj pravih Slovencev v jezikoslovnem in slovenskem jezikovnem občestvu, Jakob Rigler ne bo umrl: ne ves, pretežni del njega se res rešuje smrti. Lahko smo ponosni na to.

⁶⁵ Jezikoslovni glavni urednik SR si je zaman prizadeval, da bi jo dobili v oceno; to karto so, nadvse nepričakovano, kot vidimo, recenzirali A. Kozinc, M. Orožen in S. Šimenc (pred natisom).

⁶⁶ *Fran Ramovš, Zbrano delo, Prva knjiga, 1971, 372 str.*

⁶⁷ Zbrano delo I Frana Ramovša, SR 1972, 371–376, 439–456 (tudi kot skupaj vezan separat).

⁶⁸ Bili so pa tudi, neupravičeno seveda, kot pove drugi urednik, očitki, da je bila izdaja knjige predraga. Dva krajša nemško pisana članka je za to izdajo prevedel F. Tomšič, Slovenische Studien pa A. Bajec.

SUMMARY

The scholarly work of Jakob Rigler is a great contribution to the modern Slovene linguistics after W. W. II. It rose from the diachronous tradition of neogrammarians to the level of structuralism in both synchronic and diachronic research. Especially important is his study of the structural evolution of Slovene vowel systems from Proto-Slovene to the multiplex array of present-day dialects. It was this study (1963) that he used as a basis for his global classification of Slovene dialects (*Karta slovenskih narečij*, 1983). Two other important fields of his work were the phonology of a wider dialectal area (over 120 points: *Južnotranjski govori*, 1963) and the orthography in the first period of Slovene literary language (*Začetki slovenskega knjižnega jezika*, 1968). Also important are his reformulation of the standard Slovene tonemic accent patterns in morphology, his accentuation of the entries in volumes I through IV (and, in part, V) of the *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, and his specification of pronunciation, spelling, and morphological features for all the entries of the same dictionary. He also gave a decisive contribution to the *Načrt pravil za novi slovenski pravopis* (1981).

Excepting his work on the *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, he was free in choosing the themes of his research. He was able, then, to write largely about topics which he found (many even in the years of his studentship) particularly appealing. He interpreted the language past and present with heedful regard to the reality of the system, to the shunness of its interrelated elements, constantly enriching his own and his readers' awareness of how much had already been discovered and explained by the linguists of earlier periods (a new practice, in comparison with Ramovš), and thus contributing paramountly to the arousal of authentic modern linguistic consciousness of the great Slovene tradition in the science of (Slovene and Slavic) language(s). He countered the insufficient theories and theorems of the past with his own, which were (more) in accord with language facts and theoretically sustained, and he has amply transvalued many conceptions formerly obtaining in the study of the Slovene language (and, some, of the Slavic languages as well). A considerable portion of his work is, in this sense, polemical, one big discussion with the successful (and the less successful) scholarly thought. His work has also given us numerous explanations and more precise formulations of minor details, and, with negligible exceptions, always a chance of forming and independent judgment of our own (by virtue of the ample material which he extensively displayed in evidence of the validity of his theorems; his material is also extraordinarily well organized and reliable).

Viewed in relation to the rest of comparable linguistic scholarship in Slovenia and the domain of Slovene studies, he is a real giant. The linguists' community in Slovenia, its "leading official" set in particular, was in fact incapable of doing justice to his merit, least of all in a socially relevant way. He will remain a great example of the fortitude and successfulness of a talented proletarian individual, pledged to determine and defend the truth (and justice), a fighter for the truly progressive and modern in a linguistically backward environment. To some degree (seldom overmuch) he also conformed to this environment, and he had to, if he wanted also in projects where teamwork is a must to realize himself in any adequate proportion to his creative potentialities and to the force with which he had entered our midst. We can only regret that so much of his time had to be spent on things valueless to a researcher, and that we have been robbed of whatever studies he might have completed, had the circumstances during his short lifetime (1929—1985) been different.

ODKRIVANJE NADREALISTIČNIH PRVIN V DRAMI SLAVKA GRUMA *DOGODEK V MESTU GOGI*

Primerjava sestavin nadrealistične poetike z Grumovim pogledom na svet in umetnost opozarja na avtohtono (v razmerju do nadrealizma) Grumovo poetiko, ki pa se v marsičem zanimivo približuje poetiki nadrealizma. V *Dogodku v mestu Goga* ni formalnih značilnosti nadrealistične pisave. Grumovo približevanje nadrealizmu je v povezavi med objektivno resničnostjo in alogičnimi stanji, v katerih se očituje delovanje podzavestnih sil (sanje, privid, patološka stanja).

A comparison of the components of surrealistic poetics with Slavko Grum's attitude towards the world and art calls attention to the author's autochthonous poetics which in many traits shows an interesting closeness to surrealistic poetics. Grum's drama *Dogodek v mestu Goga* (1930) lacks formal characteristics of the surrealist writing. But the intertwinement of the objective reality and various alogical conditions in which the activity of the subconscious forces is manifest (dreams, visions, pathological conditions) brings Grum's dramatic text close to surrealism.

Odkrivanje 'nadrealističnega' v Grumovem *Dogodku v mestu Gogi*¹ temelji na iskanju tistih načel nadrealističnega pisanja, ki jih je v 1. nadrealističnem manifestu postavil André Breton.² Ker v Grumovem pisanju ni odkriti formalnih značilnosti, ki bi pripadale nadrealistični pisavi (*l'écriture automatique*), je pozornost v analizi usmerjena predvsem na povezavo med objektivno resničnostjo (v nadaljevanju imenovana tudi dejanska resničnost ali dejanskost) in vsemi tistimi 'alogičnimi' stanji, v katerih se manifestira delovanje podzavestnih sil (sanje, privid, patološka stanja). Prav v tej povezavi je Grumovo približevanje nadrealizmu.

Da bi bilo mogoče ugotavljati odnos med dejanskostjo in podzavestnimi silami, je treba poiskati vzvode, ki ta odnos pogojujejo. Iskanje pa se omejuje zgolj na besedilo *Dogodka* kot avtohtono in od zunajliterarnih dejstev neodvisno delo. Ugotovitve pomožnih književnih ved (sociologije, zgodovine, življenjepisja, psihologije ipd.) so upoštevane, vendar vedno kot pripomoček k interpretaciji besedila, niso pa merilo za ustreznost, pravilnost in veljavnost analize. Spoznanja teh pomožnih ved so samo izhodišče, iz katerega je mogoče ugotavljati pomen in funkcijo nadrealističnih prvin v *Dogodku*.

¹ Prim. F. Zadavec, Psihoanalitična drama *Dogodek v mestu Gogi* (v knjigi *Lirika, epika, dramatika, Pomurska založba* 1971); J. Koruza, *Uvod u razumevanje proznog i dramskog stvaralaštva Slavka Gruma* (v knjigi *Slavko Grum, Proza i drame*, Matica Srpska, Beograd 1979).

² Načela nadrealističnega pisanja je mogoče povzeti v štirih točkah: 1) zavračanje realističnega, s tem pa racionalističnega pogleda na svet; 2) poglobljanje v podzavest, iskanje predrazumskih povezav, ki naj bi po mnenju nadrealistov šele omogočale individualno doživljanje; 3) težnja po spojitvi dejanske in sanjske resničnosti v višjo resničnost — nadrealizem; 4) avtomatska pisava. Prim. tudi članek Borisa Paternuja *Problem nadrealizma v sodobni slovenski liriki* v knjigi *Pogledi na slovensko književnost*, Partizanska knjiga 1974.

Dogodek v mestu Gogi sestavlja niz sočasnih zgodb³, ki se sicer stikajo v določenih točkah, vendar kot celota preraščajo tematski okvir, ki ga je v enem izmed intervjujev postavil avtor Slavko Grum:

»Tema je pravzaprav postranska v drami. Glavno je, da je zanimiva. Del drame sem si celo izposodil iz neke Zolajeve novele. Tema drame je *frigiditeta žene*. Neki moški jo je kot deklico spolno zlorabil. Posledica je bila, da se je tej ženi pozneje moški gnusil. Gre v svet in se vrne zopet v domači kraj, kjer jo začne nadlegovati moški, ki je nad njo izvršil zločin. Zena ubije tega moškega in se tako zavestno oprosti in reši.«

Franc Zdravec je opredelil temo natančneje v tistem delu svoje interpretacije, kjer odkriva motivacijska ozadja — (neizživeti) eros, mesto s svojo atmosfero.⁴

Ena prevladujočih stalnic v drami, prepletajoča se skozi vse zgodbe, in določujoča prvina 'gogovskega' življenja, je *psihična deformacija*. Življenje prebivalcev Goge uravnava podzavestne sile, nastale kot posledica individualnih in družbenih dejavnikov, ki vodijo 'Gogovca' v psihično deformacijo. Gogovci niso prikazani kot osebe, vpete v realno-družbeno-zgodovinski čas. So tipi, kolikor so prikazani v optiki Freudove teorije podzavesti, in kot taki so le odraz družbenih pojavov na določeni stopnji razvoja družbenih odnosov in civilizacije. Življenje Gogovcev zaznamujejo občutja strahu, osamljenosti, neizživete ljubezni, izgubljenosti, paranoje kot 'motivacijska ozadja' njihove (gogovske) patološkosti, hkrati pa povezujejo posamezne zgodbe v sklenjeno celoto z jasno izraženo dramsko temo in idejo — v igro »skupnosti in njene atmosfere«.⁵

Občutje strahu in osamljenosti je v besedilu najbolj izpostavljeno:

HANA *potegne Terezo k sebi na fotelj*: Nič, sedaj posedite nekoliko pri meni. Saj se nisva še nič pogovorili!

TEREZA: Ali vas je — strah?

HANA *v čudno zažetem smehu*: Strah? Haha! Pred kom neki?

TEREZA: Ne vem, toda prav tako mi je, kot da se nečesa bojite.

TEREZA */.../ Hoče oditi*.

HANA *vsa prepadena, da jo hoče pustiti samo*: Ne, ne — *se ji na lepem ulijejo solze* — nihče me nima rad.

TEREZA *zbežana*: Hana, Hana — vas je — strah!

GRBAVEC: */.../ Ali se tudi vi kedaj sestrašite sredi noči, da so vsi pobegnili in vas pustili samo? Da boste zjutraj stopili k oknu in ne bo nikogar več?*

TARBULA *se zravna kvišku; čez čas premišljenja nenaden vzkrík*: To je, to je torej! Bojiš se, da bi ona ušla.

AFRA: Da, to je.

PUNCA *se v strahu odmika*: Fantazira se ti že! Lahko noč! *Zbeži v hišo, kjer biva zgoraj v mansardi Klikot*.

SLIKAR *viče brezupno za njo*: Ema, Emica, čakaj — nikar — griot! — Šla je! *Obstoji z zapuščenimi rokami*. Na, pa sem zopet sam! *Se zacmeri*. Nobenega človeka nimam, živ krst ne mara zame!

³ Izraz zgodba uporabljam zgolj pogojno za naravno zaporedjeni potek dogajanja v zvezi s posamezno dramsko osebo — npr. Afrina, Hanina, Klikotova zgodba. Analiziram le tiste zgodbe, kjer je mogoče nedvoumno dokazati obstoj nadrealističnih prvin.

⁴ Franc Zdravec, Psihoanalitična drama Dogodek v mestu Gogi, v knjigi *Lirika, epika, dramatika*, Pomurska založba 1971, 202—205.

⁵ Prav tam, 203.

Strah in osamljenost se radikalizira v občutje popolne izgubljenosti pri Klikotu:

KLIKOT *hoče krikniti, pa nemočen komaj dahne iz sebe*: Na pomoč, na pomoč — tukaj človek — ničesar ne morem pričakovati več! Onemi, se s širokimi očmi unika pred zanko krog in krog tik ob steni. Obstoji, drgeče.

in se zaostri v bivanjsko krizo pri Gapitu. Iz Gapitove zgodbe je razbrati Grumov pesimizem, viden že iz njegovih teoretičnih del, njegove publicistike, intervjujev, v katerih izraža odklonilen odnos do sodobne civilizacije, ki človeka razčlovečuje in reificira. Občutje izgubljenosti, strahu in osamljenosti doseže vrh v zaključku Gapitovega monologa: še v uvodu Gapitove zgodbe obstoječa vrednota — dom, ki daje človeku varnost in zavetje⁶ — se podre. Sodobni človek se pred 'zunanjim svetom' (okoljem, družbo) ne more rešiti niti v svet lastnih misli: najnovejša iznajdba, aparat za slizanje — antenor izsesava tudi misli. Gapitovo spoznanje »sedaj tudi že tu — povsod sol« izzveni kot krik človeka v strahu pred popolno reifikacijo.

Občutja, ki prebivalce Goge vodijo v psihično deformacijo oz. v bivanjsko krizo, nastajajo v prepletu bioloških in socioloških dejavnikov. Nova civilizacija odtuja človeka človeku, kar ima v življenju posameznika dvoje posledic: odtujeni in popredmeteni človek svoje biološke potrebe zadovoljuje samo nagonsko (Prelih), ali pa jih sploh ne zadovoljuje (Klikot). Vzrok za duševne travme Gogovcev je pomanjkanje ljubezni. Po ljubezni prebivalci Goge najbolj hrepenijo: Hana si je želi, hkrati pa jo strah pred spolnostjo (zgolj zadovoljevanjem nagona) od nje odvrača; Gapit zadovoljuje potrebo po ljubezni z lutko; Afra, ki je nikdar nihče ni pozelel, uresničuje željo po ljubezni v umišljenem ljubezenskem razmerju; Klikot hrepeni po resnični ljubezni, a njegovo hrepenenje ostaja zapisano le v nešteto pismih, ki jih je namenil Hani, pa nikoli odposlal; Slikar ostane brez Emice, brez ljubezni in osamljen.

Navedena občutja, ki konstituirajo gogovsko atmosfero, opredeljujejo temo drame: izgubljenost in osamljenost človeka, oropanega vseh iluzij — človekova bivanjska kriza, nastala v součinkovanju bioloških in družbenih dejavnikov.

Grumove izjave, s katerimi izraža negativen odnos do pojavov velikomestnega sveta in do pridobitev civilizacije 20. stoletja, dopuščajo opredeliti temo Dogodka natančneje: *bivanjska kriza človeka v družbi 20. stoletja*.

O možnostih za rešitev iz bivanjske krize govori Klikotova izjava iz ljubezenskega pisma Hani: »Privid je edini paradiž, iz katerega ne moremo biti pregnani.« Citat je le preoblikovana Grumova misel, da tudi v stiskah neutešljivih hrepenenj obstaja »možnost pobega, pobega iz sveta neznosne resničnosti v svet-sanj, domišljije, prividov«. Podobno kot iz Grumovih teoretičnih del je tudi iz drame videti Grumovo hotenje človeku vrniti izgubljene iluzije. Svet privida Gogovcem nadomešča realno ljubezen, pomeni nadomestilo za neuresničene želje, medtem ko dejanskost preprečuje uresničitev želja. V razmerju med iluzijo (svetom privida) in dejanskostjo se razkrivajo povezave, značilne za nadrealizem.

⁶ »Na pragu svojega doma prav počasi odklene, potem pa, ko se čuti za vrati na varnem, hlastno zaobrbe ključ in zbeži v sobo. Sobo istotako skrbno zaklene, nato pa kakor je, s klobukom na glavi in aktovko pod roko, sproščen pade na stol. Se od-dahne.« (S. Grum, ZD 1, DZS 1976, 18.)

Dvojnost Afrinega sveta

Afrina iluzija (fikcija) je sestavni del njenega življenja in jo varuje pred občutjem osamljenosti — pred dejstvom, da je nihče nikdar ni pozelel: »Ali veš, kaj se pravi živeti, da te nima nihče rad, da nimaš prav ničesar, da bi se veselila?« Afra, ki ima 'ljubezensko razmerje' z že umrlim svojim zaročencem, v želji, da ohrani svoj privid, ne sme dopustiti, da bi umrla tudi resnična ljubezen pokojnika — Elza (Mirna žena). Elzina smrt bi v onstranstvu omogočila združitev Elze in bivšega, že pokojnega Afrinega zaročenca, to pa bi preprečilo obstajanje Afrinega privida in ogrozilo Afrino existenco. Afrina želja po ljubezni se udejanja v prepletu dejanske resničnosti in privida — v svetu višje resničnosti — v nadresničnosti, kjer je ločnica med dejanskim in fiktivnim zabrisana. Afrina nadresničnost pa ni homogena, v njej se pojavljajo znamenja, ki kažejo na to, da je treba pri označevanju prepleta dejanske resničnosti in privida v Afrini zgodbi biti previden, da je omenjeni preplet le pogojno mogoče imenovati nadresnični svet. Na previdnost opozarja dvoje:

— v trenutku, ko Afra v pogovoru s Tarbulo izreče misel »Saj ni res, saj ni res — tudi mene ni nikdar nihče pozelel«, prevlada nad Afrinim nadresničnim svetom 'ljubezenskega razmerja' svet objektivne resničnosti; zavest o tem, kaj je resnično in kaj je fiktivno (privid), onemogoča, da bi v Afrini zgodbi odkrivali nastanek nadresničnega sveta;

— Afrin strah, da bi Mirna žena umrla in se tako združila z rajnim v onstranstvu, postavlja ločnico med tem, kar je živo, in tem, kar je mrtvo. Obstajanje nasprotij v nadresničnem svetu ni mogoče, saj preprečujejo združevanje realnega in fiktivnega v višjo resničnost, kjer naj nasprotja ne bi več obstajala.

V Afrini zgodbi je opaziti v prepletu obstoj dveh svetov: nadresničnega v primeru, ko Afra v želji, da bi zadostila svoji (realni) potrebi po ljubezni, išče potešitev v fiktivnem ljubezenskem razmerju, in realističnega v tistih primerih, ko se Afra zave realnega (prim. Afrino priznanje: »/.../ tudi mene ni nikdar nihče pozelel«).

Dve ravnini Gapitovega nadresničnega sveta

V Gapitovi zgodbi se dejanska resničnost prepleta s fikcijo v monoliten svet nadresničnosti. — Gapit uresničuje potrebo po človeški bližini in ljubezni s predmetom: z lutko Gizelo, ki jo antropomorfizira — oblači, hrani, ogovarja kot živo, ljubljeno osebo. V Gapitovem svetu ne obstaja ločnica med živim in mrtvim, dejanskost (Gapitovo razmerje z lutko) in fikcija (občutje stvarnega ljubezenskega razmerja) se povezujeta v svetu višje resničnosti.

V Gapitov svet 'srečne ljubezni', ki je spet le iluzija in nadomestilo za izgubljene vrednote (za ljubezen), vdira 'zunanji svet' dejanske resničnosti in ogroža Gapitovo ljubezensko harmonijo in s tem existenco.⁷ Strah pred uničenjem privida 'ljubezenske sreče' vodi Gapita v nov privid, ki ga zaznamuje paranoično občutje. Novi privid, povezan z dejanskostjo, tvori novo ravnino Gapitovega nadresničnega sveta, ki nadresnični svet 'ljubezenskega razmerja'

⁷ Glej Gapitov monolog: »GAPIT /.../ Obesiti se moram! /.../ Saj bi se, saj bi se, toda ne privoščim tem hudičem dogodka, vse mesto samo preži in čaka, kdaj se kaj dogodi, katera žrtev bo padla prva.« (ZD 1, 198.)

ogroža — Gapit vidi v dejanjih ljudi skrivne namige, zasledujejo ga fiktivne osebe, v halucinaciji sliši glas antenorja — aparata, ki izsesava misli.

Vsebina Klikotove misli »Privid je edini paradiz, iz katerega ne moremo biti pregnani« je v Gapitovi zgodbi nedvoumno zanikana — človeku ni dana niti možnost iluzije, ostaja mu le neznosna resničnost z možnostjo hrepenenja: »O, še bova imela življenje, Gizela, še ga bova imela, povsem na novo začneva živeti tam zunaj! /.../ Pijva na novo, svetlonovo življenje!«

Hanin ambivalentni svet

Hanin svet sestavljata dve plasti: a) dejanska resničnost; b) Hanina (subjektivna) resničnost. S to delitvijo je postavljeno razmerje med objektivno resničnostjo in Hanino predstavo o tej resničnosti. Hanino resničnost uokvirja in pogojuje dejanskost, ta pa je v Hanini predstavi subjektivno preoblikovana, kar omogoča govoriti o teh dveh 'resničnostih'. Tako razumljeno razmerje zastavlja vprašanje, kam (v katero resničnost) umestiti posilstvo, dogodek iz Hanine zgodnje mladosti — mogoče ga je interpretirati kot realen dogodek v okviru dejanske resničnosti, hkrati pa oblikovanost besedila niti besedilo samo ne preprečujeta, da bi ga postavili v svet Hanine resničnosti, ga torej z gledišča realnega spoznali za fikcijo.

Razlogi, ki omogočajo postaviti razmerje med Hanino resničnostjo in dejanskostjo:

Hana v pogovoru s svojo nekdanjo guvernanto Terezo pripoveduje o prijateljici (s katero sta prebivali v internatu), ki ji je »v nešteto nočeh pripovedovala svoje grozotne povesti« — med drugim o tem, kako jo je domači hlapec komaj trinajstletno posilil. Ob tem Hana Terezi prizna, da se ji spolnost gnusi.⁸ Tereza v svoji pripovedi razkrije enako občutje do spolnosti — Hana njena zgodba prevzame. — V tem pogovoru je prvič v besedilu orisana Hanina pretirana občutljivost, dojemljivost za vplive drugih. Ta Hanina značajska črta je pozneje večkrat izpostavljena, najbolj izrazito v prizoru s Prelihom, ko Hana njena občutljivost pripelje v stanje zanesenosti, ki ga povzroči njen strah pred Prelihom: »*obraz ji posinji, brezmočna otepa z rokami po zraku /.../ kot v katalepsiji odtrga korak od tal, se mu bliža z rokami pred seboj v brezupni zaščiti*«. Enak prizor se ponovi ob ponovnem srečanju Hane in Preliha — Hana se za krajši čas popolnoma prepusti Prelihovemu vplivu: »*HANA z istim zasvojenim glasom, kot v prvem dejanju spričo Prelihove pojave*«. Na pojav zanesenosti in prevzetosti pri Hani opozarjata že didaskalija v prizoru pogovora med Hano in Terezo: »*TEREZA /.../ jo stresa, kot bi jo hotela prebuditi iz nezavesti*« in ena Haninih izjav: »*Povedati sem ti hotela samo, kaj je blodilo revi tam v tujini vedno po glavi. Ali se res ne moreš živeti v to sestrašeno dušo? /.../ O, Reza, hudo je, hudo je po sobah, in tisto o vašem življenjskem smotru, tako me je vso prevzelo!*«.

Te značajske poteze (sposobnost identificiranja, pretirana občutljivost, dojemljivost za vplive drugih) so v dramskem besedilu večkrat in tako izpostavljene, da upravičujejo tezo o obstoju razmerja med dejansko in Hanino resničnostjo in posredno omogočajo uvrstiti 'dogodek iz Hanine rosne mladosti' — posilstvo — v Hanino resničnost, ga torej spoznati (neodvisno od Grumovega zavestnega hotenja) za njeno (Hanino) izmišljijo. Dogodek, ki se je

⁸ »HANA /.../ Tako neizrečeno se mi gnusi vse tisto — postelja!« (ZD 1, 184.)

priprtel prijateljici (posilstvo), projicira v lastno življenje, da bi s tem mogla upravičiti svoj gnus do moških oz. do spolnosti. Hanin problem frigidnosti ne izvira iz 'posilstva' (ne postane frigidna, ker jo je nekdo (Prelih) posilil), temveč iz občutja gnusa (je frigidna, ker se ji spolnost kot taka gnusi).⁹ V trenutku, ko Hana Preliha (ki se ji gnusi¹⁰) udari, premaga svoj gnus, ga 'ubije' in lahko v spolnosti svobodno zaživi: brez kakršnega koli pomisleka povabi k sebi Klikota. Ne samo, da se mu je pripravljena predati v zameno za njegovo pomoč (Klikot odnese Prelihovo truplo iz stanovanja), ona si ljubljena celo želi: »HANA: /.../ Pridi, pridi, kaj se mudiš, plahi ljubimec? /.../ Ne kasni, ne kasni, ljubimec, veliko se imava ljubiti! — Kaj je? Ne izzivaj žene, ki poželi, ne pusti je čakati željne!«.

Nadrealizem v Hanini zgodbi

Srečanje s Prelihom Hano prevzame in povzroči, da zapade v stanje prevzetosti in otrplosti. Hana, ki se identificira s prijateljico, vidi v Prelihu človeka (prav tako kot v prijateljici 'grozljivi povesti' je tudi tu domači hlapec!), ki se želi polastiti njenega telesa. Občutje gnusa do Preliha in strah pred njim povzročita, da si Hana (ki jo zelo hitro 'kaj prevzame') ustvari fikcijo, da ji želi Prelih storiti silo. Dejanskost in Hanina fikcija se povežeta in spojita v nadresnični svet.

Na prehod iz sveta dejanskosti (v katerem se Hana in Prelih srečata) v Hanin nadresnični svet opozori nenadni Prelihov značajske preobrat: iz starejšega, mirnega, sramežljivega in vljudnega hlapca se nenadoma spremeni v surovega, osornega, pohotnega, fizično močnega in gospodovalnega ljubimca.¹¹ V strahu pred »tem groznim«¹² (spolnostjo) se v stanju zanesenosti »v Hani vzpne nenadna moč« — pozvoni z zvoncem in prikličje Terezo. Hana se z zvonjenjem (dejanjem, storjenim v objektivni resničnosti) povrne iz svojega nadresničnega sveta v dejanskost — Prelih postane spet vljuden in ustrežljiv hlapec. Dokončno se Hana reši iz stanja zanesenosti v trenutku, ko sprevidi Prelihovo starčevsko smešnost in betežnost. Zavest o Prelihovi 'nemoči' izzove v Hani upor — Preliha udari s svečnikom po glavi in se s tem odreši občutja strahu in gnusa pred spolnostjo.

⁹ Prim. Hanin odnos do svojega (ljubljenega) fanta Franka: »HANA: Reza, zlagala sem se vam, moj fant — nimam ga rada, ker ni zamerljiv, to ni, ni, radi česar ga ljubim. On — on — nikdar ne sili vame, ne zahteva, naj se mu vdam. Tako neizrečeno se mi gnusi vse tisto — postelja!« (ZD 1, 184.)

¹⁰ »HANA — okrenjena od postelje, pokaže z roko nazaj: Tam za zastori — komi Prelih. Ne morem vam razlagati. Storil mi je hudo. Hotel me je imeti — tako zelo se mi gnusi — tam je stal svečnik — ubila sem ga.« (ZD 1, 219.)

¹¹ Preobrat se začne pri didaskaliji *Molk*, se nadaljuje pri *Zopet čaka, potem brez manir primakne stol in sede. Zamahne malomarno z roko* in je povsem jasno označen z: »PRELIH vidi, da se je s svojo pojavo preko pričakovanja uveljavil, postane surov, ukazuje« (ZD 1, 187; 188). Mimo tega je potrebno opozoriti tudi na drugi vidik. Značilno je, da do tega preobrata pride že v stanju Hanine 'izgubljenosti' (gl. str. 187), torej že njenega fiktivnega sveta, ki vanj stopi Prelih in v istem hipu tudi že postane sestavni del Hanine 'resničnosti'. Opraviti imamo torej z dvema ravninama: z dejansko resničnostjo (prihod Preliha k Hani in njegovo vedenje) in fiktivnim svetom, ki vključuje dejansko resničnost, ki jo Hana registrira in nato absorbira v svojo fiktivno resničnost. V tej resničnosti je tak dogodek že vnaprej pričakovan.

¹² »Pred tem groznim se v Hani vzpne nenadna moč, iztrga se mu iz objema, plane k zvoncu« (ZD 1, 188).

Misel, da je prizor med Hano in Prelihom postavljen v svet, kjer se prepletata dejanska resničnost in Hanina fikcija, da je posilstvo Hane le izmišljija, potrjuje ena Prelihovih izjav v zaključku drame: Prelih zaradi Haninega udarca izgubi spomin,¹³ vendar je amnezija le delna in zajema le tiste prizore iz Prelihovega življenja, ki so kakor koli povezani s Hano. Povsem mogoče je, da je pri Prelihu nastopila delna izguba spomina zaradi udarca in se zato drugega (ponovnega) srečanja s Hano ne spominja, nerazumljivo pa je, da se ne spominja namena svojega obiska pri Hani¹⁴ niti nobenega intimnega srečanja z njo, ko pa se vseskozi zaveda samega sebe in svoje okolice: Tereze, Jute, Punce (Eme), kakor tudi Hane — v zvezi z njo ve povedati le to, da se je bil namenil k njej.

Odgovor na vprašanje, zakaj se Prelih ne zaveda svojega jasno izražene namena, zaradi katerega naj bi bil ponovno obiskal Hano, spominja pa se vsega 'drugega dogajanja', tudi tistega, ki je nastal po prvem srečanju med Hano in Prelihom, je mogoče dati na osnovi zaključkov dosedanje analize dramskega besedila.¹⁵ Prelih se tako zapisanega pogovora, kakor je naveden v drami, *ne more* spominjati, ker ga sploh ni bilo. V dramskem besedilu zapisani pogovor med Hano in Prelihom je produkt Hanine značajske senzibilnosti, njenega občutja gnusa in strahu pred spolnostjo,¹⁶ in nastaja v prepletu delovanja Hanine podzavesti in dejanske resničnosti, kot tak pa izraža Hanin nadresnični svet.

Da je v Hanini zgodbi res mogoče govoriti o povezavi dejanske resničnosti in Hanine predstave o tej resničnosti v nadresnični svet, je videti iz Haninih izjav, ki jim tudi avtor pripisuje poseben pomen, saj jih piše razprto: 1) »Nič več ni res, nikdar ni bilo ničesar!« Citat potrjuje domnevo, da je posilstvo Hane le privid, s katerim je Hana upravičevala svoj gnus do spolnosti — ko Hana gnus premaga, ji privid ni več potreben in preneha obstajati (glej citat). 2) Obstoj dveh resničnosti je utemeljen s katahrezo — z izjavo, s katero se Hana že distancira od svojega nadresničnega sveta: »Naj živi, naj živi — samo da je mrtav!« Hana se šele po katarzičnem dejanju (udarcu) zave dvojnosti svojega sveta: dejanskosti, v kateri je Prelih živ, in svoje resničnosti, v kateri je 'nekdo bil umorjen'. Hana se zave svoje fikcije¹⁷ in se od nje s posmehom distancira. 3) »U morjen je bil nekdo

¹³ »PRELIH je zaradi pretresa možganov izgubil spomin na dogodek« (ZD 1, 223).

¹⁴ Namen je Prelih jasno izrazil že ob prvem srečanju s Hano (ZD 1, 188–189).

¹⁵ Enega izmed zanimivih odgovorov na zastavljeno vprašanje daje Jože Koruza v spremni besedi k srbohrvaškemu prevodu nekaterih Grumovih dram in proze: »Ako je Grum centralnu ličnost svoje drame posle psihoanalitičkog oslobađanja ozdravljenu hteo da vrati u normalan život, nije je smeo opteretiti zločinom. S druge strane, bez radikalnog otklanjanja uzroka traumatskog stanja psihoanalitično oslobađanje nije moguće. Ovu dilemu Grum razrešava tako što Hanin udarac svećnjakom nasilnog trgovačkog pomoćnika Preliha samo onesvesti i oduzme mu pamćenje. Tako on nije mrtav, ali je izgubio svoju sugestivnu moć nad Hanom, jer više ne zna za njihove polne odnose. Hana to stanje izražava uzvikom: 'Neka živi, neka živi — glavno da je mrtav!'« (v op. 1 n. d., 49–50).

¹⁶ Mogoče je predpostavljati, da gnus do spolnosti povzroča v drami na več mestih viden strah pred razčlovečenjem človeka, pred spreminjanjem človeka v avtomatski mehanizem — dejanje posilstva nujno vsebuje tudi prvine, ki človeka razčlovečujejo; prim. tudi didaskalijo »Pred tem groznim se v Hani vzpne nenadna moč«.

¹⁷ Glej tu že navedeno izjavo: »Nič več ni res, nikdar ni bilo ničesar!«

t o n o č!« Dokler Hana Preliha ne udari ('ne ubije'), obstaja v njeni predstavi le ena njegova podoba: Prelih kot utelešenje gnusa. Z dejanjem (udarcem — 'umorom') se Hana občutja gnusa osvobodi — kot posledica se pojavita dve podobi Preliha: Prelih v Hanini resničnosti (kot utelešenje gnusa) je mrtev, Prelih v dejanski resničnosti (kot Vajdin hlapec) je živ. Hana, ki je osvobodjena občutja gnusa (saj je 'umorila' Preliha), lahko zdaj taistega Preliha nagovori v posmehljivem tonu: »HANA vrže glavo nazaj in se zanosno zasmije: Kaj strašite okrog, Prelih, ali vas niso ubili?«

* * *

Dramsko dogajanje, ki sicer z nekaterimi izjemami (prim. interpretacijo Afrine, Gapitove in Hanine zgodbe) temelji na realističnih, logičnih razmerjih in odnosih med dramskimi osebami, uokvirja na začetek in na konec umeščen lik mrtvega naddavkarja, ki, vračajoč se iz zagrobnega življenja v realnost mesta Goge, razširja realistični okvir dramskega dogajanja v smer nadrealizma. Preseči objektivni realizem pa je bilo tudi avtorjevo hotenje, na kar opozarja ena uvodnih didaskalij: »Vse prizorišče dojmi groteskno in neistinito, kakor hišice in figurine v sejmski streljarni« (podčrtal M. J.). Ob upoštevanju Grumovih izjav o lastni drami se razkrije ozadje omenjenega kompozicijskega postopka. 'Neistinitost' prizorišča v drami izvira iz Grumovega hotenja prikazati osebe (ljudi) kot lutke podzavestnih sil. Podzavestne sile so tiste, ki uravnavajo dramsko dogajanje — če je interakcija med dramskimi osebami interakcija med njihovimi podzavestmi, je razumljivo, da v mestu Gogi — svetu prepletajočih se podzavestnih sil — ne obstajajo nasprotja niti časovno logično zaporedje, ki bi preprečevalo soočanje živega in mrtvega.

V drami obstajata dve bistveni prvini, ki pogojujeta nastanek nadresničnega sveta — poglobljanje v podzavest in točka duha, »iz katere življenje in smrt, sporočljivo in nesporočljivo, spodaj in zgoraj prenehamo pojmovati kot nasprotja¹⁸. Nazoren primer prepleta dejanske resničnosti in sveta podzavesti je prizor, v katerem svet vsakdanje, v logičen red strnjene konverzacije za hip vzemiri prihod mrtvega naddavkarja. Nelogičnost, ki se pojavi ob srečanju mrtvega naddavkarja in žive Afre oz. Tarbule je samo navidezna: v mestu Gogi (v svetu podzavesti) obstaja logika nadresničnega sveta, v njem prav tako kot v realnosti vlada logika vzroka in posledice: Tarbula in Afra, ki sta naddavkarja »tako vajeni ob tej uri na cesti«, sploh nista presenečeni, ko že umrlega naddavkarja ponovno zagledata na ulicah Goge. Tarbula je celo ogorčena: »TARBULA ogorčena: Toda gospod naddavkar — saj ste vendar umrli!«

Dejstvo, da v Dogodku obstajata dve bistveni prvini nadrealizma, še ne zadošča, da bi mogli dramo kot celoto uvrstiti med nadrealistična dela. Razloga sta dva: 1) v drami ni zaslediti značilnosti avtomatske pisave; 2) delovanje podzavestnih sil, ki so nastale kot posledica prepleta bioloških in družbenih dejavnikov in določajo realna razmerja med dramskimi osebami, je prikazano v logičnem zaporedju in tvori smiselno grajene fabule, kjer si posamezni prizori sledijo v kronološkem redu in jih ni mogoče poljubno premeščati v dramskem besedilu; kljub hotenju prikazati ljudi kot lutke podza-

¹⁸ M. Nado, Istorija nadrealizma, BIGZ 1980, 178.

vestnih sil, obstajajo predvsem logična (realistična) razmerja med osebami, vpetimi v natančno določeno časovno zaporedje: od večernega mraka preko noči do blestečega jutra.¹⁹

Funkcija nadrealističnih prvin

Grumova misel o prividu kot možnosti pobega iz 'neznosne resničnosti', preoblikovana v Klikotovih besedah 'privid je edini paradiž, iz katerega ne moremo biti pregnani', dobi v drami dva epiloga, ki posredno razkrijeta tudi funkcijo in pomen nadrealističnih prvin:

1. v primeru, ko se dramska oseba svojega privida *ne zaveda* in ga potem-takem sprejema kot resničnost (Gapit, Hana), nastaja: a) nadresnični svet, ki omogoča osebi pobegniti iz sveta 'neznosne resničnosti' in omiljuje njeno bivanjsko krizo (prim. harmonično ljubezensko razmerje med Gapitom in lutko Gizelo); b) nadresnični svet, ki stopnjuje bivanjsko krizo; nastanek nadresničnega pogojuje objektivna resničnost (gogovska atmosfera²⁰), ki izzove fikcijo (prim. Hana, Gapit);

2. v primeru, ko se dramska oseba *zave svojega privida* (Afra, Hana), nadresnični svet preneha obstajati — oseba ločuje med fikcijo in objektivno resničnostjo; zgolj privid ne zadostuje, da bi človek mogel pobegniti iz sveta 'neznosne resničnosti'.

Nadrealistične prvine v Dogodku so predvsem 'sredstvo', s katerim naj bi bila sodobnemu človeku, oropanemu vsakršnih iluzij, ponujena možnost za beg iz bivanjske krize, beg iz sveta 'neznosne resničnosti', vendar pa nadresnični svet, ki nastaja v povezavi privida in dejanskosti, ne odrešuje človeka, saj lahko človekovo bivanjsko krizo tudi poglobi. Nadresnični svet nudi zgolj trenutno, hipno očiščenje, trajne katarze pa ne omogoči. Katarzično občutje, ki človeka dejansko osvobaja, nastaja kot posledica človekove aktivnosti, ki vodi do dogodka: Hana se 'odreši' z akcijo, — s tem, da udari Preliha; Klikota odvrne od samomora ustvarjalni zagon — sede k mizi in se pripravi, da bo začel pisati novelo.

Sklep: Iz Grumovega dela, publicistike in korespondence ni mogoče ugotoviti, koliko se je seznanil z nadrealizmom, kdaj, kakšen odnos je imel do njega. Mogoče je le sklepati, da mu ta literarni pojav ni bil neznan, saj je bil seznanjen z modernističnimi tokovi v svetu in s sočasnimi težnjami v umetnosti na Slovenskem.

Razčlemba osnovnih potez nadrealizma in primerjava sveta, upodobljenega v Dogodku, z zakonitostmi nadrealizma, kaže, da te drame ni mogoče spoznati za nadrealistično, čeprav jo nekatere njene prvine spravljajo v sorodstvo z nadrealizmom.

Ena bistvenih potez začetnega in razvitega nadrealizma je odpor zoper obstoječe krizno družbeno stanje in iskanje izhoda iz tega stanja v revolucionarnih družbenih spremembah. V Dogodku ne zasledimo tega hotenja. Ni dvoma, da je Grum kot zdravnik občutil in spoznal socialne tegobe in da je

¹⁹ Tako postavljeno časovno zaporedje v drami ima simboličen pomen in svojevrstno ilustrira gogovsko atmosfero. Prim. vlogo sonca (svetlobe) in teme v Teobaldovi zgodbi — v prizoru Ozvalda in Gospe Alvingove — in v Hanini zgodbi. V obeh primerih sonce (svetloba) simbolizira odrešitev, očiščenje.

²⁰ Prim. »Vse mesto samo preži in čaka« (ZD 1, DZS 1976, 198).

mesto Goga podoba nižjega socialnega okolja, svet tesnobe, poskusov, kako pobegniti iz vsakdanje resničnosti; nikakor pa ni v tej podobi videti zavestne obsodbe družbe, niti ni zaslediti revolucionarne zahteve po preobrazbi tega sveta.

Ena bistvenih prvin nadrealistične poetike je t. i. avtomatska pisava. Drama *Dogodek v mestu Gogi* pa ni grajena po načelu asociativnega združevanja misli in torej ni napisana po zakonitostih avtomatske pisave.

Značilno za nadrealizem je poglobljanje v podzavest, temelječe na Freudovi psihoanalitični teoriji. Grum se je kot psihiater srečeval in se še s posebno zavzetostjo ukvarjal z bolezenskimi pojavi duševnosti in človekove podzavesti. Njegovo zanimanje za raziskovanje podzavesti je vidno tudi v *Dogodku*, kjer je skušal dramske osebe prikazati kot lutke podzavestnih sil. V raziskovanju in poglobljanju v človekovo podzavest se je Grum najbolj približal nadrealizmu.

Grumovo hotenje vrniti človeku izgubljene iluzije²¹ je v drami *Dogodek v mestu Gogi* povzročalo nastanek nadrealističnih prvin. V drami obstajata dve ravnini sveta: ravnina objektivne stvarnosti in ravnina s fikcijo ustvarjene druge, višje resničnosti. Psihično deformirani prebivalci Goge si v želji, da bi omilili svojo bivanjsko stisko, ustvarjajo iluzijo lepšega življenja, na ta način upravičujejo svoj strah, da bi izgubili 'svojo resničnost' (Gapit) oz. upravičujejo svoj gnus do spolnosti (Hana). Njihov privid se povezuje z dejanskostjo, to pa povzroča nastajanje nadrealističnega sveta.

SUMMARY

The atmosphere in Slavko Grum's drama *Dogodek v mestu Gogi* (written 1927, published 1950) is determined by man's despair and loneliness; he is deprived of all illusions, and experiences the existential crisis within 20th century civilisation. The escape from this crisis, from the world of unbearable reality, is the world of dreams, imagination, and visions and hallucinations. For the Gogans the world of visions is a substitution for the never materialized wishes in everyday reality. The dramatic world of Goga consists of two levels: the objective reality and the above-reality. The lives of its inhabitants are determined by subconscious forces which are shown mainly through individual psychopathological deformations. One of the essential reasons for the psychic traumas of the Gogans is lack of love. This, however, is not an individual characteristic, for it is conditioned by a combination of biological and sociological factors. The new civilisation began to alienate man from fellow-men; in it, there are roots for man's alienation and reification. Modern man can flee from the external world neither into the privacy of his home nor into the world of his own thoughts. Visions remain the only escape; only there the illusion of a different reality (above-reality) can be achieved. Klikot writes to Hana: "Visions are the only paradise from which nobody can be expelled." Hence: visions and illusions, but not rebellion.

The intertwining of the objective reality with the fictitious into above-reality is especially characteristic of Hana. She is capable of pronounced subjective transformation of the objective reality into her own visions. The central question concerning this extremely sensitive and easily impressed character is how to interpret the incident of her youth—the rape. Although it is possible to understand it as an incident from the objective reality, it can be explained—by the analysis of surrealist elements—as a pure invention of hers. Only through fiction can Hana reach catharsis.

The analysis shows that *The Incident in the Town of Goga* contains several surrealist features, yet it completely lacks one of the fundamental characteristics of surrealism: the automatic writing. The poetics of the play may be close to surrealism, but cannot in its entirety be claimed as such.

²¹ Prim. Grumove članke *Beg iz življenja*, *Uvod in Osnovne misli o umetnosti*.

RADOVEDNOST SLOVENISTA PRED BESEDNJAKOM
MUGLIZANSKEGA NAREČJA

Pred kratkim mi je prišel v roke besednjak muglizanskega¹ narečja, ki je izšel v Vidnu leta 1981²: publikacija spada v širši načrt Dizionario Etimologico Storico Friulano (DESF), ki ga vodijo profesorji G. B. Pellegrini, M. Cortelazzo in A. Zamboni s padovanske, M. Doria, G. Francescato in F. Crevatin s tržaške in G. Frau z videnske univerze.

V predstavitvi in obširnem uvodnem delu je najti vse potrebne zgodovinske podatke o študiju tega proti koncu prejšnjega stoletja izginulega furlanskega narečja in o njegovem razmerju do benečanskega narečja, ki ga je dokončno izpodrinilo, a je že vplivalo na muglizanske dokumente s konca 18. in iz vsega 19. stoletja, na katere sta se sestavljalca besednjaka oprla. Sestavljalca sta se odpovedala etimološki analizi gradiva, pač pa sta posvetila natančno pozornost oblikoslovju in frazeologiji. Besednjak obsega okoli 4800 gesel in pomeni znatno obogatitev vednosti o narečjih furlanskega obrobja.

Ko avtorja omenjata na str. XVIII znano polemiko med Odonem Zenattijem in Graziadiom Isaiom Ascolijem o furlanskosti tergestinskega³ narečja, ugotavljata, »da je Zenatti v bistvu in proti tezi, ki jo je zagovarjal, dejansko le podčrtal prav Ascolijeve irditve, in sicer, da je beneški govor bil prisoten v Trstu že od XV. stoletja (in tudi prej), toda ob furlanščini, in da je že od one dobe beneški govor užival status jezika proti tergestinščini, ki je bila govorica ljudstva in so jo zaradi krajevne omejenosti imeli za kmečko in plebejsko govorico in jo zato odklanjali pri pisni praksi. V Trstu in Miljah je to jezikovno stanje, ki ga z izrazom sodobne jezikovne sociologije imenujejo diglosijo, trajalo nekaj stoletij, tako rekoč do konca prejšnjega stoletja.«

V očeh romanistov je ta izjava neoporečna, a je vsaj za Trst zgodovinsko zgrešena, ker ne upošteva dejstva, da so tržaški meščani, in ne samo tržaški meščani slovenskega materne jezika, govorili hkrati tudi slovenščino, tako da bi bilo že zavoljo zgodovinske točnosti utemeljeno rabiti izraz triglosija namesto diglosija. Tudi v tem primeru je žal prevladala davna praksa številnih italijanskih jezikoslovcev, ki ne upoštevajo prisotnosti slovenščine v Trstu, kjer je bila še kako uporabljan jezik ob obeh romanskih variantah vsaj v treh zadnjih stoletjih srednjega veka: za prejšnja stoletja doslej ne razpolagamo s podatki.

Ta obrobna pripomba noče nikakor zmanjšati pomena in obsega besednjaka, ki je videti v vsakem oziru temeljito in pošteno sestavljen. Ker nisem romanist, seveda ne morem in ne smem delj od te temeljne ugotovitve.

Slovenist pa je radoveden ob vprašanju, kolikšne zveze med muglizanščino in slovenščino je moč razbrati iz besednjaka. Prva ugotovitev je nedvoumna: prisotnost slovenskega besednega adstrata je v muglizanščini neznatna, saj dosega komaj pol-drugo desetino gesel; zato je pač treba poudariti romansko »čistost«⁴ muglizanščine v veliko večji meri kakor pri osrednji furlanščini in — verjetno — tudi pri tergestinščini.

Pri prgišču besed, ki so gotovo slovenskega izvira ali vsaj kažejo na vpliv slovenščine, spada polovica v območje onomastike in etničnih imen oz. iz njih izpeljanih občnih: takšne besede so priimka *buziç* in *krevatìn*, etnika *krañulìn* in *skláu*, iz etnikov izpeljana apelativa *krovatìn* »tipo di calzatura della forma di uno stivaletto«⁵ in *sklavìna* »grossa coperta di lana«⁶ in še etnik *šçavón*, ki spada odločno v beneški besedni adstrat.

¹ S tem pridevnikom označujejo jezikoslovci furlansko narečje, ki so ga govorili do okoli 1870 v Miljah, it. Muggia, v tržaški provinci.

² *Diomiro Zudini, Pierpaolo Dorsi*, Dizionario del dialetto muglisano, Casamassima, Udine 1981, XLVI + 190 str. + 14 str. ilustracij.

³ S tem pridevnikom jezikoslovci označujejo furlansko narečje, ki so ga govorili še ob začetku 19. stol. v Trstu in se je ohranilo do konca stoletja le pri nekaterih plemiških družinah.

Preostane prav toliko apelativov, ki jih lahko klasificiramo kot slovenski adstrat: *gubàna, kos* »sorta di canestro per riporvi la semente quando si va ad arare«, *krep* »coccio, stoviglia« in *pelisa* »petizza (moneta austriaca e veneta)« spadajo v splošni furlanski besedni zaklad, prim. *gubàne, còs, crèp* in *pitizze* v furlanskem besednjaku *Il nuovo Pirona, Viden 1977*. Tri druga občna imena so videti posebnost muglizenskega besedišča: *skadàin, skadàin* »catapecchia, baracca usata come fienile« se popolnoma krije s pomenom izvirnega slovenskega *skedènj; práuda* »molenda, compenso per la frangitura delle olive« celo bogati pomensko kompleksnost tega slovenskega izraza, zakaj v nobenem od starih in novejših slovarjev, kar sem jih pregledal, ni razviden pomen »(dogovorjena, zakonita) mezda (stiskača v torkli)«; *krústiza* »varietà di rapa« pa je odsotna v vseh slovenskih slovarjih, kar sem jih lahko pregledal, in je videti povsem neznan slovenski apelativ, ki se je ohranil izključno v besednjaku tega že mrtvega furlanskega obrobnege narečja: iz tega zapisa brez obotavljanja rekonstruiramo slovenski izvorni apelativ **hrústica* »vrsta repe« slovenskim leksikografom in dialektologom v slast.

Pri drugih izrazih moramo biti pri razlagi kar se da previdni in lahko tvegamo kvečjemu kak pomislek. Pri apelativu *muzič* »muso« lahko takoj ugotovimo, da obstaja tudi v tržaškem narečju; M. Doria mu v *Grande dizionario del dialetto triestino*, ki izhaja v snopičih pri tržaškem tedniku *Il Meridiano*, posveča na str. 394 geslo *mušic'* in ga razlaga iz *mušo* (beneško) z manjšalnim sufiksom *-iculu*. Dorieva razlaga je nedvoumna in verjetna, vendar si slovenist lahko postavlja vprašanje, ali ne gre v tem in podobnih primerih za primer ozmoze s slovenskim sufiksom *-ič* in ali ni prav ta ozmoza pomogla davnim romanskim tvorbam s sufiksom *-iculu* do trajnosti in trdoživosti.

Prav redki drugi primeri, ki dopuščajo tudi slovensko etimologijo ali drugačen vpliv slovenščine, so toliko zamotani, da jih prepuščamo etimologom, ki bi se z njimi radi ukvarjali. En sam ali kvečjemu dva druga možna primera ne bi nikakor spremenila razmerja med čistostjo romanske muglizenske in redkostjo slovenskega adstrata in še večjo redkostjo slovenskih vplivov.

Besednjak muglizenske bo prišel zelo prav tudi slovenskemu onomastiku: število antroponimov (osebnih imen, hagianimov, priimkov — med katerimi so navedeni očitno tudi vzdevki) in toponimov, predvsem onih iz neposredne miljske slovenske okolice, je izredno visoko in bo dajalo na voljo slovenskim onomastikom dragocene podatke pri razlagi hibridnih priimkov na Primorskem in romanskih oblik nekaterih slovenskih toponimov. Če naj se omejim na en sam primer, toponim *san durlík* za Dolino: ko so za fašizma prekrščevali naše kraje, so se v tem primeru s srečno roko izognili nasilnemu kalku ali čisti izmišljotini in se le zatekli k davni furlanski imenski obliki, ki so jo sosedje že rabili. Če to v ničemer ne zmanjša politične odgovornosti za nasilstvo, se vsaj imenoslovec tolaži, da ni bila zraven storjena sila še živi jezikovni mnogoplastnosti dežele.

Pavle Merku
Trst

BESEDOTVORNE RAZVOJNE TEŽNJE V SODOBNI POLJSČINI

0 Zelo opazna lastnost v razvoju poljščine v zadnjih štiridesetih letih (čas po drugi svetovni vojni) je ogromna rast besednega zaklada. Zaradi intenzivnega razvoja povojne poljske države in naraščajočih potreb po poimenovanju novih družbeno-kulturnih pojavov in predmetnosti, ki je povezana z razvojem industrije in gospodarstva, se je tudi vsakdanje poljsko besedišče močno obogatilo. Po drugi svetovni vojni se je poljščina obogatila s približno 30 tisoč novimi besedami in njihovimi novimi pomeni ter z okoli milijon znanstvenimi, tehničnimi in strokovnimi izrazi.¹ Da bi bila predstava o tem, kaj te številke pomenijo, jasnejša, naj dodam, da šteje Slovar poljskega jezika, ki ga je v desetih knjigah uredil W. Doroszewski, približno 125 tisoč besed; ob tej primerjavi zaživi moč in pomenljivost novega povojnega poljskega be-

¹ Prim. M. Szymczak, *Język polski w sześćdziesięcioleciu naszej niepodległości (1918—1978)*, Varšava 1982, 25.

sedja. Poljsko besedje se bogati zaradi delovanja domačih besedotvornih vrst, s prevzetim besedjem in neosemantizmi (novopomenkami), tj. z že obstoječimi izrazi, ki dobivajo nove pomene. V tem članku bi rada opozorila samo na sredstva in postopke, s katerimi se v najnovejšem času bogati poljsko besedje, zanemarila pa bom tradicionalne besedotvorne vrste in opozarjala nanje samo tedaj, kadar je v obravnavanem času prišlo do sprememb v rabi, tvornosti ali vezavi osnov. Tako bo članek v celoti posvečen besedotvornim spremembam v povojni poljščini.

Posreden namen tega spisa pa je vendarle veliko širši: Znano je, da slovanski jeziki razpolagajo s precej podobnimi besedotvornimi vrstami in da so besedotvorne razlike med njimi opazno manjše kot glasovne, sklanjatvene ali spregatvene. Torej je utemeljeno vprašanje, ali se tudi v drugih slovanskih jezikih ne pojavljajo podobne težnje, kakršne opazujemo v sodobni poljščini; drugače povedano: ali so obravnavani procesi tipično poljski, ali pa imajo morda širši splošnoslovanski značaj?

1.1 V sodobni poljščini delujeta dve med seboj nasprotujoči si težnji; to sta a) težnja po gospodarnosti s sredstvi jezikovnega izražanja, torej želja po jedrnatosti, v rezultatu katere nastajajo sintetične oblike, in b) njej nasprotna, analitična težnja. Posledica trenja med njima je močno delovanje procesov univerbalizacije (poenobesedenja) in multiverbalizacije² (povečbesedenja) v sodobni poljščini.

Poenobesedenje temelji, kot znano, na zamenjavi dvo- ali večbesednega izraza z eno besedo. Krajšanje večbesednega izraza spremlja pomenska »zgostitev« in povzročča, da so poenobesedenke pogosto dodatno čustveno obarvane, medtem ko njihove govorne podstave niso. Značilne so predvsem za pogovorni in umetnostni jezik. Tako je prišlo v povojni poljščini do takihle besede: *benzyniak* ← samochód na benzynę (avtomobil na bencin), *ropniak* ← samochód na ropę (avtomobil na nafto), *pospieszniak* (brzec) ← pociąg pospieszny (brzi vlak), *Warszawiak* ← pociąg do Warszawy (vlak za v Varšavo), podobno: *Kujawiak*, *Poznaniak*, v slovenščini: *kamničan*, *jeseničan*, *tržičan*, *porodówka* ← sala porodowa (porodniška soba), *zabiegówka* ← gabinet zabiegowy (operacijska soba), *zalesić* (pogozditi) ← zasadzić lasem, *zarybić* ← zapelnić staw rybami (napolniti ribnik z ribami), *myrwagonowac* ← wyładować coś z wagonu (iztovoriti kaj iz vagona), *odgłowić* ← odciąć głowę rybiej (odrezati ribi glavo). Posebno rodna so v tej vlogi samostalniška priponska obrazila -ak, -ak in -(ów)ka ter glagolska -ić in -owac v zvezi z različnimi predponami.³ Poenobesedenke se širijo tudi po drugih slovanskih jezikih, npr. v češčini: *Karlák* ← Karlovo náměstí, *pošták* ← poštovní zřízení (poštni delavec), *zubák*, *zubár* ← zubní lékař (zobni zdravnik); v ruščini: *Leninka* ← Biblioteka imeni V. Lenina v Moskvi (Knjižnica V. Lenina v Moskvi), *večerka* ← večernjaja škola (večerna šola), *zaočnik* ← student zaočnega oddelenja (izredni študent), *udočerit'*, *usynovit'* (pohčeriti, posinoviti) ← prinjat' za dočku, syna (posvojiti otroka); v slovenščini: *dokumentarec* ← dokumentarni film, *kavbojka*, *kriminalka* ← kavbojski, kriminalni film, *parkinsonovka*, *parkinsonka* ← Parkinsonova bolezen, *uglasbiti* ← napisati napev k pesmi.

1.2 Druga oblika težnje po gospodarnosti z jezikovnimi sredstvi so kratice. V poljščini so se pojavile v začetku 20. stol. in tedaj jim je bila prerokovana skorajšnja smrt: nekateri tedanji jezikoslovci so videli v njih vpliv nemščine, drugi vpliv ruščine,⁴ oboji pa so jih odklanjali. V povojni poljščini so se kratice zakoreninile na vseh področjih dela in življenja, npr.: *bhp* ← bezpieczeństwo i higiena pracy (varnost in higiena pri delu), *IBL* ← Instytut Badań Literackich (inštitut književnih raziskav), *Paławag* ← Państwowa Fabryka Wagonów (državna tovarna vagonov), *mat-fiz-chem* ← Wydział Matematyczno-Fizyczno-Chemiczny (matematično-fizikalno-kemijska fakulteta)⁵ itd. Zdi se, da ta pojav ni tuj tudi drugim slovanskim jezikom, npr.: češčini:

² Izraza sta se v poljskem jezikoslovju ustalila pod češkim vplivom.

³ Prim. J. Miodek, Syntetyczne konstrukcje leksykalne w języku polskim, Wrocław 1976; B. Ostromęcka-Frączak, Czasowniki polskie z formantem rozdzielonym, Łódź 1985.

⁴ Zapisano pa je bilo tudi drugačno mnenje: A. M. Seliščev je npr. menil, da so se kratice in okrajšave pojavile v ruščini pod vplivom poljščine, prim.: J. Młodyński, Skrótołce we współczesnym języku polskim, v: Współczesna polszczyzna. Wybór zagadnień, Warszawa 1981, 156–186.

⁵ O položaju kratic in okrajšav priča tudi slovar kratic, prim. J. Paruch, Słownik skrótów, Warszawa 1970.

Čedok ← Československá dopravní kancelář (češkoslovaška turistična agencija), *Dru-
tčeva* ← Družstvo tělesně vadných (društvo invalidov), *SNB* ← Sbor národní bezpečnosti
(ljudska milica); ruščini: *vuz* ← vyššee učebnoe zavedenie (višja šola), *VDNX* ←
Vystavka Dostiženii Narodnogo Xozjajstva (razstava dosežkov državnega gospo-
darstva), *zapčasti* ← zapasnye časti (rezervni deli), *zav.* ← zavedujuščij (predstojnik);
slovenščini: *TOZD*, *tozd* ← temeljna organizacija združenega dela, *TAM* ← Tovarna
avtomobilov Maribor, *Tomos* ← Tovarna motorjev Sežana. Treba je dodati, da so kra-
tice v poljščini lahko osnova za izpeljavo: *wopista* ← WOP (Wojskowa Ochrona
Pogranicza = Vojaško varovanje meja), *pronowiec* ← PRON (Patriotyczny Ruch
Odrodzenia Narodowego = Domoljubno gibanje narodnega preroda), *radiowęzlarz*
← radiowceł (radijska mreža).

1.3 Veliko novih besed je nastalo s konverzijo. V dvobesedni zvezi je namreč prišlo
do izpusta jedrnega člena, določevalni člen, ki je po navadi pridevnik, pa se je po-
samostalil, npr.: *naczelny* (glavni) ← dyrektor naczelny (glavni direktor), *pospieszny*
(brzi) ← pociąg pospieszny (brzi vlak), *sypialny* (spalni) ← wagon sypialny (spalni
vagon). Podobno je po vojni nastala cela vrsta poimenovanj poklicev, npr.: *aparatu-
romy* (operater), *dźwigomy* (delavec na žerjavu), *grupomy* (vodja skupine), *krusza-
komy* (delavec v kamnolomu), *mieszarkomy* (delavec pri mešalcu betona). Ta poime-
novanja imajo vedno samo moški in ženski spol.

1.4 Izpust ne zadeva samo jedrnega člena, temveč tudi njegovo določilo; *milicja*
(milica) ← milicja obywatelska (ljudska milica), *pogotowie* (služba) ← pogotowie
ratunkowe (reševalna služba) itd.

1.5 Drugačen pojav sintetičnih teženj, ki prevladujejo v sodobni poljščini, je kraj-
šanje stalnih besednih zvez na način, da se izpušča jedrni del zveze, določevalni pa
se posamostali:⁶ *Balkan* (Balkan) ← Półwysep Bałkański (Balkanski polotok), *kry-
minal* (kriminal, detektivka), ← powieść kryminalna (kriminalni roman), *szwajcar*
(*švicar) ← ser szwajcarski (švicarski sir), *tatar* (*tatar) ← befszyk tatarski (tatarski
biftek).

2 V pisni obliki poljščine, pa tudi v znanstvenem in uradovnem jeziku se pojav-
ljajo nasprotno, analitične težnje, zaradi česar se namesto ene besede pojavljajo be-
sedne zveze:⁷ *promadzić badania* (opravljati raziskave) ← *badac* (raziskovati), *do-
konać włamania* (izpeljati vlom) ← *włamać się* (vlomiti), *obiekt zabytkowy* (spome-
niški objekt) ← *zabytek* (spomenik).

3 Tvorjenje pogosto temeljijo na besednih nalikah, kar vodi k nastajanju besed-
dovornih serij. Obstoječi besedotvorni model množi število tvorjenk iste vrste.
»Pravilo serije« velja sicer tudi za korenske besede, posebno izrazito pa je v zloženkah,
v katerih se po analogiji pojavlja sprememba v enem izmed členov, npr.: *biblioteka* →
kartoteka, *filmoteka*, *plytoteka* (zbirka plošč, diskoteka), *tašmoteka* (zbirka magne-
tofonskih trakov); *drzewostan* (stanje, sestava gozda) → *bydlotwórczy* (stanje živine),
glebostan (stanje, sestava prsti, tal), *krzewostan* (stanje grmičevja); *katarzynka* (lajna) →
obiadyńka (telefonski recepti za kosilo), *pogodyńka* (telefonska napoved vremena),
zegaryńka (telefonska napoved časa); *krwiotwórczy* (ki ustvarja kri) → *chorobo-
twórczy* (ki povzroča bolezen), *glebotwórczy* (ki ustvarja prst), *rakotwórczy* (ki povzro-
ča raka). Naštete zloženke in izpeljanke se rade krajšajo in okrajšanje izpeljujejo, pri
čemur je najbolj tvoren sufiks *-ca*, npr.: *biorca* (-jemalec), *-dawca* (-dajalec), *-zawca*
(-slovec), npr.: *krwiodawca* (krvodajalec), *opiniodawca* (kdor napiše mnenje), *po-
myslodawca* (kdor da idejo).

Zdi se, da imamo z nalikovanjsko tvorbo opraviti tudi v drugih slovanskih jezikih,
npr.: v ruščini: *xleborob* → zemlerob, xlopkorob, *paroxod* → snegoxod, teploxod,
parovoz → gorjučevoz, lesovoz, teplovoz; v češčini: *lednička* → chladnička, mraz-
nička, *jízdenka* → tramvajnká, vstupenka, delegačenka, *rukopis* → chorobopis, čisto-
pis, dejepis, klinopis, krasopis, životopis; v slovenščini: *jezikoslovje* → besedoslovje,
glasoslovje, državoslovje, ptičoslovje, puškinoslovje, prešernoslovje, riboslovje, *kino-
teka* → stopoteka, vinoteka, željoteka, *vodomer* → dežemer, gostomer, jekomer, kislino-
mer, plinomer, svetlomer itd.

⁶ Glede na raziskovalno stališče lahko govorimo o dezintegraciji obrazila ali o nje-
govi spremembi v ničost.

⁷ D. Buttler imenuje ta proces multiverbalizacija. Prim. njen članek *Procesy multi-
verbalizacji we współczesnej polszczyźnie*, *Poradnik Językowy* 1978.

Po nalikovanjskem pravilu nastajajo t. i. »skupinski besedotvorni modeli«, ki se povezujejo v celo serijo izpeljank ali zloženek. V posameznih primerih je eden izmed členov besedotvorne verige pri tvorbi lahko izpuščen, pa kljub temu lahko prihaja do nadaljnjih tvorjenk (v slovenščini tvorjenke višje stopnje): *odlewać* (odlivati) → *odlewnik* (livar) → *odlewniczy* (livarski) → *odlewnictwo* (livarstvo); *ogrzewać* (ogrevati) → *ogrzewnik* (ogrevallec) → *ogrzewniczy* (ogrevalniški) → *ogrzewnictwo* (ogrevalništvo); *oziębiać* (ohlajati) → — — — — → *oziębialniczy* (ohlajevalniški) → *oziębialnictwo* (ohlajevalništvo); *mur, murować* (zid, zidati) → *murarz* (zidar) → *murarski* (zidarski) → *murarstwo* (zidarstvo); *pszczola* (čebela) → *pszczelarz* (čebelar) → *pszczelarski* (čebelarski) → *pszczelarstwo* (čebelarstvo); *drób* (perutnina) → — — — — — — — — — — → *drobiarski* (perutninarski) → *drobiarstwo* (perutninarstvo).

4 Besedje se v sodobni poljščini bogati tudi zaradi povečanega števila besedotvornih obrazil, tudi prevzetih. M. Szymczak⁸ je ugotovil, da je poljščina prevzela 49 pon, kar je po njegovem računu okoli 20 % vseh. Pripone je poljščina sprejemala iz tujih jezikov od začetka svoje zgodovine, predpone pa šele v novopoljskem obdobju. Med najbolj rodne pripone sodita *-izm* (-izem) in *-ista* (-ist), ki se lahko povezujeta tudi z domačimi osnovami, npr.: *czechizm* (bohemizem), *kresowizm* (mejni, vzhodnopoljski pojav); *czolgista* (tankist), *szablista* (sabljajč), *wopista* (pripadnik vojaškega varovanja meja).

V poljskem besedotvornem sistemu je izpeljava s priponskim obrazilom najbolj značilna za samostalnike in pridevnike, pri glagolih pa je pogostejše sestavljanje. V sodobni poljščini pa vendarle srečujemo tuje predpone pri tvorbi samostalnikov in pridevnikov; to je ena izmed najbolj pomembnih sprememb v sistemu sodobne poljščine po drugi svetovni vojni, npr.: *arcyżabawny* (nad vse zabaven), *aspoleczny* (nedružaben, protidružben), *antymojenny* (protivojen), *hiperpoprawny* (hiperkorekten), *supermężczyzna* (superman), *ultradźwięk* (ultrazvok). Ta pojav je danes zelo živ, prenaša se celo na domače predpone, tako da nastajajo samostalniki in pridevniki, kot so: *nadgodzina* (nadura), *nadmetraż* (prevelika stanovanjska površina), *niedoczynność* (premajhna aktivnost), *niedokwasota* (premajhna kislost), *podrozdział* (podpolglavje), *podsekretarz* (pomočnik tajnika) in druge.⁹

5.1 Pri bogatitvi besedja imajo veliko vlogo narečja in žargoni, iz katerih knjižna poljščina ne sprejema samo obrazil, temveč tudi besedotvorne modele. Pod vplivom narečij in govorov so se v knjižni poljščini pojavili samostalniki na *-ak*, ki so bili prvotno rezervirani za tvorbo imen živalskih mladičev, npr. *kociak* (mucek), *psiak* (kužek), *szczeniak* (ščene, smrkavec), lahko pa tvorijo tudi samostalnike, s katerimi poimenujemo nosilce lastnosti, npr. *przeciętniak* (povprečnež), *przystojniak* (lepotec), *ważniak* (važič) itd. — Podobno se dogaja s priponskim obrazilom *-ka*, ki v sodobni poljščini tvori poimenovanja dejanj ali poklicev, npr.: *belferka* (belfrowanie 'pouk'), *dziennikarka* (dziennikarstwo 'časnikarstvo'), *szoferka* (szoferowanie 'sofiranje'). — Iz poklicne (zdravniške) govorice izhajajo poimenovanja bolnikov z boleznijo (s sufiksom *-owiec*), npr.: *nerkowiec* (ledvični bolnik), *nervowiec* (živčni bolnik), *sercowiec* (srčni bolnik), *zawałowiec* (bolnik po infarktu), *wrzodowiec* (bolnik, ki ima čir) itd. — Pod vplivom poklicnih govorice so se šele po zadnji svetovni vojni začeli širiti v knjižni poljščini izglagolski samostalniki, ki so tvorjeni iz predpinskih glagolov, npr.: *dosuw* (primik), *przegrzew* (pregretje), *uban/obciach* (vic, hec), *udźwig* (teža, ki jo je mogoče dvigniti), *wymach* (zamah) in drugi.

5.2 V sodobni poljščini so opazne tudi spremembe vezanja osnov in pripon. Temeljijo na širjenju vrste osnov, ki se lahko vežejo z določenimi priponami, kar ustvarja večje možnosti izpeljave. Tako je razširilo možnost vezanja pridevniško obrazilo *-owy* (sl. -ov), ki v današnjem stadiju poljščine lahko tvori pridevnike tudi iz samostalnikov na *-nie* (sl. -nje), *-ość* (sl. -ost) in *-ica* ter iz predložnih izrazov: *zebraniowy* (zborovanjski, sejni), *wolnościowy* (osvoboditven), *solidarnościowy* (solidarnosten), *mgławicowy* (megleničen), *przykładowy* (ki je za primer, zgled), *bezcelowy* (brezciljen), *docelowy* (ciljen, namenski). — Povečale so se tudi možnosti v tvorbi prislovov, ki jih v današnji poljščini lahko izpeljemo tudi iz zanikanih pridevnikov, npr.

⁸ M. Szymczak, O interferencji językowej w zakresie formantów słowotwórczych, Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego 1976.

⁹ Na pojav takega besedja so prav lahko vplivali kalki tipa *nadczłowiek* (nadčlovek), *przedmowa* (predgovor), *przedpokój* (pedsoba) itd.

nieoczekiwanie (nepričakovano), *niespodziewanie* (nepričakovano, nepredvideno), *niezachwianie* (neomajno).

Primeri širjenja možnosti vezanja obrazil (glasovne, oblikoslovne in pomenske) bi lahko še naštevali.¹⁰

5.3 Zaradi širjenja možnosti pri vezanju osnov nastajajo po absorpciji in oblikoslovni perintegraciji nova, t. i. razširjena obrazila. To je seveda stara stvar, vendar je to v današnji poljščini zelo tvorno. Nastala so razširjena obrazila kot *-alność*: *zachoromalność* (bolezenskost), *umieralność* (smrtnost); *-owość*: *etapowość* (postopnost), *klikowość* (klikarjenje); *-arstwo, -ownictwo, -alnictwo*: *pantoflarstwo* (copatarstvo), *cieplownictwo* (toplarništvo), *spawalnictwo* (varilstvo); *-arnia, -alnia, -ownia*: *cieplarnia* (toplarna), *palarnia* (kurilnica), *silownia* (strojarnica); *-ownik, -alnik*: *kątownik* (kotomer), *powiększalnik* (povečevalnik); *-owiec*: *mrówkowiec* (veliki stanovanjski blok), *drobnicowiec* (tovorna ladja za majhne tovore), *stocznowiec* (ladjedelničar).

Navedene oblike so samo razširjena pripomska obrazila: *-ość, -stwo, (-ctwo), -nia, -ik, -ec*.

Razširila in spremenila se je tudi pomenska vloga tako nastalih pripomskih obrazil: *-ec* je npr. prvotno tvoril izpridevniška imena nosilcev lastnosti tipa *glupiec* (norec), *mędrzec* (modrec), *starzec* (starec), sedaj pa tvori tudi samostalniška poimenovanja poklicev: *drogowiec* (cestni delavec, cestar), *kadrowiec* (kadrovik), *portowiec* (pristaniški delavec), *zaopatrzeniowiec* (ekonom); zgradb: *falowiec* (dolga stanovanjska hiša z lomljenim tlorisom), *mrowiskowiec* (velik stanovanjski blok), *punktowiec* (stolpič), *wieżowiec* (stolpnica); ladij: *drobnicowiec* (tovorna ladja za majhne tovore), *frachtowiec* (tovorna ladja) itd.¹¹

Podobno se dogaja s *-stwo*. Ta je prvotno tvoril skupna imena tipa *nauczycielstwo* (učiteljstvo), *państwo* (gospoda, država), sedaj pa — razširjen ali ne — tvori poimenovanja industrijskih in športnih panog: *drogownictwo* (gradnja cest, cestarstvo) *drobiarstwo* (perutninarstvo), *cukrownictwo* (proizvodnja sladkorja), *saneczkarstwo* (sankanje) itd. S pojavom novih vlog zamirajo stare vloge besedotvornih sredstev.

Podobni poteki so tudi pri tvorbi glagolov; odmirajo drugotne oblike predpomskih nedovršnikov in se zamenjujejo s prvotnimi netvorjenimi nedovršniki; stara nasprotja kot *ugościć* (pogostiti) : *ugaszczać* (pogoščevati), *ugasić* (ugasniti) : *ugaszać* (ugaševati), *ożenić* (oženiti) : *ożenić* (oženjevati) so zamenjale nova: *ugościć* (pogostiti) : *gościć* (gostiti), *ugasić* (ugasniti) : *gasić* (gasiti), *ożenić* (oženiti) : *żenić* (ženiti). Pri glagolu je opazna tudi zamenjava obrazila *-ić* z *-ować*, npr. *odarnić* (obložiti z rušo) → *odarniować* (obložiti z rušo), *ożaglić* (opremiti z jadrmi) → *ożaglować* (opremiti z jadrmi) itd.

5.4 V zvezi z razvojem industrije v našem času narašča potreba po poimenovanju orodja, naprav, strojev, poklicev, prostorov, delovnih mest itd. Hkrati gre tudi za to, da bi bile nove tvorjenke natančne, predvsem pa enopomenske, kar se lahko zgodi samo, če je obrazilo specializirano. Tako sodobna poljščina loči pomen obrazila *-arka*, ki je v rabi pri tvorbi imen za zapleteno orodje, naprave ali stroje, npr. *koparka*, *pogłębiarka* (bager), od pomena obrazil *-ownik, -alnik*, ki se rabita pri izpeljavi besed, s katerimi poimenujemo preproste naprave, npr. *powiększalnik* (povečevalnik), *prostownik* (usmernik). Hkrati s specializacijo obrazila *-arka* za tvorbo imen orodja, naprav in strojev (nomina instrumenti), torej za poimenovanje neživega, neosebnega nosilca delovnih potekov (prvotno je obrazilo *-arka* služilo za tvorbo delujočih oseb, npr. *hafciarka* 'vezilja', *kosiarka* 'ženska, ki kosi'), sta obrazili *-acz* in *-aczka* postali rezervirani samo za tvorbo poimenovanj osebnih izvajalcev dela, npr. *pakowaczka*, *przewoźniczka* (zavijalka, previjalka), čeprav sta bili prvotno v rabi tudi pri poimenovanju orodja in strojev.

¹⁰ Poleg lastnih opazovanj upoštevam še: H. Salkiewicz, Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego, Varšava 1969; J. Miodek, Rzecz o języku, Szkice o współczesnej polszczyźnie, Wrocław 1983; D. Buttler, Tendencje rozwojowe w zasobie słownym powojennej polszczyzny, v: Współczesna polszczyzna, Wybór zagadnień, 187—219; H. Salkiewicz, Innowacje słowotwórcze w powojennym trzydziestolecu, n. m., 130—156.

¹¹ Seveda imamo v vseh naštetih primerih opravi z že razširjenim obrazilom *-owiec*.

Specializacija zadeva tudi obrazilo *-nia* (*-omnia*, *-arnia*, *-alnia*), v rabi pri tvorbi poimenovanj zaprtih proizvodnih prostorov, dvoran, tovarn itd., npr.: *barnarnia* (barvalnica), *montażomnia* (montaža), *odlewonia* (livarna), *počekalnica* (čakalnica), *nylegarnia* (valilnica). — Pri poimenovanju odprtih prostorov, npr. polja, je v rabi formant *-isko*, npr.: *kartofliško* (krompirišče), *kapušcisko* (zelnik). Jezik se brani pred večpomenskimi oblikami in specializacija v pomenu obrazil je znamenje te težnje.

6.1 Na koncu spregovorimo še o pojavu, ki je na meji med besedotvorjem in oblikotvorjem. Gre za rabo moških poimenovanj ženskih poklicev, zelo razširjeno v sodobni poljščini. To ne velja samo za priimke, temveč tudi za funkcije, ki jih imajo ženske v družbenem in poklicnem življenju, ter za znanstvene naslove, npr. *pani Walczak* (gospa Walczak) namesto stare oblike *pani Walczakowa* (gospa Walczakowa), *profesor Nowak* namesto *profesor Nowakowa* (profesorica Nowakowa), *prezes* (predsednik), namesto pričakovane ženske oblike *prezeska* (predsednica), *docent* namesto *docentka*. Da bi že oblika priimka sama ne opozarjala na civilni stan poimenovane ženske, niso v skladu z novimi družbenimi spremembami več v rabi oblike na *-anka* (hči, npr. *Pakulanka*) in *-ina* (žena, npr. *Puzynina*), izpeljane iz moških priimkov na *-a*, izgubljaja se oblika na *-ówna* (hči, npr. *Stepniakówna*), izpeljana iz moških priimkov na soglasnik; ohranja se še oblika na *-owa* (žena, npr. *Mayenowa*), izpeljana iz moških priimkov na soglasnik, pa tudi ta v zadnjem času opazno izginja iz rabe. Nesklonljivost naslovov in priimkov je v sodobni poljščini znamenje ženskega spola in ima podobno vlogo kot besedotvorno obrazilo.

6.2 Sprememba v delovanju nasprotja moški : ženski spol je podobno kot emancipacija povzročila stilistično prevrednotenje starih modelov, npr. *aptekarzowa* (lekarnarica), *mecenasowa* (odvetnica), *profesorowa* (profesorica) v pomenu lekarnarjeva, odvetnikova, profesorjeva žena. V sodobnem jeziku imajo te oblike šaljiv prizvok. Družbene spremembe so tudi povzročile, da ni več v rabi poimenovanje poklicev na *-czyk*, npr. *kravczyk* (krojaček), *kominiarczyk* (dimnikarček), *piekarczyk* (pekec), s katerimi so nekdanj poimenovali vajence in mlajše pomočnike.

7 Naj sklenem. Spremembe v povojni poljščini so posledica različnih potekov. V besedotvorju se nadaljujejo, modificirajo, prevrednotujejo in odmirajo tradicionalne besedotvorne vrste, pojavljajo pa se tudi besedotvorne novote. Kot nasprotujoči si težnji delujeta sintetičnost in analitičnost poimenovanj. Pojave novih oblik spremlja izginjanje starih. Razširja se možnost vezanja osnov in to vpliva na omejevanje starih vezanj, s specializacijo pomenov nekaterih obrazil naraščajo vloge drugih, terminologizacijo besedja spremlja determinologizacija itd. — Nobeden izmed naštetih potekov ni samostojen in neodvisen; sprememba v enem sproža spremembe v drugem, kar priča o zapletenosti besedotvornega sestava. Spremembe, do katerih v njem prihaja, izvirajo tako iz jezikovnih kot zunajjezikovnih vzrokov, kakršni so npr. družbene in življenjske spremembe, stiki z drugimi jeziki itd.

Božena Ostromečka-Frączak
Filozofska fakulteta v Ljubljani
Prevedel Tone Pretnar

PREKMURSKA LEDINSKA IMENA — IN PRIMER JAVA S PANONSKOSLOVENSKIMI IMENI

1 Ledinska imena v dolnjem Prekmurju, ki je bilo do leta 1777 pod zagrebško škofijo¹.

¹Ledinska imena so povzeta po vizitacijskih zapisnikih in pri imenu je dostavljena letnica vizitacijskega zapisnika. Uporabljeni so naslednji vizitacijski zapisniki: *Visitatio canonica* — Kazóiana 1698, objavljena v *Acta ecclesiastica Sloveniae*, V. zv., Ljubljana 1982, 239—296. — *Visitatio canonica Batthyanyana* — leto 1756 in 1758. — *Visitatio canonica Szilyiana* — leto 1778. — *Visitatio canonica* — leto 1808 (gornje Prekmurje). — *Visitatio canonica* — leto 1811 (dolnje Prekmurje). — *Visitatio canonica* — leto 1829 (gornje Prekmurje). — *Visitatio canonica* — leto 1830 (dolnje Prekmurje). Originalni zapisniki so v škofijiškem arhivu v Szombathelyu. K črkopisu nekaj pojasnil: *cs* = *č*, *cs* je tudi *cz* = *c*; *ch* = *č*, tudi *h*; *gy* = *dž*; *ny* = *nj*; *ph* = *f*; *qu* = *kv*; *s* = *š*, tudi *s*; *ts* = *č*; *tz* = *c*.

1. In diverticulo *Borovje* (1778), *Borovje* (1811), *Borovje* (1830) — Bogojina. 2. In diverticulo *Brezovicza* (1811), *Brezovitza* (1830) — Beltinci. *Pri cseszty* (1778), *Pri Cseszty* (1811), *pri Cseszti* (1830) — Beltinci. — 3. In diverticulo *Czirkevne nyive* (1778), *Czirkevne Nyive* (1811), *Czerkevne Nyive* (1830) — Turnišče. — 4. *Pri Csretah dicto* (1778) — Beltinci. — 5. In diverticulo *Csrethe* (1778), *Csrethe* (1811), *Csrethe* (1830) — Bogojina. — 6. *Na dolicsi* (1811), *na Dolicsi* (1830) — Crensovci. — 7. In diverticulo *Duga nyiva* (1811), *duga nyiva* (1830) — Crensovci. — 8. *Duge nyive* (1778), *Dügenyic* (1811), *Duganyiva* (1830) — Bogojina. — 9. In loco *Goricza* (1778), *Goricza* (1881), in loco *Goritze dicto* (1830) — Bogojina. — 10. In loco *Velika Goricza* (1778), *pri Goriczi* (1811), *pri Goriczi* (1830) — Beltinci. — 11. *Za grabom dicto* (1778), *Za grabov* (1811), *za Grábov* (1830) — Beltinci. — 12. In diverticulo *Gredami dicto* (1778), *Gredami* (1811), *na Gredaj* (1830) — Bogojina. — 13. In diverticulo *Ivánkocz* (1778), *Ivánkócz* (1811), *Ivánkócz* (1830) — Lendava. Na tem področju je bil v srednjem veku zaselek Iwankatheluky (1291), tj. zahodno od Petišovcev². — 14. In diverticulo *Majelicza dicto* (1778), *Jelitza* (1811), *Jelitza* (1830) — Beltinci. Verjetno izhaja iz imena: *majelovec* 'der Tannenwedel' in *jelič* 'die Tanne'³. — 15. In diverticulo *Kamencsicza* (1811), *Kamencsicza* (1830) — Crensovci. — 16. In diverticulo *Koth* (1778), *Kóth* (1811), *Kóth* (1830) — Dobrovnik. — 17. In diverticulo *Kupelits* (1811), *Kupelits* (1830) — Dokležovje. — 18. In loco *Lippa* (1778), *Lippa* (1811), *Lipje* (1830) — Bogojina. — 19. rivus *Lipponyak* (1811) — Lenti. — 20. In diverticulo *Pod lougom* (1811), *pod Lougom* (1830) — Crensovci. — 21. In loco *pri Puszti Nyeváh dicto* (1778), *Pri pusztinyiva* (1811), *pri puszti nyivaj* (1830) — Beltinci. — 22. In diverticulo *Za Opletari dicto* (1778), *Zapopletari dicto* (1811), *Za Opletari* (1811), *Za oplétári* (1830) — Beltinci. — 23. In diverticulo *Za Oplotom* (1778), *Zaopletarom dicto* (1830) — Dokležovje. *Opletar* je zagrajen prostor, ograja. — 24. In diverticulo *Orlovcsák* (1778), *Orolovcsák* (1811), *Orlovcsák* (1830) — Crensovci. — 25. *Oucol* (1256), staja za svinje na področju turniške pražupnije⁴. — 26. In diverticulo *Palina* (1830) — Centiba. To je Polana. — 27. In diverticulo *Pri pili* (1778), *Pri pyli* (1811), *pri Pili dicto* (1830) — Beltinci. *Pil* je die Bildsäule = znamenje⁵, v tem primeru je bil to križ. — 28. In diverticulo *Pri prelogi* (1811), *Pri prelogi* (1830) — na področju Gančan. — 29. In diverticulo *Pri Rhasti* (1811), *pri Rhasti* (1830) — Crensovci; *Rhast* = *hrast*. — 30. In loco *Pod Szloporiczom dicto* (1778) — Beltinci. Verjetno od besede *slop* 'steber'. — 31. in diverticulo *Szmüdnicza* nuncupato (1778) — Beltinci. Izhaja od besede *smudje*. — 32. in loco *Gornyi Stuk dicto* (1778), *Gornistuk* (1811), *Gornyi Stük* (1830) — Dokležovje; beseda *Stük* 'kos zemljišča', nem. *das Stück*. — 33. In diverticulo *Versich* (1778), *Versits* (1811), *Versits* (1830), in promontorio *Versits* (1830) — Bogojina. To je *Vršič*, od *vrh*. — 34. in diverticulo *Zdegonitza* (1811), *Zsegonitza* (1830) — Beltinci. — 35. in diverticulo *Zsabnyik dicto* (1778), *Zsábnyik* (1811), *Zsábnyik* (1830) — Bogojina.

2. Ledinska imena v gornjem Prekmurju, ki je bilo do leta 1777 pod györško škofijo:

1. *Pri bedny* (1698) — Motovilci. — *Pri bednyi* (1756), *Pri•Bednyi* (1778), *pri Begnyi* (1808), *pri Begnyi* (1829) — Gornji Petrovci; *bedenj* 'hohler Baumstamm' = votlo drevo, ki se uporabi za obod (okvir) v studencu⁶, *Pri bednyi*: pri takem studencu. — 2. *Berenye lász* (1829) — Gornji Senik; *berenye* izvira od *brnje* 'die Dammerde' = črna prst', *lász* pa od imena *laze*. — 3. *Fararszko borovgye* (1778), *Fararszko borovgye* (1808), *Farasko borovgye* (1829) — Pečarovci; *farar* = evang. pastor. — 4. In diverticulo *Brangeláz*, *Brangyeláz* (1756), *Brengelász*, *Brengyelász* (1808), *Brangyelász* (1829) — Gornji Senik. Prvi del besede *Brange-*, *Brangye-* morda od besede *branič*; drugi del, *lász*, pomeni 'laze, otrebljen svet (zemljišče)'. — 5. *Decskin bregh* (1756), *Decskinbreg* (1778), *Detskin breig* (1808), *Decskin breig* (1829) — Gornji Senik. — 6. *Pharárszki brig* (1756), *Fararovo Breig* (1808), *Fararovo Breig* (1829) — Grad. — 7. *Pri bükeny* (1698) — Kuzma. — 8. *Czirkevnyo búkonya* (1698), *Czirkevna búkonya* (1756), *Popovszka bukonya*

² I. Zelko, Historična topografija Slovenije — Prekmurje do leta 1500, Murska Sobota 1982, 45.

³ M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar. Ljubljana 1894, 365 in 543.

⁴ I. Zelko, n. d., 71.

⁵ M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, 1895, 37.

⁶ M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, 15—16.

⁷ M. Pleteršnik, 1894, 64.

(1756), *Czerkevna Bükonya, Popovszky Bükonya* (1778) — Gornji Senik; *bukonya, bükonya* 'bukovje'. — 9. *Bükunyicza* (1756), *Bükoonicza* (1778), *Bükooniza* (1808), *Bükoonitza* (1829) — Pečarovci. — 10. *Obercirqui* (1756), *Ober Cserkvi* (1808), *Ober Czerkvi* (1829) — Križevci. — 11. ...in territorio Ivánócz (in) promontorio Sancti Benedicti in diverticulo *Czerkevnyák* (1756). — Sv. Benedikt-Kančovci. — 12. *Czirkevnyek* (1756) — Vel. Dolenci. — 13. In diverticulo *Caelina* (1756), *Cselina* (1778) — Cankova. — 14. ...kre donkovszke *czeszte* (= poleg dankovske ceste; 1698), Pri posznanovszkoj *czesztli* (1698) — Pečarovci. — 15. In diverticulo *Pri Czizlenczi* (1756) — Koprivnik. — 16. *Pod Czizlenczaj* (= pod opekarno; 1756) — Vidonci. — 17. *Tsingérs-ben* (1627)⁸, *Czingeres, Csingerész* (1698), *Csingericza* (1756), *Csingerics* (1778), *Csingercs* (1808), *Csingeres* (1829) — Grad; ledinsko ime *Csingerics* je morebiti iz madž. besede *cseng-eni* 'zveneti, odmevati'. — 18. In diverticulo *Csretta* (1698), *Csreta* (1778), *Csreta* (1808) — Martjanci. — 19. *Csereta* (1698) — Večeslavci. — 20. *Tserta* (1808) — Hodoš. — 21. In diverticulo *Nadeuczzi* (1778), *Nadeoczzy* (1808), *Na Deoczzi* (1829) — Cankova. — 22. In diverticulo *Nadeuczaj* (1698), *Nadeucsaj* (1756), *Nadeucsai* (1778), *Nadeucsaj* (1808), *Nadeucsaj* (1829) — Kuzma. Avg. Pavel razlaga takole: *na döocai* — slovenski: *delčec, delec* = der Waldanteil, Grundanteil⁹. — 23. *Gorenecki dol* (1698) — Pečarovci. — 24. In diverticulo *Popovszkomdoli, Popovszki do* (1756), *Popovszky dou* (1778), *Popovszkom douli, Popovszky dou* (1808), *Popovszkom douli* (1829) — Gornji Senik. — 25. *Dolinczky do* (1756), *Dolenszky dou* (1808), *Dolenszky duo* (1829) — Vel. Dolenci. — 26. In diverticulo *V douli* (1778) — Grad. — 27. ... vulgo *Udolezci* (1756) — Vidonci. — 28. ...in promontorio *Duchenicza* dicto (1756) — Sebeborci. — 29. In diverticulo *Dugáznos* (1756), *Dugaznos* (1778), *Dugoznosz* (1808), *Dugoznoz* (1829) — Gornji Senik. — 30. In diverticulo *Sztári phárov* aliter a régi Pháraház helye = kraj, kjer je bilo staro župnišče (1756) — Sv. Benedikt. — 31. In diverticulo *Sztári Pharov* (1756), *Sztári farov* (1808), *Sztári Farov* (1829) — Gornji Petrovci. — 32. *Czirkveni gaj* (1698), *Czirkewnyi gaj, Popovszkigai* (1756), *Czérkevni Gáj* (1778), *Popovszky Gaj* (1808), *Czirkveni gaj* (1829) — Gornji Senik. — 33. *Za Gájom, Za Nouvim Gajom* (1778) — Cankova. — 34. *V Gaiczi* (1698) — Motovilci. — 35. *Germovecz* (1698), *Gyermovecz* (1756), *Germovecz* (1778) — M. Sobota. — 36. *Decskinagrada* (1756) — Gornji Senik. — 37. In diverticulo *Vgrajkaj* (1756), *Grajka, Grajki* (1778) — Motovilci. — 38. In diverticulo *Grájka, Koucsina Grajka* (1829) — Dolnji Senik; *grájka* pomeni 'ograja, pregraja, plot' kot v dolnjem Prekmurju *oplétar*. — 39. In diverticulo *Grebenchek* (1778) — Gornji Senik. — 40. In diverticulo *Gumilla* (1778) — Grad. — 41. In diverticulo *Gomilicza, Gumilicza* (1778) — Večeslavci. — 42. *Vraise Koricze* vel ördögi tekenyö = madž. vražje korito (1756), *Vraise Goricse* (1808), *Vrejsze Koricze* (1829) — Pečarovci. — 43. In diverticulo *Gmaiszkagorizca*, aliter in Paperdeje 'duhovnikov gozd' (1756) — Kančovci. — 44. *Pri hosztárij*, seu vendégfogadó 'pri gostilni' (1756) — Gornji Petrovci. — 45. *Guszinyák verr* (1698), *Gusinyák* (1756) — Kuzma. — 46. In diverticulo *Petrinyárek* (1756), *Petrin járek* (1808), *Petrin Járek* (1829) — Gornji Senik. — 47. In diverticulo *Karesjárek* (1756), *Kresjárek* (1756), *Ukares járki* (1778), *Kares járek* (1808), *Karesjárek* (1829) — Gor. Senik. — 48. vulgo *Gyericzkovgyárek* (1756) — Koprivnik. — 49. In diverticulo *Za Járkom* (1808), *Za Jarkom* (1829) — M. Sobota. — 50. *Za Jousjom* 'za jelšjem' (1808) — Pertoča. — 51. *Kalina* (1756) — Cankova; *kalina* = die Pfütze = mlakuža¹⁰. — 52. In diverticulo *Na kámli* dicto (1808), *Na Kamli* (1829) 'na kamnu' — M. Sobota. — 53. In diverticulo *Kercsinyai* 'krčevina' (1778) — Cankova. — 54. In diverticulo *Na Konopliscsi* 'na konopljišču' (1808) — M. Sobota. — 55. *Prikosztanovgyi* seu *Gesztenyésben* (1756), pri *Kosztanyovny* (1808), pri *Kosztanouvji* 'pri kostanóvju' (1829) — Gor. Petrovci. — 56. In diverticulo *Koziák* (1756), *Koziák* (1808), *Koziák* (1829) — Gornji Senik. — 57. In diverticulo *Na Koziaki* (1756) — Vidonci. — 58. In diverticulo *Kresoina* (1808), *Kresoina* (1829) — Motovilci; 'travniška kreša?'. — 59. *Crisopotije* (1698), *Krisopottye* (1756), *na Krisopotty* (1808), *Na Krisopottiji* (1829) — M. Sobota. — 60. *Prae crisi* 'pri križu' (1698) — Motovilci. — 61. In diverticulo *Lakticza* (1756), *Lakricza* (1808), *Lakoicza* (1829) — Gornji Senik; morda izhaja od besede *lakotnica*, kar pomeni die Rippenweichegend 'podrebrje'. — 62. In promontorio vulgo *Laorát* (1698) — Pertoča. — 63. In diverticulo *V leszci*

⁸ *Payr Sándor*, Egyháztörténeti emlékek, Sopron, 1910, 123.

⁹ *Pavel Agost*, A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana, Budapest 1909, 6.

¹⁰ *M. Pletersnik*, 1894, 381.

(1698), *V leisz* (1778) — Motovilci. — 64. *Gmainszky log* (1756) — Gor. Petrovci-Adrijanci. — 65. In diverticulo *Lokaj* (1698) — Motovilci. — 66. *Na Lokaj* (1756) — Koprivnik; loka 'močvirnat travnik'. — 67. *Na Locziczáj* (1698), *Locziczáj* (1756) — Motovilci. — 68. In diverticulo *Lopáta* (1756) — Cankova. — 69. In diverticulo *Meja* (1756) — Čikečka vas. — 70. *Cserna Mlaka* (1756), *Cherna Mlaka* (1778), *Csernamlaka* (1808), *Cserna mlaka* (1829) — Pečarovci. — 71. *Müzgai* (1698), in *Müzgai* (1756), *Müzga* (1778) — Motovilci. — 72. In diverticulo *Müzgain* (1778) — Kuzma. — 73. *Na fararszki nyivai* (1698), *Na nyirkaj* (1756), *Med nyivámi* (1778) — Motovilci. — 74. in *Voszkoyníti 'v ozki njivi'* (1698) — Večeslavci. — 75. In diverticulo *Duganyiva* (1756), *Duganyiva* (1808), *Duganyiva* (1829) — Gornji Senik. — 76. In diverticulo *Oberschanye* — de facto sylva pinea = smrekov gozd (1756), *Oberschanye* (1778), *Oberscsanye* (1808) — Pečarovci; *obraščanje* — od *obrasti*. — 77. Duodecim areolas, vulgo *ogon* (1756) — Martjanci; 12 brazd je bilo en ogon. — 78. In diverticulo *Ográd* (1756) — Gornji Petrovci. — 79. In diverticulo *Pod Ougradi* (1778), *Podogrady* (1808), *Pod Ogradi* (1829) — Cankova. — 80. In diverticulo *Domanyi ográd* (1756), *Dományi ográd* (1808), *Dományi ográd* (1829) — Gornji Senik; *domanyi 'domač'*. — 81. In diverticulo *Jankinograd* (1756), *Jankinogradt* (1778), *Jankin ográd* (1808), *Jánkin ográd* (1829) — Gornji Senik. — 82. In diverticulo *Kouszinograd* (1756), *Kouszin Ograd* (1778), *Kouszin Ograd* (1808), *Kouszin Ograd* (1829) — Gornji Petrovci — Adrijanci. — 83. In diverticulo *Reninograd* (1756), *Renuv Ograd* (1808) — Gor. Petrovci. — 84. *Agrum* in diverticulo *pod Outovami* (1808), *Pod Outavami* (1829) — M. Sobota; *pod Otavami*, otavišče. — 85. *puszta parlagh* = madž. pust prelog; (1756) — Hodoš. — 86. In promontorio *Alsó Pécsna* (1698), *Pécsna* (1756), *Pécsna* (1778), *Pécsna* (1829) — Sv. Jurij-Rogaševci. — 87. In diverticulo *Na peiszki* (1698), *Napeiszki* (1756), *Peiszek* (1778), *Na peiszky*, *Gornji peiszek* (1808), *Napeiszki* (1829) — Motovilci. — 88. In diverticulo *Napodokaj* (1756), *Napodojkai* (1778) — Lemerje-Cankova; 'na potokah'. — 89. ... in filiali Motovilcz in diverticulo *pouleg Pertocsa* — inter vicinities fluvii, et territorio *Also-Szlavetsensis* (1808), *pouleg Pertotsa* inter vicinities fluvii et territorio *Alsó Szlavetsensis* (1829) — Motovilci-Grad; *Pertoča* je potok, ki teče skozi Dolnje Slaveče. — 90. vulgo *Kotnyákova Polvincza* (= polovica; 1756) — Vidonci-Grad. — 91. ... pratum in territorio *Falkócz* in diverticulo *Pystika* (1756) — Fokovci-Sv. Benedikt; *pustika 'pust kraj'*. — 92. ... in promontorio *Rájsza* (1778) — Pertoča; morda izhaja od nemške besede *das Reis* 'mladika, trta, dračje, protje'. — 93. ... sylva, vulgo a *Rekettye erdő* (= madž. gozd; 1698), *Rekettye* (1756), vulgo *Rekettye* in vicinities fluvii *Lendva* (1829) — Sv. Jurij-Rogaševci; *Rekettye* = *Rakitje*. — 94. ... vulgo in *Erjaicza*, .. *V argyaiczi* (1698), *Erjaicza* (1756) — Motovilci; od *rja*. — 95. In diverticulo *Na Robej* (1778) — Gornji Senik; na Robeh. — 96. *Szkradnyek* dictum (1808), *Szkradnyek* (1829) — Cankova; 'skrajni travnik'. — 97. In diverticulo *Sridnyi Stük* .. ab occidente antiquo rivulo, ab oriente vulgo *Csernamlaka* (1756), *Szreidnyi Stük* (1778), *Dalejsnyi Stük* (1778), *Domanyi Stük*, *Szrednyi Stük*, *Dolnyi Stük*, *Dolnyi Stük* (1829) — Martjanci; *Stük* 'kos zemljišča'; *domanyi 'domači'*; *dalejsnyi 'daljni'*. — 98. In diverticulo *Czirkeвно topolje* (1698), *Topolgye* (1756), *Topolgye* (1778), *Topolgye* (1808), *Topolgye* (1829) — Gornji Senik. — 99. .. in *Pharoska Tratta* (1756), in diverticulo *Fararszka Tratta* (1778), *Faroszka tratta* (1808), *Faroszka tratta* (1829) — Pečarovci. — 100. *Goszpocsni trávníkai* (1698), *V Goszpoczky Trávníkai* (1756) — Motovilci. — 101. vulgo *Kizdoblanszki traoniczje* (1698), *Kiss Dablánszky Trávníki* (1756), *Kizdoblanszky Trávníkay* (1808), *Kiszdoblanszky Trávníkay* (1829) — Kuzma. Iz imena vasi *Küzdóblanj*, danes Kuzma. — 102. In diverticulo *Popovszki Traunyik* (1756) — Markovci. — 103. In diverticulo *Dolnyi Trávníczke*, *Gornyi Trávník* (1778), *Gornyi Trávník* (1808), *Gorni Trávník* (1829) — Cankova. — 104. In diverticulo *Velki Trávník* (1756), *Veliki Trávník* (1808), *Veliki Trávník* (1829) — Gornji Petrovci. — 105. *Popovszky Trávník* (1808) — M. Sobota. — 106. In diverticulo *Na Gornyi Trebesaj* (1756) — Motovilci. — 107. *V Gornyi Trebesaj* (1778) — Cankova. — 108. In *Vaudinaij* (1698), *Vaudinaj* (1756) — M. Sobota; *v Vodinah*. — 109. In diverticulo *Verbaj* (1778) — Kuzma; *pri Vrbah*. — 110. In diverticulo *Verbics* (1756) — Tišina; od *vrba*. — 111. In diverticulo *Zavinczom* (1756) — Vidonci; 'za vinsko kletjo'. — 112. In diverticulo *Szlatka voda* (1778) — Grad. — 113. *V czirkevnom verhi*, *Velikom verhi*, in promontorio *Veliki verh* (1698), *Velikum verhi* (1756), *Velikom verhi* (1778), *Velikom vrh* (1808), *Velikom vrh* (1829) — Gornji Senik. — 114. *Zomárkovszki verhom* (1756), *Za Markovszkim Verhom* (1778), *Za Mar-*

koszkim vrhom (1808), *Za Markoczin Vrhom* (1829) — Markovci. — 115. Promontorium vulgo Szent Trinitas hegye seu *Nedelszki verh* (1698), *Nedilszki vrh* (1756), *Nedelszky verh* (1778) — Gornji Petrovci; *Nedelski vrh* = Gornji Petróvci. — 116. vulgo *Naverkhi* (1698), *Na verki* (1756), *Nanerhi* (1778), *Naverhy* (1808), *Naverky* (1829 — Kuzma; 'na vrhu'. — 117. In promontorio *Veliki verh* (1778), *Veliki vrh* (1698), *Veliki Vrh* (1829) — Cepinci. — 118. In diverticulo *Vrachianicz* (1756) — Pertoča. *Vračianec* izhaja morda od besede *vračanje* — na primer, da se vrača živina na pašo.¹¹ — 119. In diverticulo *Zaloka* (1756), *Zaloke* (1778), *Zaloka* (1808), *Zaloka* (1829) — Gornji Petrovci; *zaloka* eine abseitige Waldwiese¹². — 120. *Faroffszka zemla* (1698), *Pharoszka Zemla* (1756), *Zirquena Zemla* (1756), *Czérkvena Zemla* (1778), *Pharoszka zemla* (1778) — Murska Sobota. — 121. In diverticulo *Pharofivalun Zemla*, seu a Phárahöz való föld (= madž. k župnišču spadajoča zemlja; 1756), k farofi valon *Zemla* (1778), k farofi velon *Zemla* (1808) — Pečarovci. — 122. In diverticulo *Popovszka Zemla* (1756), *Czirkevna Zemla* (1756), *Popovszka zemla* (1778), *Popovszka zemla* (1808) — Markovci. — 123. In diverticulo *Cirkevna Zemla* (1756), *Zvonska Zemla* (1756), *Czérkevna Zemla* (1778), *Zvonska Zemla* (1778), *Czerkevna Zemla* (1808), *Zvonska zemla* (1808) — Gornji Senik; *zvonska zemlja* je bila učiteljeva, ki je bil tudi zvonar. — 124. In territorio Tóthkereszturiensi in diverticulo *Pharoszka zemla* (1756), *Fararska zemla* (1808), *Fararszka Zemla* (1829) — Križevci. — 125. In diverticulo *Pod Zlaki* (1756) — Vidonci; *pod žlaki* 'pod potmi'. Janos Fliszár navaja za prekmursko *žlak* madž. izraz *hegyalja* 'pot po pobočju'¹³.

Medtem ko je v dolnjem Prekmurju: *Borovjé*, pa je v gornjem Prekmurju palatalizacija: *Borovgyé* — in še več drugih primerov: *Petrin gyárek* (1756), *Brangyeláz* (1756) in *V argyaicz* (1698). —

3 Primerjava s panonskoslovenskimi imeni iz srednjega veka okoli Blatnega jezera. Kako so imenovali panonski Slovenci Mosaburch — Blatenski kostel?

Med prekmurskimi ledinskimi imeni so *Decskin breg* (1756), *Decskina graba* (1756), *Petrin gyárek* (1756), *Jankin ograd* (1756), *Kouszin ograd* (1756), *Renin* (= Hrenin) *ograd* (1756). Na Goriškem še danes pravijo *Čerpnjak-in*, *Fick-in*, *Kozar-in* itd. V srednjem veku je bilo po vsem Prekmurju v navadi žensko svojilno priponsko obrazilo. Vzemimo primer *Beltinci*, Beletafalua (1581)¹⁴, izvira iz osebnega imena *Belta*. Leta 1086 je bilo v kraju Sár v veszprémski županiji več slovenskih imen — in sicer *Belta*, *Gnevko* (Gneuku), *Slavko* (Zlaucu), *Benafa*, *Milost* (Milozt), *Zamudi*, *Križ* (Cris), *Poznan* (Pozman). *Belta* je bil eden izmed oračev (aratra bovum cum mansionibus)¹⁵. — Pri prekmurskih krajevnih imenih je bila ženska svojilniška oblika v naslednjih primerih: *Bratoninch* (1579), *Bodonyinch* (1565), *Peterinch* (1547), *Pyczonyinch* (1499)¹⁶.

Panonski Slovenci so poznali in rabili besedo *grad*. V listini iz leta 1019, s katero je madž. kralj sv. Štefan ustanovil (obnovil) benediktinsko opatijo v Zalavárju, je navedena vas: in villa *Podgrad*¹⁷. — Leta 1157. je ustanovil grof Walfer samostan v bližini Némétujvára, severno od Monoštra (Szent Gotthárd) in ga podredil benediktinski opatiji v Pannonhalmi (... monasterio Sancti Martini in Sacro Monte Pannonie). Tretji zaselek (zemljišče), ki ga je izročil opatiji, se je imenoval »tertium praedium, quod *Podgrad* vocatur — cum quatuor aratris et octo mansionibus«¹⁸.

Najstarejši podatki za Blatno jezero so naslednji: 1055: in loco, qui vulgo dicitur Tichon super *Balatin*¹⁹; 1055: est alius locus in eodem *Bolatin*, inter Putu-ueize et

¹¹ M. Pleteršnik, 1895, 791.

¹² M. Pleteršnik, 1895, s. v.

¹³ J. Fliszár, Vend-magyar szótár — Vendiski-vogrszki recsник, Budapest 1943, 190.

¹⁴ I. Zelko, Historična topografija Slovenije ..., Murska Sobota 1982, 19.

¹⁵ Sörös Pongrácz, A bakonybéli apátság története, Budapest 1903, 270—271.

¹⁶ I. Zelko, Historična topografija ..., str. 21, 23, 73, 76.

¹⁷ Füssy Tamás, A zalavári apátság története, VII. kötet, Budapest 1902, 495, 499.

¹⁸ Erdélyi László, A pannonhalmi főapátság története, I. kötet, Budapest 1902, 604; — in: Sörös Pongrácz, Az elenyészett benzézés apátságok, XII. kötet, Budapest 1912, 309.

¹⁹ Ker bodo velikokrat citirana naslednja dela, navajam kratice teh del: PRT, I = Erdélyi László, A pannonhalmi főapátság története, I. kötet (első korszak), Budapest 1902. — PRT, II = Sörös Pongrácz, A pannonhalmi főapátság története, II. kötet (második korszak), Budapest 1903. — PRT, VII = Füssy Tamás, A zalavári apátság

Knez. Ime *Putu* razlaga Bárcki z osebnim imenom *Pot* — in pravi, da je krajevno ime *Putu* iz osebnega imena.²⁰ Osebnost ime *Pot* se javlja v Oplotnici, v bližini Slov. Konjic, namreč v letih 1642, 1644, 1646, 1650 in 1656, in sicer Jurij *Pot* (*Pott*, *Poth*) in žena Alenka.²¹ Oblika *uueize* razlaga Bárcki z besedo *vejész* in pravi, da je verjetno finko-ogrškega izvora, kar bi pomenilo 'Fischzaun', 'ograja za ribe'.²²

1135: iuxta lacum *Balatyn* (PRT, VIII., 273)¹⁹; 1211: super *Bolotin* (PRT, X., 503)¹⁹; 1260: insulam in *Balatio* (PRT, II., 309)¹⁹. János Melich pravi, da ti podatki pričajo, da je bilo ime *Balaton* že pred prihodom Madžarov in ni izginilo po osvojitvi domovine (Panonije). Prav tako trdi, da je izvor imena *Balaton* južnoslovenskega izvora, iz besede *blato*²³. Toda *Balaton* se prvotno ni nanašal na Blatno jezero, temveč samo na močvirnati *Kis Balaton* 'Mali Balaton'. Kniesza: »Ursprünglich bezog sich der Name wohl nur auf dem sumpfigen Kis-Balaton.«²⁴ In Holub: »Ta Mali Balaton je bil pokrit s trstičem kot poseben del zemljišča v močvirju. Pribinov grad je bil na večjem otoku reke Zale.«²⁵ — Mali Balaton se je razprostiral v dolini reke Zale od Zalavárja do Komárvárosa, na zahodni strani Blatnega jezera.²⁶ Torej v kraju, kjer je v sredini stal Pribinov grad. Zato so ga imenovali panonski Slovenci *Blatin grad*.

V Murski Soboti je navedeno ledinsko ime *Križopotje*. Tako je tudi ob popisu zemljišča leta 1256: ... in divisione duarum viarum, que vulgo dicitur *cryst ut* ... (PRT, VIII., 294), *ut 'pot'*. To zemljišče je bilo last opatije Bakonybél, severozahodno od Veszpréme. Mejniki (meta) stoji na križišču, ki ga ljudstvo imenuje *cryst ut 'križopotje'*. — Na Gornjem Seniku je ledinsko ime Berenye *lász* in Brangeláz (1756). Tudi v panonski Sloveniji so primeri za *Laze*: 1083: Quartum praedium est, quod vocatur *Lazii* (PRT, I., 591); 1210: *Lazi* (PRT, I., 619); 1373: Symon de *Lazy* (PRT, VIII., 295). Ta kraj je v severnem delu županije Veszprém. — 1280: villa *Laaz* (Cs. III., 439)²⁷. — V Motovilcih je ledinsko ime *V leiszi* (1778). Enak primer se javlja leta 1086: incipit terminari a culmine montis, qui dicitur *Lessu* (PRT, VIII., 268). Kraj je bil severozahodno od mesta Veszprém. — V Pečarovcih je bilo ledinsko ime *Cserna Mlaka* (1756). Tudi v panonski Sloveniji je tak primer: 1347: circa unam aquam paludosam *Malaka* vocatam ... per eandem *Megemalaka* ...²⁸. *Mlaka* v županiji Baranya, v soseščini Vajszló in Nagy-Csány. — V turniški pražupniji je bilo ledinsko ime *Oucol* (1256)²⁹, 'staja za svinje'. *Akol*, danes *Akli puszta* — v županiji Veszprém, ob zgornjem otoku reke Gerence. Podatki so ti-le: 1086: villa, que vocatur *Ocol* (PRT, VIII., 269); — 1254: de villa *Ocol* (PRT, VIII., 292); — 1259: de villa *Okol* (PRT, VIII., 297); — 1369: *Ocol* (PRT, VIII., 365).

Popovszka zemla (1756) — Markovci, Popovszki gai (1698) — Gornji Senik, Popovszka bukonya (1756) — Gornji Senik. — Ko je leta 1055 izdal madžarski kralj Andrej I. ustanovno listino tihajnske benediktinske opatije, je v tej listini omenjen kraj cum nomine *Poposka* (PRT, X., 488); — 1092: villa *Poposka* (PRT, X., 497); — 1211: in villa *Poposca* isti sunt servi: (med ostalimi): *Serdeh*, *Pete* (Peter), *Pentec*, *Nemegeh*, *Tompa* (PRT, X., 505); — 1314: *Popsuka* (PRT, X., 547). Oblika *Popsuka* je sestavljena iz *Pop* + madž. beseda *suk-a* — *suk* 'vas, naselbina' —, končnica *-a* je madžarska slovjniška končnica. Slovenski prevod je 'Popovska naselbina'.

V Motovilcih je leta 1698 navedeno ledinsko ime *Prae crisi* (pri križu!). Ako je v slovenskem Prekmurju oblika *prae* navedena namesto *pri*, ni nič čudnega, da so

története, VII. kötet, Budapest 1902. — PRT, VIII = Sörös Pongrácz, A bakonybéli apátság története, VIII. kötet, Budapest 1903. — PRT, X = Erdélyi László, A tihanyi apátság története, X. kötet, Budapest 1908.

²⁰ Bárcki Géza, A tihanyi apátság alapítólevele. Budapest 1951, 24.

²¹ *Geburtenbuch* 1628—1678, Gonobitz.

²² Bárcki Géza, n. d., 23.

²³ Melich János, Szlav jövevényszavaink, I. kötet, 2. rész, Budapest 1905, 101.

²⁴ Kniesza István, Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert, Budapest 1938, 162.

²⁵ Holub József, Zala megye története a középkorban, Pécssett 1929, 26.

²⁶ Füßy Tamás, A zalavári apátság története, VII. kötet, Budapest 1902, 435.

²⁷ Csánki Dezső, Magyarországi történelmi földrajza a Hunyadiak korában, III. kötet, Budapest 1897, 439.

²⁸ E. Nagy, Codex diplomaticus hungaricus Andegavensis, V. kötet, Budapest 1887, 42, 43, 77.

²⁹ Ivan Zelko, Historična topografija ..., str. 71.

na ozemlju panonske Slovenije ravno takšni primeri. Prvi je *Peremarton*, kraj vzhodno od Veszpréme, v neposredni bližini naselbine Sár, kjer se leta 1086 omenja več slovenskih osebnih imen. Podatki: 1238: *Primortun* (PRT, I., 759); 1352—1357: *Premortun*, *Premartino*³⁰, v kraju je bila župnija Primartinu; 1357—1340: *Premortun* (PRT, I., 781). Ila Bálint³¹ razlaga krajevno ime *Peremarton* tako: drugi del imena je osebno ime Martin, o srednjem delu *Pere-* pravi, da je izvir tega imena negotov. Eno mnenje je, da je iz turškega *bār* 'dati'; druga domneva bi bila, da je romunskega porekla: *Peire*, *Pierre*. — Na Slovenskem je več krajevnih imen s predlogom *pri*, na primer: Pricerkev, Prigorica, Prilesje, Prilipe³². — Drugi primer je *Perezsteg*, kraj severovzhodno od Vasvárja, v Železni županiji. Podatki: 1086: in *Prezteg* (PRT, VIII., 269); 1268: *Perezsteg*³³; 1368: in *Prestegh* (PRT, VIII., 365). O krajevnom imenu *Perezsteg* pravi Knieszca, da je brez dvoma slovansko. *Pre-* je iz oblike *pri*; *steg* 'pot, steza'.³⁴ Tako razlaga tudi Melich³⁵.

V Fokovcih v Prekmurju je bilo ledinsko ime *Pystika* (1756). Prav enako krajevno ime je v listini iz leta 1019, s katero je madžarski kralj sv. Štefan ustnovl benediktinsko opatijo v Zalavárju (v *Blatin gradu*), in sicer *Pyssteka* (PRT, VII., 495). Füßy, ki je to listino izdal, pravi, da je bilo to nenaseljeno zemljišče (lakatlan föld volt), in sicer v sosesčini krajev Gétye in Horváthi, to je severovzhodno od kraja Zalaigrice in severozahodno od Zala-Apáti.

V Prekmurju je veliko ledinskih imen *vrh*, *verh*, na primer: *V cirkevnom verhi* (1698), in promontorio *Veliki verh* (1698) — Gornji Senik: za *Markovszkim Verhom* (1778); — *Nedelszki verh* (1698) — Gornji Petrovci; in promontorio *Veliki verh* (1778) — Čepinci. V listini iz leta 1211, s katero je madžarski kralj Andrej II. potrdil zemljišče, ki je pripadalo benediktinskemu samostanu v Tihanyu, je trikrat navedena beseda *verh* (*feereh*), in sicer: ad collegium, qui vulgo dicitur *Appatfeereh*..., ad monticulum, qui vulgo nuncupatur *Zouafeereh*... ad montem, qui vocatur *Varfeereh* (PRT, X., 508). Prvi primer je *Opatov vrh*, drugi *Sovji vrh* in tretji *Grajski vrh* (vár = grad). Posebej je poudarjeno vulgo = navadno, ljudsko. Torej so tukaj še bivali Slovenci. To je v županiji Fejérmegye, v sredini med severnim delom Blatnega jezera in reke Donave. Isti pisatelj László Erdélyi, ki je objavil to listino, ugotavlja v posebni razpravi Popis ljudstva leta 1211 tihanyjske opatije (A tihanyi apátság népeinek 1211 összejírása)³⁶ tudi, da so med več stotimi imeni besede slovanskega, nemškega in latinskega izvora; toda besedo *-feereh* napačno razlaga z madžarsko besedo *fej* 'glava' in navaja *Apát-fejére*, *Vár-fejére* in *Száva-fejére* (str. 396).

Razen navedenih imen še ti-le primeri: Opis zemljišča, ki leži severno od mesta Pápa, v bližini reke Rabe, se glasi iz l. 1086: ... quod declinatur ad sepulchrum Welen... a quo vertitur per quatuor cumulos ad longum, quod vulgo dicitur *huzen-brazda* (PRT, VIII., 268); *huzeu* = *hoszu* 'dolg', torej dolga brazda. — Holm, hribček, se omenja ob popisu zemljišča samostana Sv. Marjete v Hahótu (de Hoholth) v županiji Zala, severno od Velike Kaniže, v bližini reke Plyske (danes Sárkány), in sicer: 1234: ... per monticulum *holm* dictum cadit in fluvium Plyske³⁷; 1214: ... super terra de Sala duarum villarum, *Stara* scilicet et minoris *Oduory*, ... scilicet *Stara* et *Vduory* particulam quendam (PRT, I., 628). To področje je bilo v bližini kraja Bak, to je južno od Zalaegerszega.

Ivan Zelko
Špitalič pri Slovenskih Konjicah

³⁰ *Ortoay Tinadar*, Geographia ecclesiastica Hungariae incunte saeculo XIV e tabulis Ratione collectorum pontificorum a. 1281—1375 referentibus eruta digesta illustrata, I, Budapestini 1891, 291.

³¹ Ila Bálint — Kovacsics József, Veszprém megye helytörténeti Lexikona, Budapest 1964, 330.

³² *Krajevni leksikon Dravske banovine*, Ljubljana 1937, 697—698.

³³ *Georgius Fejér*, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, Budae 1829, IV/3, 437.

³⁴ *Knieszca István*, Ungarns Völkerschaften im XI. Jahrhundert, Budapest 1938, 162, št. 106.

³⁵ *Melich János*, Szlav jövevényiszavaink, ..., II, 124.

³⁶ *Erdélyi László*, Nyelvtudományi Közlemények, XXXIV, kötet, 3—4 füzet, Budapest 1904 — A Magyar Tudományos Akadémia kiadása —, 388—416.

³⁷ *Zala vármegye története*, Oklevéltár, I. kötet, — Szerkesztik Nagy Imre, Véghely Dezső és Nagy Gyula, Budapest 1886, 8.

SLOVENSKA KNJIŽEVNOST V ROMUNIJ

Kdor zasleduje rubrike našega časopisja, posvečene informacijam o prevedenem slovenskem leposlovju, med različnimi prevodnimi jeziki težko opazi romunščino. Pričujoči članek je informativen prikaz v romunščino prevedenih slovenskih literarnih besedil. Že sam pregled naslovov bo pokazal, da so se prevajalci odločali samo za krajša, pogosto manj pomembna besedila, tako da se ne bi moglo govoriti o poznavanju slovenske književnosti v romunskih literarnih krogih v pravem smislu besede. — Namerno se podrobneje ne ustavljam ob jezikovno-stilni analizi posameznih prevodov, ker prevajalci večinoma niso prevajali izvirnikov. Vzorčno navajam le nekaj odlomkov iz Hlapca Jerneja ter nekoliko več pesemskih besedil, kjer predvsem preverjam pomensko točnost prevodov in uspešnost prenašanja pesniške rime v romunščino. Dr. Frâncova, asistentka na oddelku za slovske jezike in književnosti na Univerzi v Bukarešti, je ocenila kakovost romunskega jezika in umetniško-estetsko vrednost prevodov. Z njo sva si razdelili tudi obsežno pregledovanje povojne periodike, in sicer dveh najpomembnejših tednikov, Românie literare in Lucafarula, da bi sliko knjižnih izdaj vsaj deloma dopolnili s podatki o objavah slovske lirike v navedenem časopisju, čeprav so utrinke iz jugoslovanskih književnosti na svojih straneh občasno prinašali tudi drugi ugledni časopisi in revije, na primer Secolul 20, Tribuna in Steaua (Cluj—Napoca), Orizont (Temišvar), Convorbiri literare (Iasi), Ramuri (Craiova) itd.

Slovensko leposlovje v romunskih knjižnih izdajah

Slovenska proza v romunskih prevodih sega od ljudskih bajk, Hlapca Jerneja, Mire Miheličeve, Seliškarjevih Tovarišev do Ingoličevih novel in Torkarjeve Pisane žoge.

Dreplatea lui Jernej (Hlapec Jernej in njegova pravica), Bukarešta, 1973, 101 str. — V kratkem predgovoru prevajalec Valentin Deşliu obvešča o izbornem položaju, ki ga ima Cankar s svojim proznim in dramskim delom v slovenski literaturi. Deşliujev prevod ni samo preprosta jezikovna prestavitve, ampak prava poetična prepesnitev Jernejevih monologov in dialogov. Prevajalec je prodril v najglobljo misel novele in jo podal bralcu v melodiozni plastičnosti svojega jezika s podobnim učinkom, kot ga ima izvirnik. Jernejev jezik je hkrati okoren in pretresljiv govor kmeta v lahnem moldavijskem narečju. Lahko rečemo, da je prevod po umetniški strani izredno uspel, saj ima človek ponekod celo občutek, da je romunski Hlapec Jernej, kakor se vidi iz naslednjega odlomka, skoraj ritmična imitacija izvirnika:

Pogl. XII: »*Deschideți ceasloavele alea! Nu ştiu să citesc, dar vreau să văd cu ochii mei slovele cele negre, care au hotărît şi poruncit una ca asta. Vreau să văd şi eu scoarţele acelor cărţi şi chipul lor negru! Spune-mi dacă scrie acolo aşa: ai muncit pe brânci, ai îngrăşat pământul cu singele şi sudoarea frunţii tale de-a crescut griul înalt cât un stat de om şi iarba grasă, iar acum, cînd ai ajuns bătrîn şi neputincios, cînd a secat singele în tine şi nu mai poţi da belşug pământului ăstuia, hai, pleacă!*«

Izvirnik: »*Odprite bukve: ne znam brati, pa bi rad videl od daleč tiste črne besede, ki so tako naredile in zapovedale. Pokažite: tudi vezavo bi rad videl tistih bukev in črno obrezo! Ali je tam zapisano, povejte: delal si, s krojo si gnojil, da je visoko pognala pšenica, da se je cedila trava od soka; zdaj pa, ko si star in nadložen, ko ni več kroji, da bi z njo gnojil, zdaj pojdi!*«

Nekolikokrat je prevajalec sicer prezrl, da Jernej mladega Sitarja ne kliče gospodar, prav tako se tega naziva v pripovednem besedilu izogiblje sam pisatelj, kajti tu je srž Cankarjeve socialne miselnosti in njegovega pojmovanja pravice do lastnine, ki gre celo tako daleč, da Sitar in gospodar sploh nista več sopomenki.

Pogl. VIII: »*Veniî să-mi iau doar lucrurile!*«, zise bătrînul argat cu privirea aîntîtî unde va departe ca şi cînd ar fi vorbit cu pereţii şi nu cu stăpînul său.

Romunski prevod pesnika Deşliuja bi se v slovenščini lahko glasil takole: »*Samo po svoje stvari prihajam!*« je rekel stari hlapec s pogledom, uprtim nekam v daljavo, kakor da bi se pogovarjal z zidovi in ne s svojim gospodarjem.

Izvirnik: »*Samo po culo prihajam, samo po culo!*« je rekel Jernej in je gledal predse, kakor da bi se pogovarjal s hišo, ne s Sitarjem.

Jernej v Ljubljani vstopi v cerkev in poklekne pred ikonostasom (XI. pogl.: inge-nunche in fața iconostasului), vendar je tako romunskemu bralcu, ki je navezan pretežno na pravoslavno izročilo, še bližji. — Vsekakor je Deșliujev prevod prava literarna umetnina in utelešenje pesnikovih besed: »Izgoreval sem nad tem prevodom.«

Izpod peresa V. Deșliuja je izšel tudi roman Mire Miheličeve *Curcubeu peste oraș* (Mavrica nad mestom), Bukarešta, 1981, 265 str. Besedilo gladko teče in ima le manjše pomanjkljivosti. — Istega leta so v Bukarešti ugledale luč tudi Ingoličeve novele pod skupnim naslovom *Dragoste interzisă* (Prepovedana ljubezen), 262 str. Vzete so iz zbirke Oči in Izbrani spisov: Gimnazijka Feruna, Zebica, Ugasle oči, Prepovedana ljubezen, Oranža, Disonance jesenskega dne in druge. Prevajalca Valentin in Mihaela Deșliu v uvodni besedi orisujeta pot slovenske književnosti od Brižinskih spomenikov pa vse do danes. Poročilo ima toliko večji pomen, ker je edini (čeprav miniaturni) prikaz zgodovine slovenske literature, ki ga lahko zasledimo na romunskih tleh. — Mihaela in Valentin Deșliu sta poslovenila tudi slovenske ljudske bajke in jih objavila v knjigi *Basme populare macedonene și slovene* (Makedonske in slovenske ljudske bajke), Bukarešta, 1977. — Leta 1973 je v prevodu Dimitrija Manuja in Victorja Vescuja izšla Sedmina Bena Zupančiča z naslovom *Salutări Mariei* (Pozdravi Marijo), Bukarešta, 1973, 224 str. Naslov romana je povzet po srbohrvaškem prevodu, po katerem je romunski nastal. — Tovariše Toneta Seliškarja je prav tako iz srbohrvaščine prevedla Ileana Vescu. Mladinska povest o partizanu Pavleku z naslovom *Prietenii* (Tovariši), 245 str., je bila natisnjena v Bukarešti l. 1974 v nakladi nad 20 000 izvodov. — Pisano žgco Igorja Torkarja je prevedel Mirko Živkovič — *Mingea multicoloră*, Bukarešta, 1975, 114 str.

Slovenska poezija se je začela prevajati v romunščino šele v novejšem času. Prvi je knjižno izdajo doživel Kosovel: l. 1972 ga je A. E. Bakonsky vključil v svoje delo *Panorama poeziei universale contemporane 1900—1950* (Panorama sodobne svetovne poezije), Bukarešta, 1972, 422—415 str. Bakonsky je predstavil slovenskega pesnika kot čudežni meteor 20. stoletja, vendar ne kot prezgodaj ugaslo osebnost, temveč kot pesnika, ki je v svojem dvaindvajsetem letu zaključil svoje delo, v katero je hkrati zajel ideje ekspresionizma, futurizma in konstruktivizma.

Kosovela so prevajali kar trije pesniki, poleg Bakonskega še Radu Cîrnezi, ki je izdal 56 Kosovelovih pesmi pod naslovom *Extazul morții* (Ekstaza smrti), Bukarešta, 1975, 75 str., in Petru Cîrdu. Cîrnezi v obširnem predgovoru seznanja bralca s Kosovelovo osebnostjo, v kateri so se prepletali najrazličnejši evropski tokovi avantgarde, ki so se pri nadarjenem pesniku zlili v globoko poetično kreacijo. Ob izidu Kosovelovih pesmi je v literarnem tedniku România literară, št. 23, 1975, str. 29, izšel obsežen članek kritika N. Balote pod naslovom Lirica lui Kosovel. — Devet let za tem se je v izložbah bukaških knjigarn pojavila drobna antologija slovenske lirike *Efemera mea veșnică*, Bukarešta, 1984, 102 str., ki si je naslov izposodila pri Zlobčevi pesmi Moja kratka večnost. Pesmi je poromunil vojvodinski pesnik romunske narodnosti Petru Cîrdu. Spremno besedo je napisal Gheorghe Tomozei, ki je, kot se je sam izrazil, imel 'privilegij' brati Cîrdove prevode še v rokopisu. »Srečanje s poezijo Slovencev je od vsega začetka frapantno. Njeni lirični glasovi zvenijo prepričljivo /.../ škoda, da je usoda poezije, napisane v jeziku majhnega naroda, taka, da večini ostane nepoznana«, piše Tomozei. Sam izbor pesnikov je dovolj reprezentativen. Tu so Srečko Kosovel, Edvard Kocbek, Jože Udovič, Matej Bor, Ivan Minatti, Ciril Zlobec, Lojze Krakar, Tone Pavček, Dane Zajc, Gregor Strniša, Kajetan Kovič, Veno Taufer, Franci Zagoričnik, Svetlana Makarovič, Niko Grafenauer, Tomaž Salamun, Tone Kuntner, Marko Kravos in Ivo Svetina. Cîrdu je izredno rigorozen prevajalec, saj se njegovi prevodi često dobesedno ujemajo z izvirnikom. Kljub temu ga včasih le zanese blizu-glasnost v srbohrvaškem jeziku. Poglejmo si 2. kitico Kosovelove Balade:

*Afară
n-a mai rămas nimeni,
numai el zboară peste luminis,
și numai vinătorul
il hăituește...*

*Na polju
že nikogar več ni,
le ona
preko gmajne leti.
In samo lovec
ji sledi...*

Slovensko *na polju* Cîrdu prevaja z *afară* 'zunaj', kar ustreza prislovu *na polju* v srbohrvaščini. — Prevajalcu žal ni uspelo vedno upoštevati rime izvirnika, tako da je slog nekaterih pesmi v romunščini malce trd, neblagoglasen. Poglejmo, kakšen je prevod Kosovelove Nihilomelanholije:

- Cîrdu: *Caii albaștri ai visului de moarte
înaintează prin ceață.
În strălucirea caldă și bolnavă a luminărilor
strălucește deschis un ochi mort.*
- Prin păienjenișul adormit
al puternicelor talazuri de furtuni ucise
lucește focul de nestins al altarelor
cufundate-n tăcere.*
- Nihilomelancolia înveșmintă în neclintire
toamma cea neagră.
În străfunduri de morminte doarme un mort tânăr,
inecat în uitare.*
- Baconsky: *Pletele albastre ale visului mortuar
înaintează prin ceață
în lumina caldă, bolnavă, a făcliilor
Lucește deschis un ochi mort*
- Sub densitatea inertă
A furtunilor ucise
Lucește ireductibilul foc
Al altarelor cufundate-n tăcere.*
- Nihilomelancolia cuprinde
În nemiscare negrele uimiri
În adîncul mormîntului doarme un mort tânăr
inecat în uitare.*
- Izvirnik: *Modri konji mrliškega sna
stopajo skozi meglo
v topli bolni luči sveč
sije odprto mrtvo oko.*
- Skozi nevzdramni pajčolan
silnih plasti ubitih viharjev
sije neizgorljivi ogenj
v molk se pogrezajočih oltarjev.*
- Nihilomelanholija odeva
v neaktivnost črno strmenje.
V grobni globini spi mlad mrlič
in se potaplja v vsepozabljenje.*

Dober poznavalec romunskega jezika bo v prevodu Bakonskega našel več poetičnosti, čeprav niti enemu niti drugemu ni uspelo ohraniti rime.

Izredno dobri pa so Cîrdujevi prevodi poezije s prostimi verzi, zlasti Kočbekovih, Minattijevih ter modernističnih Salamunovih in Zagoričnikovih pesmi. Takole se glasi Cîrdujev prevod Minattijeve pesmi Nekoga moraš imeti rad:

*Pe cineva trebuie să iubești
fie chiar iarba, riul, copacul sau piatra,
cuiva trebuie să-i pui mîna pe umăr
ca, flămînd, să se sature de apropiere,
cuiva trebuie, trebuie,
asta e ca piinea, ca o înghițitură de apă,
cuiva trebuie să-i dăruiești norii tăi albi,
păsările îndrăznețe ale visurilor tale,
păsările înfricoșate ali neputinței
(căci undeva și pentru ele trebuie să existe
calde cuiburi și liniște).*

*Nekoga moraš imeti rad,
pa čeprav trave, reko, drevo ali kamen,
nekomu moraš nasloniti roko na ramo,
da se, lačna, nasiiti bližine,
nekomu moraš, moraš,
to je kot kruh, kot požirek vode,
moraš dati svoje bele oblake,
svoje drzne ptice sanj,
svoje plašne ptice nemoči
— nekje vendar mora biti zanje
gnezdo miru in nežnosti —*

Lahko bi si postavili vprašanje, ali Cîrdujeva antologija nudi romunski javnosti pravo sliko slovenske poezije. Knjižica vsekakor ima svoj pomen, saj je, kljub nekaterim nepopolnostim, lep prikaz sodobne slovenske lirike.

Težko je objektivno ocenjevati umetnostno prevajanje, ki je morda v nekaterih primerih težje od izvirnega ustvarjanja. Po teoriji Jeana Rousseta je uspešnost prevoda poezije v sintezi jezikovne zvestobe in skladnosti s pesniško obliko, torej v točki, ki jo je skoraj nemogoče določiti. Pesnik Cîrdu ima gotovo vse možnosti, da to točko doseže.

Dramatika. Pohujšanje v dolini Šentflorjanski: prevod Vojislave Stojanović iz srbohrvaščine je ostal v rokopisu, vendar so ga l. 1980 uprizorili na temišvarskem odru pod naslovom *Păcatul in valea Sen Florian* (Greh v dolini Šentflorjanski). Režiser je bil Voja Soldatović.

Slovenska književnost v literarnih revijah România literară in Luceafărul

Tistim, ki berejo romunske literarne časopise, se lahko zdi, da je slovenska književnost v romunskem časopisju slabo zastopana oziroma da se o njej nekaj več piše le v zadnjih letih.

Književni tednik *Luceafărul* od leta 1958 nadaljuje izročilo več tovrstnih revij z istim imenom, ki so izhajale v našem stoletju; med njimi sta najpomembnejši *Luceafărul* iz let 1902—1920, revija romunskih študentov iz Budimpešte, ki so se zbirali v kulturnem društvu Petru Maior, in *Luceafărul* iz let 1941—1945, revija romunskih intelektualcev, ki so po Dunajskem paktu pribežali iz Cluja v Sibiu. — Letnik IX, št. 48, 26. 11. 1966, str. 5, predstavlja sodobno jugoslovansko poezijo tudi s pesmimi naslednjih slovenskih pesnikov: Cirila Zlobca, Ivana Minattija, Toneta Pavčeka, Jožeta Šmita, Ljuzeta Krakarja in Janeza Menarta v zelo lepih prevodih Haralambie Gramescuja. — Isti letnik IX, št. 17, 25. 4. 1966, v rubriki Atlas liric poleg nadrealističnih pesmi Paul Eluarda predstavlja pesnika Mirana Jarca s pesmijo *Cîntec* (Pesem) v prevodu Victorja Tulbureja. — Isti letnik, št. 53, 31. 12. 1966, str. 6, v rubriki Atlas liric prinaša še eno pesem v prevodu H. Gramescuja, in sicer *Toamna ostașilor morți* (Jesen vojakov smrti) Kajetana Koviča. — Letnik X, št. 48, 2. 12. 1967, str. 6: Janez Menart v intervjuju pod naslovom *Poezia nu suportă surogate* (Poezija ne prenaša nadomestkov) govori o fenomenu poezije v Jugoslaviji oz. v Sloveniji in skicira mogoče mostove med slovensko in romunsko književnostjo. — Letnik XI, št. 22, 1. 6. 1968, str. 6: Menartova Pesem jesenske aleje (*Cîntec de alee-n toamna*) poleg stvaritev Miodraga Pavlovića in Branka Miljkovića v rubriki Lirica iugoslava. — Letnik XVII, št. 48, 30. 11. 1974, str. 9: pesmi Katje Špurove, Gregorja Strniše in Toneta Pavčeka; stih je poromunil Valentin Deșliu. — Letnik XIX, št. 48, 27. 11. 1976, str. 7: podoben izbor pesmi seznanja romunske bralce s Katjo Špurovo in poleg njenih prinaša še pesmi Ivana Minattija v prevodu V. Deșliuja in Olge Jore. — Letnik XX, št. 48, 26. 11. 1977, str. 8: enaka rubrika vsebuje poleg pesmi Izeta Saraljića tudi Zlobčeve in Borove verze v prevodu V. Deșliuja. — Isti letnik, št. 22, 29. 5. 1977, str. 10: pesem Vena Tauferja *Noaptea pâlște* (Noč blede) v prevodu P. Cîrduja. — Letnik XXI, št. 47, 26. 11. 1978: večji sklop jugoslovanske lirike vključuje Nika Grafenauerja s pesmijo *Camera* (Soba). — Letnik XXI, št. 51, 23. 12. 1978, str. 8: Olga Jora objavlja intervju s Katjo Špurovo, najvnetejšo prevajalko romunske književnosti v slovenščino; intervju nakazuje dotedanje dosežke in nadaljnje možnosti za poglobitev kulturnih stikov med slovenskim in romunskim narodom. — Letnik XXVII, št. 48, 1. 12.

1984: v rubriki Mapamond so v sklopu jugoslovanske lirike objavljene pesmi Maričke Žnidaršič, Katje Spur in Edvarda Kocbeka. Pesmi je poromunil V. Dešliu.

Tednik România literară je začel izhajati v lasiju leta 1855 kot glasnik ideje o združenju romunskih pokrajin v enotno državo. Leta 1968 je prevzel vlogo najkakovostnejšega književnega tednika v Romuniji in nadaljuje izročilo časopisa Gazeta literară. — 28. 8. 1969 (št. 35), str. 21: v rubriki Atlas liric izide pesem Jožeta Šmita *Tremurătorul plop* (Trepetajoči topol), prevedla Sanda Nenoiu. — Leto pozneje 25. 11. 1970 (št. 48), str. 28: Elena Lința objavi svoj prevod Borove pesmi *Trecerea călătorului prin secolul atomic* (Sel je popotnik skozi atomski vek). — 4. 7. 1974 (št. 27), str. 21: rubrika Din lirica iugoslavă prinese Udovičevega Proteja v prevodu Stefana Aug. Doinașa. Pesem je v sklopu jugoslovanske poezije pospremljena s kratkim člankom. — 27. 11. 1975 (št. 48): spet Doinașev prevod, tokrat Kocbeka *Cine sint* (Kdo sem). — 2. 12. 1976 (št. 49): pod naslovom Din lirica iugoslavă so objavljene pesmi Katje Špurove, Kajetana Koviča in Ivana Minattija v prevodu P. Cîrduja. — 2. 6. 1977 (št. 22), str. 19, in 24. 11. 1977 (št. 47): objavljeni Cîrdujevi prevodi pesmi C. Zlobca in V. Tauferja, ki so pozneje v knjižni obliki izšle v Efemera mea vešnicie. — 29. 11. 1979 (št. 48), str. 21: Zlobčeve, Kajuhove in Kovičeve pesmi v prevodih V. Dešliuja. — 3. 9. 1981 (št. 36), str. 22: v zgoščenem članku predstavljeno Kovičevo pesniško delo.

Če napravimo kratek povzetek, vidimo, da pripada pri prevajanju slovenske književnosti prvo mesto pesniku V. Dešliuju, ki je poleg proznih besedil poromunil nad 100 pesmi, sicer za manj znane časopise širom po Romuniji in za radijske oddaje.

Vredno je omeniti, da sta več prevodov pesemskih besedil objavila tudi lektorja romunskega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani dr. Richard Sirbu in zlasti sedanji lektor dr. Ilie M. Oros. — Na temelju pogodbe o recipročnih izdajah se pripravlja pri založbi Eminescu v Bukarešti izbor pesmi Cirila Zlobca. Najverjetneje bo še v letu 1985 pri isti založbi izšla tudi antologija povojne poezije v Jugoslaviji v izboru in prevodu P. Cîrduja.

Nekaj več kot 1000 tiskanih strani slovenskih knjižnih objav v romunščini seveda ni mnogo, vendar prav ta podatek odpira široko področje dela bodočim poznavalcem in ljubiteljem slovenske književnosti.

Vida Rus
Victoria Frâncu
Univerza v Bukarešti

SLOVAR' RUSSKOGO JAZYKA V ČETYREX TOMAX*

Kmalu po tem, ko je izšel Veliki slovar ruskega jezika v 17 knjigah (BAS, tj. Bolšoj akademičeskij slovar', 1950—1965), je kazalo, da je v ruski leksikografiji za daljše časovno razdobje odstranjena vrzel, s katero so se spopadali zlasti leksikografi ruskega jezika in prevajalci. Nekako v istem času je dobila rusistika Slovar' ruskogo jazyka Akademii nauk SSSR v štirih delih (MAS, tj. Malen'kij akademičeskij slovar', 1957—1961) in dva ponovna ponatisa Daljevega dela Tolkovij slovar' živogo velikorusskogo jazyka (Moskva 1955 in izdajo iz začetka 80. let). (Pri tem oadmislimo izdajo različnih narečnih in strokovnih slovarjev.) Po tem času Rusi niso več izdajali obsežnejših slovarjev. Izjema je Slovar ruskega jezika S. I. Ožegova, ki je prvič izšel l. 1952, potem pa še devetkrat. Deseto stereotipno izdajo smo dobili l. 1973. Pri Ožegovu gre za normativni slovar, ki zajema okrog 57.000 besed. Poleg slovarja S. I. Ožegova smo dobili še več zbornikov, ki prikazujejo leksikalne novosti ali tudi težave, nastajajoče v razvoju ruskega jezika, kot npr. Trudnosti ruskogo jazyka, Slovar' — spravočnik, Moskva 1974, v uredništvu L. I. Raxmanove. Drugo podobno delo je npr. Nove slova i značenija, Slovar' spravočnik po materialnem pressy i literatury 70-x godov, Moskva 1984, v uredništvu N. Z. Kotelove idr. Prva izdaja MAS je obsegala okrog 82.159 besed, medtem ko jih ima druga okrog 83.016. Obravnavani slovar je izšel torej dvajset let po prvi izdaji, glavni urednik pa je A. P. Evgenjeva. Slovar je zajel leksiko ruskega knjižnega jezika od Pušnika do naših dni. Kot prva tako tudi druga

* Izdanie vtoroje, ispravlennoe i dopolnennoe. Akademiya nauk SSSR. Institut ruskogo jazyka. Moskva, izd. "Russkij jazyk" 1981—1984.

izdaja zajema besedni zaklad ne le sodobnega ruskega jezika, marveč tudi besedišče pogosto rabljenih izrazov ruskega knjižnega jezika 19. stoletja, tako da lahko beremo leposlovna dela klasične literature, publicistike in znanosti 19. stoletja in vse do današnjih dni. Prva izdaja MAS podaja v glavnem stanje besedišča ruskega knjižnega jezika 40.—50. let, druga pa 60.—70. let 20. stoletja.

Druga izdaja je bila v celoti pregledana in dopolnjena z besedami, ki so se uveljavljale v zadnjih 20 letih. Slovarska gesla tudi nazorneje vključujejo dodatne citate, s katerimi pojasnjuje slovar posamezne besede oziroma pojme. Najbistvenejši spremembi sta vključitev v slovar prislovov na *-o*, *-e*, *-ski*, izpeljanih iz pridevnikov, in kazalke na ustrezne vidke glagolske pare. Dopolnitev se tiče glagolskih pojasnil, kot npr.: Sov. k... ali Nesv. k... Pojasnila se dajejo pri obeh glagolih.

V slovarju so tudi nekatere dopolnitve stilističnega označevanja besed. Stilno-zvrstne oznake imajo zlasti besede z jasne stilistične ravnine. Oznake so npr. za strokovno, publicistično, umetnostno zvrst, pa za socialne, časovne in mernostne. V primerjavi s prvim slovarjem so tu oznake *pogostnejše*, ki kažejo ekspresivno-emocionalno vrednost besed. Tako npr.: bran(*noe*), (v) iron(ičeskom smysle), prezr(itel'noe), prost(oreč-noe), razg(ovornoe), unič(ižitel'noe), ustar(elo), cerk(ovnoe), šutl(ivoe) idr. Slovar ima tudi veliko število izrazov s posameznih področij znanosti in tehnike, kot npr.: anat(omija), astr(onomija), bot(anika), geol(ogija), geofiz(ika), fiz(ika) idr. Nakazan je tudi izvor, kot npr.: angl(ijskoe), arab(skoe), ali slovnična kategorija: bud(ušče vremja), vin(itel'nyj padež), ipd.

Obnavnavana izdaja MAS ima obsežno poglavje *Kako uporabljati slovar*. Vanj so vključena poglavja: Sestav slovarja, Struktura slovarja, Struktura besednega gnezda, Določitev pomenov besed, Frazeologija, Ilustracije, Stilistične opombe, Slovnična karakteristika besed v slovarju. Sledijo poglavja: Samostalniki, Pridevniki, Glagoli, Prislovi, Števniki, Zaimki, Naglas in Etimološka napotila za tuje besede.

V primerjavi s prvo izdajo ima druga izdaja slovarja precej novosti. Poglejmo najprej *samostalnike*: v 1. izd.: *abazincy -ev* (ed. *abazinec*; *abazinka*) — 2. izd.: *abaziny -zin* (ed. *abazin -a m.*; *abazinka*). Pri besedi *abissincy -ev* ima opombo "ustarelo nazvanje naseljenija Efiopji (Abissinij)", sodobno poimenovanje je *efiopy -ov* (*efióp -a m.*: *efiópka -i*, mn. *efiópki -pok, -pkam, ž.*). V besednem gnezdu *avangárd* ima novi slovar dodane tri besede: *avangardizm, avangardist, avangardistskij*; oblika pridevnika od *avangard* pa je enaka, tj. *avangárdnyj*. Pri besedi *AVIA — aviacionnyj* je izpustil novi slovar samostalnik *aviamotor*. Novi slovar je izpustil tudi besedo *avietka* — kar je po 1. izd. "ustarelo nazvanje legkomotornogo samoleta, obično odno- ili dvuxmestnogo". Prav tako ni v 2. izd. samostalnika *avizo*. Spet pa ima 2. izd. v primerjavi s prvo novi dodatek *avokalo*: "Neskl., sr. Večnozelenoe plodovoe derevo sem. lavrovyx, so s'edobnymi plodami". V novi izdaji so dodana nova imena nekaterih narodov, npr. *laóscy* (ed. *laósec*), ali pa nova oblika, npr. *latínjane* za staro *latiny*. Novo navedena izraza za narod sta tudi *nikaraguáncy, májja*. Poglejmo, kako pojasnjujeta oba slovarja Makedonce: 1) "*makedoncy*: južnoslavjanskij narod, sostavljajuščij osnovnoe naselenie jugoslavskoj Makedonii, nekotoryx rajonov Bolgarii i grečeskoj Makedonii"; 2) "*makedoncy*: 1) nacija, osnovnoe naselenie Makedonii, vxodjaščej v sostav Jugoslavii, a takže lica, odnosjaščiesja k ètoj nacii. 2) naselenie drevnej Makedonii". Obširno pojasnilo ima v novem slovarju ime za narode Jugoslavije: "*jugoslavy*: naselenie Jugoslavii, sostojaščee iz gruppy južnoslavjanskix narodov (serbov, xorvatov, černogorcev idr.), a takže predstaviteli ètogo naselenija". Nov izraz pa je ime naroda *jamájcy* in iz njega izveden pridevnik *jamajskij*.

Novi slovar vključuje tudi *pridevnike*, ki jih ni najti v 1. izdaji, npr. *kavitacióunnyj, malaxal'nyj* (grub., prost.), *radiovyj* (prost.- userdnyj, staratel'nyj), *smuglokózij, smuglotélyj, smurnój, smúryj, tablitčatyj*...

Precej besed, ki so v 1. izdaji, v 2. ni, npr.: *avár, kabinétskij* (novi slovar: *kabinétnyj, magnálij, magnátskij, magnetizírovať, mázankovyj, mazeobráznyj, makitra, malodójka, nabaryšničat', nabatráčit', obludit', obmétit', perelaját'* (grub., prost.), *ravnodénstvennyj, rjast, smúčit', smúčivat', smúčit'sja; smýlivat', smýlit', smýlit'sja, súmočnik, tabletírovočnyj, távoložka, tavolzányj, tavót, tjavkúša, tjelegardínnyj, utolitel'nyj, capún'ja, caponlák, carapún'ja, čabréc, šablí, čkzóty, čksgáuster, čkškavatorostroenie, júra, jákornica, jansenizm, jarovizátor*...

Navedimo še nekaj *prislovov*, ki jih ni v 1. izdaji slovarja: *abstráktno, lévo, oblyžno, pol'sčénno, smolísto, smyšlénno, úxarski, šálo* idr.

Velike spremembe v 2. izd. zadevajo frazeološko gradivo. Slovar vključuje frazeologeme v ožjem pomenu besede (zrasleke, sklope, skupe, sestave¹) in tudi besedne zveze, ki nastopajo v vlogi prislovov, predlogov, veznikov (npr.: *bez uderžu, v silu, pri pomošči, tem ne menee* idr.), prav tako zajema trdne besedne zveze, (TBZ)², kot so sestavljena poimenovanja in strokovni izrazi (*železnaja doroga, gabaritnye vorota, magnetnoe pole* idr.). Frazeološke enote navaja v besednih gnezdih pri vseh besedah (razen pomožnih), ki frazeološko enoto sestavljajo. Razlago le-teh pa navaja slovar le enkrat. Pojasnjuje torej besedo, ki je pomensko za besedno zvezo najvažnejša — tej besedi ustreza slovenski izraz podstava (rus. je: *opornoje slovo*). Slovar pri posamezni frazeološki enoti podaja kazalko, ki pove, pri kateri komponenti je frazeologem pojasnjen. Pri frazeološki enoti (FE) so tudi podane stilno-zvrstne oznake, niso pa navedene prostogovorne.

Kakor za besede tako velja tudi za TBZ, da so v 1. izd. slovarja navedene, pa izpuščene v 2., ali da jih 2. izd. navaja, a 1. ne, ali pa se navedene FE ujemajo. V ponazoritev navedimo: *kabinetyj portret³, kabinetskie zemli (ili zavody), byt' pod kabljučkom u kogo-; legkaja kavalerija; kadrovaja armija; kadrovyje vojska; Krasnyj Krest; Obščestvo Krasnogo Kresta; Krasnyj Polumesjac; krasno govorit'; životnyj magnetizm; matematičeskie tablicy; tavrovoe železo; uranovaja bomba; uzavimoe mesto; flagmanskij korabl'; žit' v šabrax* idr. V novem slovarju nahajamo: *absoljutnaja istina; abstraktnoe iskusstvo; aby kak; za kadrom; kuda Makar teljat ne gonjal; sumčatyj medved'; staryj syč; uroven' morja; carskij den'; jasno kak den'* idr. — Oba slovarja sta včasih pri frazeologemih nedosledna. Podstavo npr. različno pojmuje in jo glede na veliko začetnico komponent tudi različno obravnava, npr.: 1. izd. ima *avgievij konjušni*, 2. pa *Avgievij konjušni*.

Posebej velja pohvaliti v 2. izdaji ponazarjalno gradivo k pojmom oz. besedam. V 2. ga je neprimerno več. Pri citatih iz slovstvenih del je naveden avtor in naslov, npr. *perelicočka*: »Čto èto, dejstvitel'no revoljucionnyj bunt v teatre ili že očerednaja perelicočka staryx idej s cel'ju pridat' im bolee priemlemuju vnešnost? Ju. Zukov. Iz boja v boj.«

Pri stilističnem vrednotenju posameznih besed in besednih zvez ni veliko premikov, npr.: *Makovoj rosinki (ili ni rosinki) vo rtu ne bylo : Makovoj rosinki vo rtu ne bylo*. Podobno velja za besede: *nóčva — obl. : nočva — obl.; poljud'e — istr. : poljud'e — istr...* Včasih je posamezna oznaka za stilistično ravno spremenjena: *poljubovnik*. Prost. Ustar. : *poljubovnik*. Prost.; *poljubovnica*. Prost. Ustar. : *poljubovnica*. Prost.; *pustobrëx*. Prost. : *pustobrëx*. 1. Oxot. i razg., 2. peren. Grub., Prost.

Naglas druge izdaje se v glavnem ujema s prvo. V posameznih primerih sta v ruskem knjižnem jeziku dovoljena dva naglasa. V teh primerih je priporočljiv naglas na prvem mestu, na drugem pa je tudi dovoljen, npr.: *tvoróg -á (-ú) in tvórog -a (-u)*, m. Pri nekaterih besedah je v 1. izd. dovoljen dvojen naglas, v 2. pa samo en, npr.: *trúskóm : truskóm* — in nasprotno: *čavýča : čavýča in čavýčá; šábrénie : šábrénie in šabrénie* idr.

Korenski del besede ima včasih dvojno pisavo, npr. *šálëvka/šelëvka : šalëvka*. Pri nekaterih besedah, zlasti prevzetih, velja druga pravopisna norma, npr.: *fluorescëntnyj : fljuorescëntnyj* (tu gre za naslonitev na latinsko besedo *fluor*).

Druga izdaja MAS je naj sodobnejši slovar ruskega jezika in veliko priznanje za ruske leksikografe. Kljub temu je za mejami tega slovarja ostalo precejšnje število besed (npr. *otit, semema, gagarinit...*), zlasti t. i. »cenzurnih besed«, tj. besed iz žargona, argoja in slenga. Kdor hoče temeljito brati sodobne ruske pisatelje, še mora segati po drugih slovarjih, npr. za predelami russkix slovaraj A. Flegona ali po *Kratkij slovar' sovremennogo russkogo žargona* M. M. i B. P. Krestinskix. Upamo, da bo večjo širino ruskih leksemov zajela nova izdaja BAS, ki jo rusisti težko pričakujemo. Največja pomanjkljivost obravnavanega slovarja je izredno droben tisk, ki uporabnika zelo moti.

Jurij Rojs

Pedagoška akademija v Mariboru

¹ Te izraze za frazeološke enote povzemam po J. Toporišč, K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, JiS 1973/74, št. 8, str. 273—279.

² TBZ — tj. trdna besedna zveza. Kratica ustreza ruski USK (ustojčivij slovesnyj kompleks), ki se v frazeološki teoriji precej uveljavlja. Tako npr.: L. I. Rojzenzon, Lekcii po obščej i russkoj frazeologii, Učebnoe posobie, Samarkand 1973.

³ Polkrepko stavljena je podstava.

ODMEV ŽIVEGA ČLOVEKA IN KRAJINE*

Ob devetdesetletnici rojstva Prežihovega Voranca sta Koroška osrednja knjižnica dr. Franc Sušnik in Kulturna skupnost Ravne na Koroškem s podporo tudi drugih koroških raziskovalnih skupnosti izdali zbornik razprav o Prežihu, s katerimi so udeleženci spominskega srečanja na Ravnah jeseni 1983 spregovorili o pisatelju in njegovem delu. Za uvodnim pozdravom Andreja Logarja in svečano besedo Franca Šentince ima zbornik še naslednje enote: Vrzeli in dileme, O Prežihovem literarnem delu in Priznanja, zahvale, pozdravi.

Poglavje Vrzeli in dileme prinaša dvojce besedil: Josipa Košute Prežih — umetnik in revolucionar in Draga Druškoviča Vrzeli in dileme v političnem življenjepisu Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca. Prvo je očitno jubilejni zapis lepih misli.

Z Dragom Druškovičem in njegovim razmišljanjem pa spregovori strokovnjak. Brez težnje po govorniški in z natančnimi podatki razpravlja o nejasnostih iz Prežihovega življenjepisa, o temah, ki so do nedavnega veljale za nekakšen tabu. Druškovič polemizira tudi z mislijo Josipa Vidmarja iz njegovih Obrazov, češ da je Prežih »naivno in malodušno presojal politične dogodke«. — Lidija Šentjerc v svojih Prispombah k prispevku o vrzelih in dilemah opozarja na to, da je Tito pozitivno vrednotil Vorančevo pisateljstvo, posebej pa poudarja Vorančevo medvojno delo v Plenumu kulturnih delavcev OF in v Finančno gospodarskem odboru, ki se zdi nekaterim nepomembno. — Tudi Tone Sušnik v Razmišljanju o Kuharju politiku dorisuje njegovo politično podobo: zanjo, pravi, »ni potrebna rehabilitacija, gre le za nekoliko zakasnelo osvetlitev«. O tem, kje je mesto Kuharja politika, nobeden od teh piscev ne dvomi: je ob Kardelju in Titu.

Drugo poglavje, o Prežihovem literarnem delu, se začne s sestavkom Janeza Mrdavšiča Otroštvo in mladost Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca. Mrdavšič predstavlja vplive domačega koroškega okolja na Vorančevo pisateljstvo in poudarja zlasti trpko občuteni pisatelj položaj ponižanega in razžaljenega (Prežihovi so bili najemniki na grofovski posesti, Voranc sin hlapca), njegovo dojemanje narave in ljudskega. Opozarja na Prežihov jezik, najbolj pristen, kadar je ljudski. Žal ga ne analizira bolj natančno.

O tem, kako je Prežih znal opraviti s stvarnostjo na ravni satire, parodije in groteske, pišeta Jože Koruza in Franc Zadavec. Problematika je nedvomno zelo obsežna in je nanjo v okviru spominskega zbornika mogoče žal le opozoriti.

Jože Koruza piše o komičnem pri Prežihu kot o literarni drži. Ugotavlja, da se slovenska literarna veda »resno loteva le resnih snovi«, da je torej komično še precej neobdelana kategorija. Kakor da bi Slovenci kot nekakšno tradicionalno žalostno ljudstvo, polno predsodkov, še zmeraj žvečilo stare koreninice humorja kot manj- ali celo nevrednega v literarni vrsti. Prežih velja za izvrstnega portretista ljudskega. S smehom in z družščin njegovih »nevzgojenih« sorodnikov — ironijo, parodijo in grotesko — pove še veliko več, kakor bi mu omogočila direktna beseda. Včasih si je pač bolj varno izbrati za resno vsebino na videz neresno posodo, v kateri se lahko brez strahu gmadijo »nedostojnosti«, nastopajo bebčki in norci, omejeni pijančki, burkaški berači in beračice. Takrat seveda, kadar njihov narobe svet zmore soliti pamet vladarju, mora vladar na trg in norec na prestol. Prežihov v veliki meri še neraziskani ljudski humor bi nam, če bi ga natančneje opazovali, dal sliko družbe, kakor če bi nanjo gledali z mikroskopom. F. Norbert v svoji knjigi Groteske Strukturen in der Prosa Zamjatins (Slawische Beiträge, Band 139) na primer piše: »Roka ostane roka, če jo opazujemo v ogledalu ali z daljnogledom. To ni več, če gledamo nanjo skozi mikroskop. Tudi las, opazovan z mikroskopom, je podoben drevesu.«

Franc Zadavec v sestavku Prežihova in Kranjčeva groteska opozarja na karnevalizacijo v prozi obeh. Karneval je po Bahtinu (M. Bachtin: Dialog. Język. Literatura. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983, str. 145, 146) predstava brez rampe, brez delitve na izvajalce in gledalce. Karnevala človek ne gleda, ampak v njem živi v skladu z enim samim pravilom, s pravilom karnevalske svobode. Karnevalsko življenje je življenje iz tira, »svet z druge strani«. V njem je ukinjena sleherna

* Zbornik ob spominskem srečanju ob devetdesetletnici Prežihovega rojstva. Uredili: A. Logar, J. Mrdavšič, M. Osojnik in S. Sešel. Ravne na Koroškem 1983, 120 str.

hierarhija, neenakost med ljudmi, med njimi ni nobene distance. S stališča nekarnevalskega se v njem pojavljajo »ekscentričnosti«. Zbližuje vzvišeno in nizko, pametno in noro. Familiarizacija pogojuje rušenje epske in tragične distance, odraža se v organizaciji sižeja in sižejnih položajev. Karneval s svojim ritualnim smehom napada vse vzvišeno in ustaljeno, da bi le-to prisilil, da se obnovi. Potrjuje, da je svet iz tira, s smehom reagira na krize v življenju sveta in človeka. V svoji parodični ambivalenci je usmerjen k rojevajoči smrti, k pluralističnemu peklu, v katerem najdejo svoje mesto grešniki in svetniki. To je predstavljala forma, ki združuje Prežiha in Kranjca.

Jože Pogačnik z interpretacijo novele Ljubezen na odoru posega v »idejne in emocionalne razsežnosti, o katerih se javno še vedno nerado govori.« Novela je ob izidu naletela na literarnokritični molk, Prežih pa jo je cenil zelo visoko. Pogačnik natančno razčlenja biološko prvinskost, za katero piše, da bi ostala groba naturalistična podrobnost, če je ne bi spremljala moralna nadgradnja.

Etnologinja Marija Makarovič v prispevku Motiv steljeraje v Prežihovem romanu Jamnica deli temo na dva dela: na oris steljeraje in njen pomen v življenju vaše skupnosti ter na Vorančevo pojmovanje in predstavitev steljeraje v Jamnici. — Janka Messnerja Literarno pismo Prežihovemu Vorancu je bolj pismo kot literarno. Zapuščča vtis poudarjenega opozorila na drugo izdajo v nemščino prevedenih Samorastnikov (Wildwüchslinge, Drava, Celovec). Bolj kot familiarni ton, v katerem se Messner pogovarja z mrtvim Prežihom, njegovo ženo in nami, bralci, bi bila zanimiva strokovna problematika pri prevajanju Prežihovih Samorastnikov v nemščino. Prevajalcu takega besedila gotovo ne bi bilo težko napisati. Tako pa se žal lahko le sprašujemo, na kakšne pasti in uganke naleteva prevajalec, do kolikšne mere je lahko ali mora biti zvest izvorniku, kako prevajati prežihovske tvorbe itd. O problemih te vrste ni na zborovanju spregovoril nihče in Messnerjevo obvestilo o tem bi bilo zanimivo.

Jezikoslovni del Prežihovega zbornika je po obsegu zelo skromen. Marija Kolar govori o komparaciji v Prežihovi novelistiki in jemlje pod drobnogled novele Ljubezen na odoru, Samorastniki in Boj na požiralniku. Prežih je tudi v primeri upošteval spodbude iz narave in vsakdanjega življenja. — Prispevek Alenke Šivic-Dular pa prinaša spoznanja o osebnih imenih, priimkih in hišnih imenih v Požganici. Mnoge osebe nosijo v romanu svoja prava imena, nekatera so le delno spremenjena, redka je Prežih knjižil. Razčlemba temelji na popolnem izpisu imen iz Požganice. Prispevek Alenke Šivic-Dular je gotovo eden najbolj tehtnih in temeljitih.

Zbornik kot celota kaže na zelo skrbno opravljeno delo njegovih urednikov. Besedo več bi lahko bili dodali jezikoslovci, zanimivo bi bilo prebrati, kot rečeno, kaj bolj konkretnega o problemih pri prevajanju Prežiha, k sodelovanju bi bili nemara lahko pritegnili še koga od tistih, ki so sodelovali (kot scenaristi, režiserji, igralci, lektorji) v filmih, posnetih po Prežihovih delih.

Ob tej priložnosti kaže omeniti, da je pred nedavnim izšlo še eno pomembno delo, posvečeno Vorancu, Prežihov album (Borec 1983), ki ga je uredil Tone Sušnik, ne do kraja obdelano gradivo pa sta pripravila za tisk Jože Koruza in Jože Stabej.

Silvija Borovnik
Univerza v Gradcu

BIBLIOGRAFIJA ZNANSTVENEGA IN STROKOVNEGA DELA
FRANCA ZADRAVCA

(OB ŠESTDESETLETNICI)

AVTORSKO DELO*

1954

- 1 Italijanski Jug v sodobni literaturi. NO 7, 1954, 122—128.
- 2 Obrisi gledališkega življenja v Prekmurju med obema vojnama. GL Murska Sobota 1954/55, št. 1, 6—15.
- 3 Prekmurska dramatika. GL Murska Sobota 1954/55, št. 2, 12—17.
- 4 O razrednotenju nekaterih vrednot. Nsod II, 1954, 699—708.
- 5 Zahteva in zgled. Nsod II, 1954, 943—945.

1955

- 6 Marginalije ob Kranjčevi jubilejni knjigi. NO 8, 1955, 401—409, 508—515.
- 7 Ob Aškerčevi stoletnici. JiS I, 1955/56, 108—114.
- 8 Pogovori o jeziku in slovstvu, Maribor 1954. JiS I, 1955/56, 59—64.

1956

- 9 O literarni zgodovini. JiS I, 1955/56, 263—267.
- 10 Nekateri prekmurski problemi tridesetih let med vojnama. Svet ob Muri I, 1956, str. 2—27, 122—138, 209—221.
- 11 Dve Kajuhovi pismi Mišku Kranjcu. NO 9, 1956, 401—404.
- 12 Značilnosti Kranjčevega sloga in jezika do leta 1932. NO 9, 1956, 482—500.
- 13 Človek — umetnik (Marja Boršnik, Pogovori s pesnikom Gradnikom, Maribor 1965). JiS I, 1955/56, 310—315.
- 14 Orientacija v svetu družbenih in političnih idej in Miško Kranjec. Svet ob Muri I, 1956, 226—230.

1957

- 15 Nazori o umetnosti. Svet ob Muri II, 1957, 85—93, 141—152.
- 16 Ob drugi izdaji Janeževe Zgodovine slovenske književnosti. NO 10, 1957, 574—585.
- 17 Jugoslovani v pregledu svetovne književnosti. Svet ob Muri II, 1957, 238—239.

* Naslovi knjig so stavljeni polkrepko, naslovi razprav (oz. njih začetki) razprto, naslovi ocen ležeče, prav tako začetni deli naslovov polemik, vsi drugi naslovi pa navadno. — Razvezava kratic:

<i>Delo</i>	—	<i>KL</i>	= Delo, Književni listi,
<i>GL</i>			= Gledališki list, Murska Sobota,
<i>JiS</i>			= Jezik in slovstvo, Ljubljana,
<i>NO</i>			= Nova obzorja, Maribor,
<i>Nrazgl</i>			= Naši razgledi, Ljubljana,
<i>Nsod</i>			= Naša sodobnost, Ljubljana,
<i>PZDG</i>			= Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana,
<i>Sod</i>			= Sodobnost, Ljubljana,
<i>SR</i>			= Slavistična revija, Ljubljana.

1958

- 18 Trije Pavlovi dopisi Mišku Kranjcu. Svet ob Muri III, 1958, 258—259.
 19 Miško Kranjec o sebi in svojem književnem delu. Svet ob Muri III, 1958, 171—188.
 20 Ferdo Kozak kot urednik Sodobnosti. *Nsod* VI, 1958, 1085—1105.
 21 Ferdo Kozak v času urejevanja Sodobnosti (Ob njegovi korespondenci Mišku Kranjcu). Svet ob Muri III, 1958, 260—270.

1959

- 22 Kranjčev roman Do zadnjih meja. *JiS* V, 1959/60, 162—169, 207—211.
 23 *Neobičajna* polemična metoda. *Nrazgl* 1959, št. 24.

1960

- 24 *Lukács* vznemirja. *Nrazgl* 1960, št. 11.
 25 Pogledi na realizem pri Slovencih med dvema vojnama. *JiS* VI, 1960/61, 8—15, 58—67.

1961

- 26 Izidor Cankar v svoji prozi. *JiS* VI, 1960/61, 192—200.
 27 Pesnik Naci Kranjec — Pajlin. *JiS* VI, 1960/61, 225—228, 246—248.
 28 Slovenska književnost med dvema vojnama. *Pionir* 1960/61, 215—217.

1962 (Gl. tudi Dodatek.)

- 29 Prekmurski napredni tisk do leta 1941. V: Ob naprednem tisku, Murska Sobota 1962, 31—47.
 30 Franz Mehring in slovenska revija *Književnost*. *JiS* VII, 1961/62, 121—124, 155—157.
 31 Estetska in idejna kritika. *Problemi* 1962, 306—308.
 32 Slovenska povojna literarna kritika in esejistika. *JiS* VIII, 1962/63, 17—34.
 33 Pogovor z Jušem Kozakom. *Nrazgl* 1962, št. 17.
 34 Ali marksizem ali idealizem. *Problemi* I, 1962, 158—161.
 35 *Antologija »Slovenačka poezija«*. *Nsod* X, 1962, 1139—1142.
 36 *Mejakova Književna kronika*. *Nrazgl* 1962, št. 5.
 37 *Čas in zavest*. *JiS* VII, 1961/62, 183—186.
 38 *Miroslav Ravbar, Pregled jugoslovanskih književnosti*. *Nsod* X, 1962, 289—295, 414—420.

1963

- 39 **Miško Kranjec (1908—1955)**. Murska Sobota 1963. 328 str.
 40 *Umetnost za človeka* (+ Opombe). V: *Razgledi v književnosti 1918 do 1941*, izbor esejev in kritik, (Kondor 63), Ljubljana 1963, 228—263.
 41 **Miško Kranjec** — Na valovih Mure. *JiS* VIII, 1962/63, 161—167.
 42 *Pisatelj, njegov človek in čas*. *Problemi* I, 1963, 526—539.
 43 *Umetniška proza* Cirila Kosmača. *NO* XVI, 1963, 132—145, 235 do 253.
 44 **Boris Paternu, Estetske osnove Levstikove literarne kritike**. *JiS* VIII, 1962/63, 246—248.
 45 *Josip Vidmar, Drobni eseji*. *JiS* IX, 1963/64, 72—74.

1964

- 46 Književni teoretik Ernst Fischer. Problemi II, 1964, 359—367.
 47 Socialni in socialistični realizem. Nrazgl 1964, št. 6.

1965

- 48 Lirika; Impresionizem Josipa Murna; Osamljeni človek Mirana Jarca; Srečko Kosovel — Tragedija na Oceanu; Ivan Cankar — Na klancu; Ivan Pregelj — Matkova Tina; Literarnozgodovinska metodologija. V: Lirika — epika — dramatika, Murska Sobota 1965, str. 29—48, 69—84, 85—103, 105—141, 165—200, 201—244, 307—334.
 49 Slovenski pesniški avantgardi na rob. Sod XV, 1965, 181—877.
 50 Dramatika Mirana Jarca. JiS X, 1965, 34—56.
 51 Pisma Juša Kozaka Mišku Kranjcu. Sod XIII, 1965, 52—77.
 52 Srečko Kosovel. JiS X, 1965, 171—185.

1966 (Gl. tudi Dodatek.)

- 53 Miško Kranjec. Beograd 1966, 39 str.
 54 Ekspresionizem v dramatici (+ Opombe). V: Upornik, Slovenske ekspresionistične enodejanke in prizori, (Kondor 92), Ljubljana 1966, 161—214.
 55 Futurizem in ekspresionizem v slovenski poeziji. V: Pot skozi noč, Izbor iz slovenske futuristične in ekspresionistične lirike, (Kondor 93), Ljubljana 1966, 93—139.
 56 Edvard Kocbek, pesnik, pripovednik in esejist. Panonski zbornik, Murska Sobota 1966, 167—183.
 57 Pripovednik Miško Kranjec. Panonski zbornik, Murska Sobota 1966, 196—213.
 58 Anton Vratuša. Panonski zbornik, Murska Sobota 1966, 357—359.
 59 Pogledi na besedno umetnost (1898—1918): a) Župančičeva tema umetništva, b) Tema umetništva v poeziji ob moderni, c) Estetsko teoretični spor v katoliški skupini. JiS XI, 1966, 49—59, 104—112, 146—152.
 60 Nove pesmi Srečka Kosovela. Problemi IV, 1966, 318—324.
 61 Konstruktivizem in Srečko Kosovel. Sod XIV, 1966, 1248—1256.
 62 Vasja Predan, *Od premiere do premiere*. JiS XI, 1966, 196—199.

1967

- 63 Oktobrska revolucija in slovenski književniki. PZDG 1—2, 1967, 171—190.
 64 Pogledi slovenskih marksistov na književnost (1919—1941). PZDG 1—2, 1967, 409—426.
 65 Gradnikova poezija do Padajočih zvezd (1902 do 1916). Dialogi 1967, 76—82, 147—157, 210—219.

1968

- 66 Oktobrska revolucija in slovenska literatura. Murska Sobota, Pomurska založba 1968, 182 str.

- 67 **Dramatik Slavko Grum (+ Opombe).** V: Slavko Grum, *Dogodek v mestu Gogi*, (Kondor 102), Ljubljana 1968, 53—78.
- 68 **Književna esejistika in kritika.** V: Slovenska književnost 1945—1965, II. knj., Ljubljana 1968, 193—363.
- 69 **Dramatika Slavka Gruma.** SR 16, 1968, 413—469.
- 70 **Umetnik in družba v Cankarjevih delih.** Sod 1968, 1220—1233.

1969

- 71 **Ritem in oblika Gradnikove poezije.** Srečanja, Nova Gorica 1969, 245—255.
- 72 **Satira v Cankarjevi pesmi, prozi in dramatici.** SR 17, 1969, 203—239.

1970

- 73 **Zgodovina slovenskega slovstva V, Nova romantika in mejni obliki realizma.** Maribor 1970, 410 str.
- 74 **Slovenska Koroška v prozi, pesmi in drami od 1919—1942.** JiS 15, 1969/70, 201—210.

1971

- 75 **Pesniška podoba, 'metafora' od futurizma do nadrealizma.** Dialogi 1971, 345—355.
- 76 **Lirika; Literarnozgodovinska metodologija; Tipologija Murnovega impresionizma; Cankarjeva simbolistična drama Lepa Vida; Matkova Tina; Kosovelova ciklična pesnitev o tragiki »Lepe duše«; Psihoanalitična drama Dogodek v mestu Gogi; Neizolirani dobri človek Miška Kranjca.** V: Lirika, epika, dramatika, II. predel. izd., Murska Sobota 1971, 73—139, 151—209, 215—232.

1972

- 77 **Zgodovina slovenskega slovstva VI, Ekspresionizem in socialni realizem, 1. del.** Maribor 1972, 330 str.
- 78 **Zgodovina slovenskega slovstva VII, Ekspresionizem in socialni realizem, 2. del.** Maribor 1972, 242 str.
- 79 **Slovstvo v času NOB kot periodizacijsko vprašanje.** JiS 17, 1971/72, 133—138.
- 80 **Spremnje besede k izdajam Miška Kranjca, I—XII.** Ljubljana 1972: I, 593—602; II, 593—599; III, 457—464; IV, 484—494; V, 493—503; VII, 515—519; VIII, 501—507; IX, 539—544; XI, 551—557; XII, 255—263.

1973

- 81 **Zgodovina slovenskega slovstva.** Maribor 1973. (Skupaj z J. Pogačnikom.) 311—503.
- 82 **Istorija slovenačke književnosti.** Beograd 1973. (Skupaj z J. Pogačnikom.) 337—548.
- 83 **Kraigherjev roman Kontrolor Škrobar.** V: Lojz Kraigher, *Kontrolor Škrobar*, (Iz slovenske kulturne zakladnice 14), Maribor 1973, 481—532.
- 84 **Slovenska satira v dvajsetem stoletju.** SR 21, 1973, 149—185.

- 85 *Lirizem v Kranjčevem romanu*. V: Študije o slovstvu in jeziku, Murska Sobota 1973, 30—39.
- 86 *Literarna zgodovina in marksizem danes*. Dialogi, 1973, 457 do 465. (V srbohrvaškem prevodu: *Istorija književnosti i marksizam danas*. Letopis Matice Srpske, Novi Sad 1973, 667—678. — V ruskem prevodu: *Istorija literatury i marksizm sevodnja*. V: *Sovremennaja literaturnaja kritika evropejskih socialističeskikh stran* 1, Moskva 1973, 137—144.

1974

- 87 *Slovenska besedna umetnost v prvi polovici dvajsetega stoletja*. (Naša beseda) Ljubljana 1974, 247 str. 21977.
- 88 *Tavčarjev literarni in politični nazor v letih 1919 do 1921 ter Ivan Cankar*. SR 22, 1974, 1—50.
- 89 *Groteska v Prežihovi prozi*. SR 22, 1974, 151—167.
- 90 *Položaj slovanskih, romanskih in germanskih literatur pri Slovencih v obdobju med 1918 in 1941*. V: *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Predavanja*, Ljubljana 1974, 73—90.

1975

- 91 *Cankarjeva satirična proza*. V: *Agonija veljakov v Cankarjevi satirični prozi*. Maribor 1976, 211—328. (Tudi izbor besedil.)
- 92 *Pripovednik Beno Zupančič*. V: *Beno Zupančič, Sedmina*, Ljubljana 1975, 291—325.
- 93 *Miško Kranjec*. V: *Miško Kranjec, Pripovetke*, Novi Sad 1975, 7—35.
- 94 *Impresionizem in daljša pripovedna proza*. JiS 20, 1974/75, 305 do 314.
- 95 *Književni i pozorišni kritičar i dramaturg*. Povodom 80-godišnjice rođenja Josipa Vidmara. Scena 2, 1975, 6, 36—42.
- 96 *Josip Vidmar*. SR 1975, 115—151, 321—350.

1976

- 97 *Literarni teoretik in kritik Josip Vidmar*. Maribor 1976, 104 str.
- 98 *Ivan Prijatelj in ruska literatura*. Prijateljjev zbornik, Ljubljana 1976, 167—186.
- 99 *Boris Zihherl o literaturi*. In memoriam. Sod 1976, 185—190.
- 100 *Izbrano delo Josipa Vidmarja*. Nrazgl 1976, št. 71.
- 101 *Veljko Vlahović in umetnost*. Komunist jan.—mar. 1976, Teoretična priloga, 36—38.
- 102 *Cankarjevi pogledi na jezik, Beseda in literatura*. JiS 21, 1976, 241—250.
- 103 *Cankarjevi pogledi na jezik, Jezik in narod*. Sod 1976, 442—450.
- 104 *Pohujšanje v dolini šentflorjanski in nekatere tuje komedije*. SR 24, 1976, 139—162.
- 105 *Ivan Cankar o umetnikovem življenju*. Dialogi 1976, 266—269.
- 106 *Hrepenenje kot prvinska in družbeno pogojena moč v umetnosti in publicistiki Ivana Cankarja*. Dialogi 1976, 758—767.

- 107 Kosovelova umetniška zavest in praksa. JiS 22, 1976/77, 33 do 40.
 108 Barvne besede in Kosovelova poezija. Sod 1976, 1010—1019.
 109 Pripovednik Vladimir Kralj. V: Vladimir Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, Ljubljana 1976, 349—367.

1977

- 110 Slovenski predekspressionistični literarni mozaik. SR 1977, 1—20, 181—204.
 111 Glavni motivi in položaj lirskega subjekta v ekspresionistični liriki. Dialogi 1977, 417—441.
 112 Miško Kranjec na sledih rodu in umetništva. V: Miško Kranjec, Strici so mi povedali, Ljubljana 1977, 563—589.
 113 Ko služi istini i lepoti ne čini kompromise. (Beograjska) Borba 6. avg. 1977. (Intervju.)
 114 Josip Vidmar, Razumijevanje književnog stvaranja. Sarajevo 1977, 467—490.
 115 Razmišljanje o umetniški impresiji in simbolu. Nrazgl 1977, št. 18. Dialogi 1977, 733—736.

1978

- 116 Simbolizem v literaturi Ivana Cankarja. SR 1978, 195—216.
 117 Oton Župančič in impresionizem ter simbolizem, SR 1978, 321—363.
 118 Razgledi po Kranjčevem romanopisju. V: Miško Kranjec, Kapitanovi, 1978, 389—484.
 119 Razgledi po Kranjčevi noveli. V: Miško Kranjec, Na valovih Mure, 1978, 461—501.
 120 O stilu ekspresionistične lirike, JiS 1977/78, 1—7, 81—87, 121—127, 314—319.
 121 Veš, poet, svoj dolg. Nrazgl 1978, št. 1, 1—2. (Ob Župančičevi stoletnici.)
 122 Iskalec človeka, narodni jasnovidec, genij besede. Sod 1978, 49—52. (Ob Župančičevi stoletnici.)
 123 Teoretska kultura v našem prostoru, Prispevek k »anketi«. Anthropos 1978, št. III—IV, 119—120.
 124 Jubilant Janko Liška. JiS 1978/79, 16—18.

1979

- 125 Slovenski verz od 1895 do 1920. SR 1979, 1—52.
 126 Več Murna — to pomeni več človeške pristnosti. Delo — KL 8. mar. 1979.
 127 Prekmurska revolucija in Kranjčeva proza. Delo — KL 19. apr. 1979. Tudi: Prekmurska revolucija in Kranjčeva proza. JiS 1978/79, št. 8, 301—310.
 128 Pisatelj Makso Šnuderl. Delo — KL 12. jul. 1979.
 129 Kritika na razpotju. Sod 1979, 168—171.
 130 Kranjec utja a szlovén irodalomban. Naptár, Murska Sobota 1979, 75—83.
 131 Oblikovni in verzni ustroj Murnove lirike. Sod 1979, 937 do 943.

- 132 Zihherlovi pogledi na literarno umetnost. Delo — KL 8. nov. 1979 in *Anthropos* 1980, št. III, 89—94.
133 Josip Vidmar, *Obrazi*. Delo — KL 25. okt. 1979.
134 Jenkova literatura v zapisih slovenskih pisateljev od Ketteja do Brnčiča. SR 1979, 333—343.

1980

- 135 **Elementi slovenske moderne književnosti**. Murska Sobota 1980, 645 str.
136 Cankarjevi folklorni junaki. SR 1980, 153—165.
137 Stikališča med Trdinovo in Cankarjevo umetniško prozo. Delo — KL julij 1980.
138 Bevkov umetnostni nazor. Primorska srečanja št. 23, 199 do 202. Nova Gorica 1980. *Nrazgl* 1980, št. 23, 681—682.
139 Lojze Krakar. Spremna študija k antologiji Poldan, Ljubljana 1980, 171—180.

1981

- 140 **Umetnikov »črni piruh«**, Slovstvene razlage in primerjave. Ljubljana 1981, 468 str.
141 **Alojz Gradnik**. (Zbirka Znameniti Slovenci.) Ljubljana 1981, 230 str.
142 Književni kritičar i teoretičar. V: Josip Vidmar, Sterijino pozorje, Novi Sad 1981, 200 str.
143 Pesnik, pesem in življenjepis. *JiS* 1980/81, 117—121.
144 Oton Župančič in Louis Adamič. Louis Adamič — Simpozij, Ljubljana 1981, 101—111.
145 Roman in politična snov. Miško Kranjec, Murska Sobota 1981, 419—432.
146 Kardeljevi pogledi na kritiko. Delo — KL 1981, št. 227.
147 Kranjčev roman *Za svetlimi obzorji* kot ustroj fikcije in modela. SR 1981, 503—528.

1982

- 148 Ivan Cankar kot naturalist in realist v teoriji in praksi. Obdobja III, Ljubljana 1982, 73—100.
149 **Dramatika Ivana Preglja**. SR 1982, 151—176.
150 Kdo je prvi izrekel »socialistični realizem«? Delo — KL 23. apr. 1982.
151 **Specifičnosti slovenskega simbolizma**. Delo — KL 9. jul. 1982.
152 »Mladost v močvirju« in dvoje, troje vprašanj. Miško Kranjec, *Mladost v močvirju* II, Ljubljana 1982, 229—235.
153 Josip Vidmar. Slovenski biografski leksikon, XIII. zv., Ljubljana 1982, 444—451.
154 Liričnost in Kranjčev vojni roman. *Obzornik* 1982, št. 12, 876—881.

1983

- 155 **Pripovedna proza Miška Kranjca in njeno mesto v slovenski literaturi**. Delo — KL 6. okt. 1983.
156 **Potrčeve novele o nepotešenosti in upanju**. Ivan Potrč, *Ko smo se ženili*, Ljubljana 1983, 125—134. — Ponatis v *Nrazgl* 1983, št. 1, 12—13.

- 157 Nekatere posebnosti slovenskega simbolizma. Obdobja IV, 1. del, Ljubljana 1983, 9—38.
- 158 Jezikovna poetika Stanka Majcna in drugih slovenskih ekspresionistov. JiS 1982/83, 314—321.
- 159 Pregljeva ekspresionistična proza. XIX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1983, 7—22.
- 160 Kontakte zwischen dem slovenischen und deutschen Expressionismus. Zeitschrift für Slawistik, Berlin 1983, 547—554.
- 161 V ospredju motivi življenjske himnike, Z mednarodnega simpozija o ekspresionizmu: uvodni del razprave, ki zadeva slovensko liriko. Delo — KL 7. jul. 1983.
- 162 Razmišljanje o knjigi »Mrtvaški ples« Josipa Vidmarja. Delo — KL 17. feb. 1983.
- 163 Smeh v Kranjčevi prozi. Sod 1983, 716—725. — Tudi spremna beseda k romanu Strici so mi povedali, Ljubljana 1983, 590—610.
- 164 Estetika brez sledov pragmatizma, Razmišljanje o literarni publicistiki Borisa Kidriča in Edvarda Kardelja. Delo — KL 1983, št. 15, 21.
- 165 »Socialistični realizem« — zares že leta 1897? SR 1983, 145 do 151.
- 166 Bohančevi literarni razgledi. Franček Bohanec, Živa stvarnost, Maribor 1983, 479—492.
- 167 Profesor Anton Slodnjak, Beseda ob krsti. Nrazgl št. 6, 25. mar. 1983, 164.
- 168 Svojska podoba in čar pisateljske osebnosti. (Ob smrti Miška Kranjca.) Delo, št. 132, 9. jun. 1983.
- 169 Ekspresionistične sestavine Majcnove dramatike. SR 1983, 457—479.
- 170 Gradnikove zveze s hrvaškimi pesniki in pozicijo. — Gesta (Varaždin 1983), št. 17—19, 155—160.
- 171 Prežihova in Kranjčeva groteska. Spominsko srečanje ob 90-letnici Prežihovega rojstva, Ravne na Koroškem 1983, 65—70.
- 172 Angažirana »mladost« v prozi Miška Kranjca. Otrok in knjiga 17 (Maribor 1983), 29—34.

1984

- 173 Impresionizem in dramatika. JiS 1983/84, 149—154.
- 174 Kontakti — nekontakti med slovenskim in srbskim simbolizmom. SR 1984, 1—9.
- 175 Boris Kidrič in literarna umetnost. Borec (Ljubljana 1984), št. 3/4, 261 do 266.
- 176 Srečko Kosovel o pesniku in umetništvu. JiS 1984/85, 65—71.
- 177 Ekspresionizem in Pregljeva proza. Pregljev zbornik, Ljubljana 1984, 21—27.
- 178 Cankarjeva in Pregljeva ocena protestantizma. Delo — KL 31. maj in 7. jun. 1984.
- 179 Slovenska ekspresionistična literatura. Obdobja V, Ljubljana 1984, 9—39.

- 180 *Bahntins Auffassung vom Grotesken und das Groteske bei Ivan Cankar. Roman und Gesellschaft*, Jena 1984, 167—171.
- 181 *Govorne oblike in jezik v Kranjčevem povojnem političnem romanu*. SR 1985, 231—237.
- 182 *Podobe vernikov v Kranjčevi prozi. Spremna beseda h knjigi Miška Kranjca Med zemljo in nebom*, Murska Sobota 1985, 5—26.
- 183 *Kontakti — nekontakti između slovenačkog i srpskog simbolizma. Srpski simbolizam. Tipološka proučavanja*, Beograd 1985, 745—755.
- 184 *Beseda lepota v spisih Srečka Kosovela*. Sod 1985, 77—81.
- 185 *Klopčičevi Plamteči okovi. Spremna beseda*, Ljubljana 1985 (z letnico 1984), 24 str.
- 186 *Pojmovanje literarnega realizma na Slovenskem med vojnama*. Delo — KL 20., 27. jun., 11., 18. jul. 1985.
- 187 *Sonetist in basnopisec Rado Bordon. Spremna beseda k pesniški zbirki Sipine*, Ljubljana 1985, 179—224.
- 188 *Beležka o dveh kritikah*. Sod 1985, 981—989. — *Ponatis: Beležka o dveh Vidmarjevih kritikah*. Delo — KL 10. okt. 1985.
- 189 *Umetnina kot izraz umskega dela. (Poetiška in estetska izhodišča Cankarjevega romana S poti)*. Delo — KL 7. nov. 1985.
- 190 *La littérature slovène. Encyclopaedia Universalis*, Paris 1985, 1178 do 1180.

Dodatek

- 191 *Na zgrešeni poti (O modernizmu v jugoslovanskih književnostih B. M. Nikolina in E. I. Rjabove)*. Nrazgl 1962, št. 7.
- 192 *Slovenska idealistična nova stvarnost*. Sod XIV, 1966, 178—192, 281—293.
- 193* *Ob jubileju dr. Marje Boršnikove*. JiS XI, 1966, 1—2.

UREDNIŠKO DELO

Revije: Svet ob Muri, 1954—1957, Murska Sobota (sourednik). Jezik in slovstvo, 1959—1969, Ljubljana (področni urednik za literaturo). Slavistična revija, Ljubljana (član uredniškega odbora od 1973, odgovorni urednik od 1981).

Zborniki: Panonski zbornik, 1966, Murska Sobota (glavni urednik). Cankarjev zbornik, 1976, Ljubljana (sourednik). Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 1970, Ljubljana. Obdobja IV — Simbolizem, 1982, Ljubljana (glavni urednik). Obdobja V — Ekspresionizem, 1983, Ljubljana (glavni urednik). Obdobja VII — Socialni realizem, 1985, Ljubljana (glavni urednik).

* Skupaj v resnici vsaj 216 samostojnih enot; pod zaporednimi številkami 48, 76, 80 so podenote, ki bi jih bilo umestneje šteti za samostojne.

Knjižne zbirke: *Naša beseda* (sourednik). Izbral in uredil naslednje knjige: Slavko Grum, 1968. Prežihov Voranc I—V, 1969. Miran Jarc, 1969. Dragotin Kette-Josip Murn, 1969. Ivo Brnčič, 1970. Vladimir Levstik, 1971. Bratko Kreft, 1971. Socialna lirika, 1972. Edvard Kocbek I—II, 1972. Ivan Prijatelj I—II, 1973. Miško Kranjec I—V, 1973. Pugelj-Novačan-Golar, 1974.

Beseda sodobnih jugoslovanskih avtorjev (sourednik). Izbral in uredil: Vladimir Kralj, Mož, ki je strigel z ušesi, 1976. Miško Kranjec, Strici so mi povedali, 1977.

Izdaje Miška Kranjca: Miško Kranjec I—XII, Ljubljana 1972. Na valovih Mure, Murska Sobota 1978. Kapitanovi, Murska Sobota 1978. Med zemljo in nebom, Murska Sobota 1985.

Zbirka Kondor. Izbral, uredil in napisal spremne opombe: Razgledi v književnosti 1918—1941, Eseji in kritike, 1963. Pot skozi noč, Izbor iz slovenske futuristične in ekspresionistične lirike, 1966. Upornik, Slovenske ekspresionistične enodejanke in prizori, 1966. Slavko Grum, Dogodek v mestu Gogi, 1968.

Po letnih poročilih zbral

Miran Hladnik

Filozofska fakulteta v Ljubljani

AVTOR JEM

Prispevki za Slavistično revijo naj bodo pisani v slovenščini (izjemoma tudi v drugih slovanskih jezikih ali v angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini).

Rokopisi, poslani uredništvu v objavo, naj bodo tipkani s širokim razmikom (30 vrstic po 62 črk na eno stran) in samo na eni strani trdega lista belega papirja. Vsak list naj ima na levi strani 3 cm širok prazen rob. Vse pripombe pod črto naj bodo na posebnem listu. Ležeči tisk se zaznamuje z eno črto, polkrepki z dvema, razprti s črtasto črto; navadna + črtasta črta pomeni ležeče razprto. Citati naj bodo zaznamovani z >...<, prevodi, pomeni itd. pa z '...':

V sestavkih, pisanih z latinico, naj se lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna itd.), citati, naslovi in primeri iz jezikov s cirilsko pisavo prečkrujejo po naslednjih načelih:

Ukrajinski	г h	Ruski	х х
Makedonski	ѓ ĝ	Srbohrvatski	х h
Srbohrvatski	ђ d	Srbohrvatski	ц dž
Ruski	е e	Ruski	щ šč
Ruski	ё ë	Bolgarski	щ št
Ukrajinski	є je	Ruski	ь '
Ukrajinski	и y	Bolgarski	ъ ä
Ukrajinski	і i	Ruski	ы y
Ukrajinski	ї ji	Ruski	ь "
Ruski	й j	Ruski	ѣ ě
Makedonski	ќ k	Ruski	э è
Srbohrvatski	љ lj	Ruski	ю ju
Srbohrvatski	њ nj	Ruski	я ja
Srbohrvatski	ћ ć		

Rokopis razprave naj ne presega 25 avtorskih strani, kritike 12, poročila 2—4. Jezikovno in tehnično nedognanih rokopisov uredništvo ne sprejema.

Razpravi naj bo priložen povzetek v tujem jeziku (največ 2 avtorski strani) in posebno besedilo (v dvojniku) za sinopsis. To besedilo naj obsega do 9 tipkanih vrstic informira pa naj o rezultatih razprave, ne o metodi in/ali tematiki.

Avtorji ob prvi objavi v SRL pošljejo odgovornemu uredniku svoj točni naslov (navesti je treba tudi občino) in številko žiroračuna (vse tudi ob morebitnih spremembah). Če jim žiroračuna ni treba odpirati/imeti, pošljejo uredništvu ustrezno izjavo. Nejugoslovanski sodelavci morajo za izplačilo honorarja odpreti poseben žiroračun v Jugoslaviji (ustrezne informacije daje in prejema Založba Obzorja, ne uredništvo).

Če prispevki tem določilom ne ustrezajo, jih uredništvo ne sprejema oz. njihoyim avtorjem ne izplačuje honorarja.

Korekture je treba vrniti v 3 dneh.

Prispevke za Slavistično revijo pošiljajte glavnima urednikoma za jezikoslovje oz. literarne vede (Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana). Roki za posamezne številke časopisa so: 1. december, 1. februar, 1. maj in 1. avgust.

V OCENO SMO PRE JELI

Čakaoska rič XIII/2. Split: Književni krug Split, 1985. 124 str.

Günther Wyrzens, *Die Slavica der Wiener Mechitaristen-Druckerei*. Veröffentlichungen der Kommission für Literaturwissenschaft, Nr. 8. Dunaj: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1985. 337 str.

Sprachen und Literaturen Jugoslaviens. Beiträge vom ersten Deutsch-jugoslawischen Seminar in Göttingen, 9.—14. Nov. 1981. (Ur. Reinhard Lauer.) *Opera Slavica*, Neue Folge, Band 6. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1985. 233 str.

Glasnik Slovenske matice IX/1—2. Ljubljana: Slovenska matica, 1985. 102 str.

Rocznik Slawistyczny XLV/1. Wrocław—Varšava—Krakov—Gdansk—Lodź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1985. 150 str.